

RAPORT

**EXECUTAREA HOTĂRÂRILOR
CURȚII EUROPENE A DREPTURILOR OMULUI
DE CĂTRE REPUBLICA MOLDOVA
2013-2014**

Autori:

Vladislav GRIBINCEA

Pavel GRECU

Nadejda HRIPTIEVSCHI

Sorina MACRINICI

Elaborarea și lansarea raportului a fost posibilă datorită grantului acordat de Foundation Open Society Institute în cooperare cu Human Rights Initiative al Open Society Foundations și datorită susținerii Fundației Est-Europene, din resursele acordate de către Guvernul Suediei prin intermediul Agenției Suedeze pentru Dezvoltare și Cooperare Internațională (SIDA) și de către Ministerul Afacerilor Externe al Danemarcei/DANIDA.

Chișinău, 2015

Conținut

Abrevieri	7
Introducere	9
1. Contextul și scopul raportului	9
2. Metodologia raportului	10
Sumar	13
Capitolul I	
Republica Moldova și Convenția Europeană pentru Drepturile Omului	19
1.1 Statutul Convenției Europene pentru Drepturile Omului în sistemul de drept al Republicii Moldova	19
1.2 Republica Moldova la Curtea Europeană a Drepturilor Omului	22
Capitolul II	
Plata compensațiilor și redeschiderea procedurilor naționale	31
2.1 Plata compensațiilor	31
2.2 Redeschiderea procedurilor naționale	33
Capitolul III	
Ridicarea nivelului de cunoaștere a CEDO	45
3.1 Instruirea în domeniul CEDO	45
3.2 Traducerea hotărârilor CtEDO și informarea specialiștilor	48
Capitolul IV	
Măsurile întreprinse pentru prevenirea violărilor constatate de CtEDO	51
4.1 Maltratarea și decesele	51
4.2 Detenția în condiții proaste	60
4.3 Motivarea insuficientă a arestării	66
4.4 Durata excesivă a procedurilor	71
4.5 Casarea neregulamentară a hotărârilor judecătorești civile irevocabile	75
4.6 Condamnarea în baza probelor obținute în urma provocării	88
4.7 Interceptarea convorbirilor	90

Capitolul V

Contribuirea la reducerea numărului adresărilor la CtEDO	97
5.1 Remediul compensator pentru încălcarea termenului rezonabil	97
5.2 Recursul constituțional și ombudsmanul	106
5.3 Acțiunea în regres	108

Capitolul VI

Mecanismul național de executare a hotărârilor și deciziilor Curții Europene a Drepturilor Omului în Republica Moldova	113
---	------------

Abrevieri

AG – Agentul Governamental al Republicii Moldova la Curtea Europeană a Drepturilor Omului

CCCEC – Centrul pentru Combaterea Crimelor Economice și Corupției

C.Const. - Curtea Constituțională a Republicii Moldova

CEDO – Convenția Europeană pentru Drepturile Omului

CM – Comitetul de Miniștri al Consiliului Europei

CoE – Consiliul Europei

Constituția – Constituția Republicii Moldova

CPC – Codul de procedură civilă al Republicii Moldova

CPP – Codul de procedură penală al Republicii Moldova

CSJ – Curtea Supremă de Justiție a Republicii Moldova

CSM – Consiliul Superior al Magistraturii al Republicii Moldova

CSP - Consiliul Superior al Procurorilor din Republica Moldova

CtEDO – Curtea Europeană a Drepturilor Omului

DCCO - Direcția Combatere a Crimei Organizate a Ministerului Afacerilor Interne

IDP – Izolator de Detenție Provizorie

INJ – Institutul Național al Justiției din Republica Moldova

Legea AG - Legea nr. 353, din 28 octombrie 2004, cu privire la Agentul guvernamental

Legea nr. 87 - Legea nr. 87 privind repararea de către stat a prejudiciului cauzat prin încălcarea dreptului la judecarea în termen rezonabil a cauzei sau a dreptului la executarea în termen rezonabil a hotărârii judecătorești

MAI – Ministerul Afacerilor Interne al Republicii Moldova

MF – Ministerul Finanțelor al Republicii Moldova

PNADO – Planul Național de Acțiuni în Domeniul Drepturilor Omului pe anii 2011-2014

SRSJ - Strategia de Reformă a Sectorului Justiției pentru anii 2011-2016

Raportul CRJM din anul 2012 - Raportul „Executarea hotărârilor CtEDO de către Republica Moldova 1997-2012”

Reclamant – Reclamantul în procedurile Curții Europene a Drepturilor Omului

Introducere

1. Contextul și scopul raportului

Republica Moldova se află printre primele țări după numărul cererilor depuse la Curtea Europeană a Drepturilor Omului (CtEDO), cu circa 1,000 de cereri anual. Din cele peste 10,800 cereri moldovenești înregistrate între 1998 și 2014, până la 31 decembrie 2014, CtEDO a finalizat examinarea a 89%. Cu toate acestea, pe rolul CtEDO mai rămân peste 1,000 de cereri îndreptate împotriva Moldovei care au șanse sporite de succes. Cu toate că numărul cererilor moldovenești pendinte a scăzut simțitor din anul 2012, CtEDO primește anual circa 1,000 de cereri îndreptate împotriva Moldovei. După numărul de cereri depuse raportat la populația țării, în anii 2013 și 2014, Moldova s-a plasat pe locul patru între cele 47 de țări membre ale Consiliului Europei.

Ne-am propus ca raportul să scoată în evidență faptele. Din acest motiv, și având în vedere volumul limitat de resurse și timp, am evitat să transformăm rezultatul cercetării noastre într-un document cu tentă academică. Deși am încercat să fim cât mai exacti, informațiile prezentate în studiu ar putea să nu fie exhaustive sau suficient de detaliate. Având în vedere că raportul a fost scris timp îndelungat, unele informații din el ar putea să nu fie cele mai actuale.

Până la sfârșitul anului 2014, CtEDO a pronunțat 297 de hotărâri în cauzele moldovenești. Spre deosebire de alte țări cu un număr mare de hotărâri ale CtEDO, în care majoritatea hotărârilor vizează una sau două probleme sistemice, cele 297 de hotărâri se referă la mai mult de 50 de tipuri de violări ale CEDO. Aceste cifre sugerează că în Republica Moldova existau multe probleme în ceea ce privește asigurarea respectării drepturilor omului și funcționarea justiției.

Numărul impunător de violări ale CEDO constatate de CtEDO în cauzele moldovenești și natura acestor violări au ridicat semne de întrebare cu privire la respectarea CEDO și executarea hotărârilor CtEDO de către Republica Moldova. Necesitatea studiului a fost determinată atât de numărul mare de cauze moldovenești depuse la CtEDO, cât și de suprasolicitarea CtEDO și apelurile constante făcute la nivelul Consiliului Europei (CoE) de a asigura o mai bună aplicare a CEDO la nivel național. Anume proasta executare a hotărârilor CtEDO și respectarea insuficientă a CEDO la nivel național este una din cauzele principale ale numărului mare de cereri aflate pe rolul CtEDO. Necesitatea aplicării adecvate a CEDO la nivel național a fost reiterată și în declarațiile de la Interlaken, Izmir și Brighton cu privire la viitorul CtEDO.

Guvernul de la Chișinău a anunțat mai multe reforme ambițioase, inclusiv în ceea ce privește mecanismul de executare a hotărârilor CtEDO. Fără o evaluare adecvată a situației, orice reformă riscă să piardă din eficiență. Raportul vine să răspundă exact la această întrebare – ce a făcut până acum Republica Moldova pentru executarea hotărârilor CtEDO și care a fost impactul măsurilor întreprinse? Cercetarea reprezintă prima evaluare comprehensivă a gradului de executare de către Republica Moldova a principalelor grupuri de hotărâri CtEDO. Scopul raportului este să contribuie la executarea adecvată a hotărârilor CtEDO de către Republica Moldova.

Raportul a fost gândit ca un instrument de analiză a măsurilor care au fost luate pentru a remedia violările CEDO și a evita abaterile similare pe viitor, precum și a mecanismului de executare a hotărârilor CtEDO existent în Republica Moldova. El nu spune dacă o hotărâre sau alta a CtEDO a fost executată, aceasta fiind prerogativa Consiliului de Miniștri al Consiliului Europei (CM). Studiul analizează doar dacă măsurile întreprinse pentru a executa hotărârile CtEDO au fost conforme spiritului hotărâri CtEDO și dacă acestea sunt suficiente pentru a înlătura cauzele care au dus la violarea CEDO. Autorii raportului și-au propus să formuleze recomandări pentru remedierea curențelor depistate. Raportul a fost conceput și ca un instrument util pentru Comitetul de Miniștri al Consiliului Europei (CM) în procesul de monitorizare a executării hotărârilor CtEDO de către Republica Moldova.

În cadrul studiului am încercat să identificăm cauzele care au determinat violarea CEDO și măsurile întreprinse pentru a le înlătura. Cercetarea trece în revistă atât succesele, cât și insuccesele. Deoarece ne-am dorit ca studiul să fie util pentru îmbunătățirea situației în domeniul executării hotărârilor CtEDO, am preferat să atragem o atenție mai mare părții goale a paharului. CRJM speră că recomandările formulate în studiu vor fi acceptate și este gata să asiste, în măsura posibilităților, autoritățile Republicii Moldova pentru a implementa aceste recomandări.

Informația din raport ar putea prezenta interes pentru autoritățile din Republica Moldova, în special în vederea executării obligațiilor față de CoE și implementării Strategiei de reformă a sectorului justiției pentru anii 2011-2016. Sperăm că raportul va prezenta interes și pentru CM în procesul monitorizării executării hotărârilor CtEDO de către Republica Moldova. Judecătorii, procurorii, avocații și alți actori din sistemul de justiție sunt chemați să folosească informația din acest raport pentru a îmbunătăți nivelul de respectare a CEDO în Republica Moldova. Raportul ar putea prezenta interes și pentru instituțiile europene și alte organizații internaționale care monitorizează situația drepturilor omului și a justiției din Republica Moldova, precum și pentru instituțiile donatoare care acordă suport financiar Republicii Moldova în domeniul drepturilor omului și justiției.

2. Metodologia raportului

Metodologia raportului a fost elaborată de către echipa Centrului de Resurse Juridice din Moldova (CRJM). Metodologia se bazează pe principalele chestiuni care rezultă din obligațiile statelor de a respecta CEDO și de a se conforma hotărârilor CtEDO. Au fost analizate atât măsurile de ordin general impuse de CEDO, cum ar fi ridicarea gradului de cunoaștere a CEDO, cât și aspectele specifice care rezultă din principalele hotărâri CtEDO în cauzele moldovenești.

Raportul începe cu prezentarea reglementărilor naționale care au tangență cu aplicarea directă a CEDO. Capitolul 1, de asemenea, conține o sinteză a datelor statistice cu privire la cererile moldovenești depuse la CtEDO și o analiză a principalei jurisprudențe a CtEDO în cauzele moldovenești. Plata satisfacției echitabile și redeschiderea procedurilor naționale în temeiul procedurilor CtEDO au fost analizate în Capitolul 2. Capitolul 3 se referă la nivelul de cunoaștere a CEDO de către specialiști. Măsurile întreprinse pentru prevenirea violărilor constatate de CtEDO sunt analizate în Capitolul 4. Capitolul 5 analizează mecanismul național de executare a hotărârilor CtEDO. În ultimul capitol sunt analizate măsurile întreprinse de autoritățile Republicii Moldova pentru a reduce numărul adresărilor la CtEDO. La finalul raportului sunt prezentate toate recomandările analizei.

În cadrul cercetării, a fost efectuată o analiză a tuturor hotărârilor CtEDO pronunțate în cauzele moldovenești până la 31 decembrie 2014, pentru a identifica principalele tipuri de violări constatate în aceste hotărâri, au fost colectate date despre plata satisfacției echitabile și redeschiderea procedurilor naționale, au fost analizate legislația și practicile naționale, au fost acumulate și analizate date statistice oficiale cu privire la activitatea sistemului judiciar. De asemenea, au fost efectuate interviuri cu judecători și avocați.

Datele cu privire la măsurile individuale și generale au fost colectate de către echipa CRJM, în baza analizei hotărârilor CtEDO. Aceste date au fost puse la dispoziție de către Procuratura Generală, Departamentul de administrare judecătorească al Ministerului Justiției, Ministerul Finanțelor și alte autorități publice. De asemenea, a fost studiată jurisprudența de pe pagina web a Curții Supreme de Justiție.

În cadrul raportului, s-a dorit evaluarea măsurilor care au fost luate pentru executarea principalelor tipuri de violări constatate în hotărârile pronunțate de CtEDO până la 31 decembrie 2013 în cauzele moldovenești. Raportul a fost elaborat în perioada iunie 2014 – martie 2015, iar informația conținută în el reflectă situația de la sfârșitul anului 2014.

Sumar

În virtutea art. 4 din Constituție, aplicarea directă a CEDO reprezintă o obligație și nu un drept al judecătorului. Cu toate acestea, aplicarea directă a unui tratat internațional sau a jurisprudenței unui tribunal internațional nu a fost niciodată un exercițiu simplu. În perioada 2012-2014, CSJ a întreprins măsuri semnificative pentru a asigura aplicarea adecvată a standardelor CtEDO. În pofida acestui fapt, în Republica Moldova mai este mult de parcurs până la aplicarea adecvată în practică a standardelor CtEDO.

Anual, la CtEDO sunt depuse peste 1,000 de cereri împotriva Moldovei. Este adevărat că în anul 2014 CtEDO a primit cu 18.5% mai puține cereri îndreptate împotriva Moldovei decât în anul 2013. Totuși aceasta nu este neapărat un indicator că respectarea standardelor CtEDO în Moldova s-a îmbunătățit. Se pare că scăderea în anul 2014 a numărului de cereri alocate unui organ decizional s-ar putea datora reticenței avocaților de a mai sesiza CtEDO după ce câteva mii de cereri au fost declarate inadmisibile în anii 2012-2014, precum și prin schimbarea în anul 2014 a modului de înregistrare a cererilor de către CtEDO. Pe de altă parte, numărul total al cererilor depuse la CtEDO în 2014 a scăzut cu 15%. Numărul cererilor depuse la CtEDO împotriva Moldovei în anul 2014, chiar dacă este mai mic decât în anul 2013, rămâne unul foarte mare. În anul 2014, de exemplu, CtEDO a primit mai multe cereri îndreptate împotriva Moldovei decât în anii, 2010, 2011 sau 2012. În anii 2013 și 2014 Republica Moldova s-a aflat pe locul patru din cele 47 de țări membre ale Consiliului Europei după numărul de cereri complete depuse la CtEDO raportat la populația țării. În anul 2014, de exemplu, moldovenii au sesizat CtEDO de 14 ori mai des decât georgienii, de șase ori mai des decât armenii și de două ori mai des decât letonii sau slovenii.

Numărul cererilor pendente îndreptate împotriva Moldovei a scăzut de la 4,261 la 31 decembrie 2010 până la 1,159 la 31 decembrie 2014. Nici această schimbare nu se datorează îmbunătățirii situației la capitolul respectării drepturilor omului în țară. Acest fenomen poate fi explicat prin mărirea numărului de juriști de la Grefa CtEDO care examinează cauzele moldovenești și prin concentrarea eforturilor CtEDO în ultimii ani pe examinarea cauzelor cu șanse reduse de succes. Din cele 1,159 de cereri pendente la sfârșitul anului 2014, doar 165 de cereri aveau șanse reduse de succes. În anul 2011 numărul acestor cereri era de 3,168, adică de 19 de ori mai mare.

Până la 31 decembrie 2014, CtEDO a emis 297 de hotărâri împotriva Republicii Moldova, dintre care 24 de hotărâri au fost pronunțate în anul 2014 și 19 - în anul 2013. După numărul de hotărâri, Moldova devansează Germania, Spania, Olanda sau Portugalia, țări care au aderat la CEDO cu mult timp înaintea Moldovei și au o populație cu mult mai

mare decât a Moldovei. Cele mai încălcate drepturi constatate în cele 297 de hotărâri sunt dreptul la un proces echitabil și interzicerea torturii. Deși cel mai numeros tip de violări este neexecutarea hotărârilor judecătorești, aceste condamnări au fost constatate până în anul 2009. Sunt totuși numeroasele condamnări pentru maltratare, neinvestigarea maltratării și casarea improprie a hotărârilor judecătorești irevocabile. În temeiul celor 297 de hotărâri CtEDO pronunțate până la 31 decembrie 2014, Guvernul Republicii Moldova a fost obligat să plătească peste EUR 14,100,000, dintre care EUR 225,271 – în baza celor 24 de hotărâri pronunțate în 2014 și EUR 325,600 – în baza celor 19 hotărâri pronunțate în 2013.

După ce devin definitive, hotărârile CtEDO sunt transmise CM pentru supravegherea executării. În anul 2013, CM supraveghea executarea a 239 de cauze moldovenești, dintre care 72 de cauze erau de referință. În același an, la CM au parvenit încă 28 de cauze noi, dintre care 4 cauze de referință. În același an, CM a sistat procedura de supraveghere a executării a 21 de cauze moldovenești. Cu toate acestea, executarea unor hotărâri moldovenești este monitorizată de CM de peste nouă ani, ceea ce sugerează că CM nu este satisfăcut de măsurile întreprinse pentru executarea acestora.

Aderând la CEDO, Republica Moldova s-a angajat să se conformeze hotărârilor definitive ale CtEDO. Aceasta presupune plata satisfacției echitabile acordate de CtEDO și, uneori, redeschiderea procedurilor naționale. De regulă, satisfacția echitabilă acordată de CtEDO este plătită în termenului indicat de CtEDO.

Legislația moldovenească permite redeschiderea procedurilor naționale ca urmare a hotărârilor CtEDO. Temeiurile prevăzute de CPC și CPP pentru redeschiderea procedurilor naționale ca urmare a hotărârilor CEDO par să fie conforme cu standardele CoE. Ca urmare a hotărârilor CtEDO pronunțate până la 31 decembrie 2013, a fost solicitată redeschiderea a cel puțin opt cauze penale care conțineau acuzații împotriva reclamanților. CSJ a redeschis toate cele opt proceduri.

Ca urmare a hotărârilor CtEDO pronunțate până la 31 decembrie 2010, a fost justificată redeschiderea a 17 cauze penale. În urma hotărârilor CtEDO, au fost redeschise opt proceduri. Alte patru proceduri erau pendinte în ziua hotărârii CtEDO. Toate cele 12 cauze se referă la maltratare. Deși au trecut mai mult de șapte de ani de la primele hotărâri ale CtEDO, până la 1 septembrie 2012 în niciuna din aceste cauze nu a fost condamnată vreo persoană. În tomana anului 2012, șapte din cele 12 cauză încă nu se finalizase. În cadrul acestei cercetări am încercat să stabilim se s-a întâmplat în perioada anilor 2013-2014 în aceste șapte cauze, precum și în alte 19 cauze cu privire la maltratare, viol sau decese și pe margea căror CtEDO a adoptat hotărâri între 1 ianuarie 2011 și 31 decembrie 2013.

Am stabilit că în patru cauze procedurile nu au fost redeschise, în trei cauze urmărirea penală a fost suspendată deoarece nu pot fi stabiliți torționarii, într-o cauză procurorul a încetat urmărirea penală în legătură cu expirarea termenului de atragere la răspundere penală, iar în alte 10 cauze urmărirea penală este pendinte. Alte șase cauze au fost remise pentru examinare instanței de judecată. În doua cauze încă nu au fost adoptate sentințe, alte două cauze au fost încetate pe motiv de expirare a termenului de atragere la răspundere penală, iar în două cauze torționarii au fost condamnați. Multe urmăriri penale cu privire la maltratare sunt pendinte de peste cinci ani, fără progrese semnificative. Este greu de crezut

că după cinci ani aceste urmăriri penale se pot solda cu succes. În unele cauze, CtEDO a constatat în mod clar maltratarea reclamanților, iar reclamanții puteau identifica tortionarii. Cu toate acestea, cauze penale respective încă nu au fost remise instanței, deși de la hotărârea CtEDO au trecut mai mult de cinci ani. Aceasta ar putea vorbi despre lipsa unei dorințe veritabile în rândul procurorilor de a investiga eficient cauzele de tortură.

În baza hotărârilor CtEDO pronunțate în cauzele moldovenești până la 31 decembrie 2010, reclamanții au solicitat revizuirea a cel puțin 20 de proceduri civile. Cererile de revizuire au fost admise în 18 din cele 20 de cazuri. Cererile de revizuire au fost respinse în cauzele *Kommersant Moldovy* și *Business și Investiții pentru Toți*. În cele 18 cauze în care a fost redeschisă procedura, soluțiile CSJ sunt conforme cu spiritul hotărârilor CtEDO. Totuși, în unele cauze care vizau pretenții financiare majore împotriva statului, CSJ a avut o poziție rezervată față de pretențiile reclamanților. Deși în perioada ianuarie 2012 - decembrie 2013, CtEDO a pronunțat mai mult de 10 hotărâri în care a constatat o violare a dreptului la un proces echitabil în procedurile civile, în cadrul acestei cercetări am putut găsi doar trei cauze în care a fost solicitată redeschiderea procedurilor civile. Soluțiile date de CSJ în cele trei cauze sunt conforme spiritului hotărârilor CtEDO.

În raportul din anul 2012, CRJM a constatat că CEDO era studiată insuficient la ciclul I de licență la principalele facultăți de drept din țară. În 2013-2014, situația nu s-a schimbat simțitor. În cadrul programelor de master situația pare a fi mai bună. Totuși, acest fapt nu compensează insuficiența informațiilor despre CEDO în cadrul programelor de licență. Studenții de la programele de master reprezintă doar o mică parte din studenții Facultății de Drept a USM. Pe de altă parte, conform prevederilor legale actuale, o persoană poate deveni avocat, procuror sau judecător fără a absolvi programul de master. La INJ, CEDO este studiată în cadrul unui curs special în cadrul instruirii inițiale, iar în cadrul instruirii continue sunt organizate numeroase seminare. Totuși, seminarele erau organizate de INJ cu susținerea donatorilor externi, iar subiectele de la aceste seminare se repetă. Raportul recomandă studierea CEDO la facultățile de drept în cadrul studiilor de licență pentru toate specialitățile, preferabil în cadrul unui curs separat. Pentru INJ sunt recomandate evaluarea calității studierii CEDO, precum și organizarea instruirii continue în funcție de preferințele judecătorilor și mai puțin a donatorilor.

Numărul mare de maltratări constatate și numărul mare de cauze cu privire la maltratare examinate anual de CtEDO confirmă că aceste cazuri nu erau singulare, iar recurgerea abuzivă la forță a reprezentat un fenomen destul de răspândit în Republica Moldova, care în ultimii ani este în scădere. Potrivit intervievaților, organele de forță recurgeau la tortură dintr-un șir de motive: erau presate de indicatorii de performanță, pregătirea profesională a poliției este insuficientă, superiorii tolerau acest comportament, documentarea semnelor de maltratare era deficientă, cazurile de sancționare a polițiștilor erau extrem de rare și sancțiunile erau blânde, iar judecătorii admiteau cu ușurință probele obținute în urma torturii, chiar dacă existau plângeri în acest sens. Maltratarea se mai datorează și practicilor care-și trag rădăcinile din sistemul sovietic, în care tortionarii beneficiau de o imunitate de facto.

În anii 2009 – 2014, mai mult de 80% din cauzele privind maltratarea s-au soldat cu refuz în începerea urmăririi penale. Este puțin probabil ca toate aceste cauze să fie fantasmagorice

sau abuzive. Potrivit cadrului legal actual, investigarea deplină a unei maltratări fără pornirea urmăririi penale este practic imposibilă, fapt constatat de CtEDO încă în anul 2010. Cu toate acestea, rata refuzurilor de pornire a urmăririi penale nu s-a redus simțitor. Chiar și dacă urmărirea penală este pornită, efectuarea expertizei, care este obligatorie în cazurile de maltratare, implică examinarea victimelor într-o instituție psihiatrică, iar multe victime refuză aceste examinări și cauza penală intră în impas. Aceste carențe trebuie înlăturate.

Secția combatere tortură a Procuraturii Generale, organul principal chemat să combată tortura, are doar patru procurori. Aceștia exercitau urmărirea penală doar în câteva cauze și supravegheau investigarea celorlalte cauze de maltratare, ceea ce afectează serios din eficiența ei. Experți străini au recomandat crearea unui organ independent de investigare a tuturor plângerilor împotriva organelor de forță.

Deplinătatea anchetei a fost mereu criticată în cele 45 de hotărâri în care CtEDO a constatat violarea procesuală a art. 2 sau 3 CEDO. În pofida eforturilor Procuraturii Generale și ale CSJ de a asista metodic procurorii la investigarea maltratărilor, calitatea investigațiilor rămâne a fi insuficientă. Deși actele emise de procurori sunt mai voluminoase decât cu câțiva ani în urmă, deseori se creează impresia că procurorii nu pot motiva sau nu depun deliberat eforturi pentru a-și motiva deciziile. Din acest motiv, multe ordonanțe ale procurorilor sunt anulate de către judecătorii de instrucție. Se pare că nici judecătorii și nici procurorii nu tratează cu prioritate cauzele de maltratare. Durata urmăririi penale și examinării acestor categorii de cauze în instanța de judecată rămâne a fi o problemă. De exemplu, din cauzele cu privire la maltratare redeschise ca urmare a procedurilor CtEDO, în cel puțin patru cauze urmărirea penală continuă după mai mult de patru ani de la redeschiderea procedurilor. Aceste carențe se datorează exclusiv practicii procurorilor și trebuie înlăturate. În mai multe hotărâri, CtEDO a constatat că victima nu a fost implicată suficient în procesul de investigare, această carență se datorează prevederilor CPP, care ar trebui ajustate.

În anul 2012 legislația penală care incriminează maltratarea a fost înăspriată, iar aceasta a atras după sine înăsprirea sancțiunilor aplicate de judecători. Dacă în anii 2011 - 2014 doar două persoane au fost întemnițate pentru maltratare, doar în anul 2014 au fost întemnițate 8 persoane. Cu toate acestea, judecătorii sunt în continuare tentați să manifeste o indulgență pe alocuri exagerată față de angajații organelor de forță, iar motivarea sentințelor în partea individualizării pedepsei este, în general, vagă. Raportul recomandă uniformizarea practicii judecătorești în ceea ce privește individualizarea pedepselor. De asemenea, urmează a fi soluționată problema neaplicării în practică a instituției suspendării din funcție a torționarilor.

În scopul prevenirii maltratărilor, raportul mai recomandă transmiterea cât mai curând posibilă a controlului asupra izolatoarelor de detenție provizorie (IDP) de la MAI la Ministerul Justiției, interzicerea practicii de deținere a reținuților în birourile investigatorilor până la aducerea în IDP, precum și introducerea în organele de forță a unui sistem rigid de raportare despre aplicarea forței sau despre abuzurile colegilor.

În anii 2013 - 2014, condițiile de detenție în penitenciare nu s-au schimbat substanțial. La sfârșitul anului 2014, Penitenciarul nr. 13 din Chișinău era supraaglomerat cu peste 20% din norma stabilită de Guvern și cu peste 40% din norma calculată potrivit standardelor Comitetului pentru prevenirea torturii. Condițiile materiale de detenție în acest penitenciar

nu s-au schimbat semnificativ. Mai mult, chiar dacă în anul 2012 suma alocată de stat pentru alimentarea deținuților era insuficientă, în anul 2014 aceasta a fost micșorată. Deși s-a anunțat construcția unui nou penitenciar pentru mun. Chișinău, se pare că lucrările de construcție încă nu au început.

În pofida a 18 hotărâri ale CtEDO, la capitolul motivării hotărârilor de arestare nu au fost înregistrate progrese semnificative, fapt confirmat și în urma verificării minuțioase a practicii judecătorești de către Fundația Soros-Moldova. Datele statistice oficiale au confirmat același lucru. Chiar dacă este cunoscut că demersurile de arestare sunt rareori bine motivate, rata de admitere a demersurilor de arestare în anul 2014 (82.7%) a fost chiar mai mare decât în 2011 (80.9%). Motivarea proastă a arestărilor poate fi explicată prin practica anterioară de aplicare frecventă a arestului, motivarea proastă a demersurilor de arestare de către procurori, volumul mare de lucru al judecătorilor de instrucție și experiența profesională anterioară a acestora, termenul limitat acordat prin lege pentru examinarea demersului, lipsa de diligență a unor judecători, tolerarea acestei practici de către curțile de apel, pregătirea profesională proastă a multor avocați, clișeele sociale, dar și prin corupția din sistemul judecătoresc. Studiul recomandă *inter alia* balansarea sarcinii de muncă a judecătorilor de instrucție, revizuirea practicii curților de apel prin motivarea exemplară a hotărârilor lor și casarea oricărei hotărâri de arestare prost motivată, precum și monitorizarea cu atenție de către CSJ a practicii judecătorești cu privire la arestare.

Republica Moldova nu a avut și nu are probleme cronice în ceea ce privește termenul de examinare a cauzelor de către instanțele de judecată. Examinarea îndelungată a cauzelor reprezintă o excepție. Examinarea unei cauze de o complexitate medie în toate cele trei niveluri de jurisdicție (fond, apel și recurs) nu durează mai mult de 18-24 de luni, ceea ce este sub media din țările vest-europene. Din contra, din cauza atragerii unei atenții deosebite termenelor de examinare a cauzelor, mulți judecători neglijează calitatea examinării acestora. Deși durata examinării unei cauze este acceptabilă per ansamblu, problema persistentă a sistemului moldovenesc constă în amânări frecvente ale ședințelor de judecată și în remiterea cauzelor la rejudecare. Raportul recomandă instituirea unei practici judecătorești de pregătire minuțioasă a cauzelor pentru judecare, reducerea numărului cauzelor trimise la rejudecare și examinarea prioritara a cauzelor trimise la rejudecare.

Până la 31 decembrie 2014, CtEDO a emis 24 de hotărâri care vizau problema casării neregulamentare a hotărârilor judecătorești irevocabile în cauzele civile. Deși primele condamnări de acest gen au fost date încă în anul 2005, acestea continuă și 10 ani mai târziu. Analiza practicii CSJ pentru anul 2014 a confirmat aparențele că la capitolul casării hotărârilor judecătorești irevocabile mai există probleme. Prevederile care permit revizuirea sunt interpretate extensiv de către CSJ, iar în unele cazuri revizuirile se admit fără a face referire la un temei legal. Mai mult, a fost constatată tendința de casare a hotărârilor judecătorești civile irevocabile pe motiv că sunt contrare practicii CSJ. O asemenea abordare este riscantă, având în vedere faptul că Codul de procedură civilă nu prevede un asemenea temei pentru casarea hotărârilor irevocabile. Mai mult, chiar dacă la CSJ ar exista o practică uniformă, fapt care încă nu este cert, aceasta nu constituie în sine un motiv suficient pentru casarea hotărârilor judecătorești irevocabile. CSJ ar trebui să atragă o atenție mai mare procesului de adoptare a hotărârilor sale, decât să încerce corectarea greșelilor proprii prin anularea unei hotărâri irevocabile.

În Hotărârea *Iordachi și Alții c. Moldovei*, CtEDO a constatat că legislația națională cu privire la interceptarea convorbirilor nu conținea garanții suficiente împotriva arbitrariului. În anul 2012, Codul de procedură penală (CPP) a înăspriț condițiile pentru interceptarea convorbirilor. Se pare totuși că aceasta nu a soluționat problema recurgerii excesive la interceptarea convorbirilor. Din contra, în anul 2014 au fost emise cu 104% mai multe autorizări de interceptare decât în 2013.

Rezultatele analizei practicii judiciare efectuate de CRJM trezesc dubii în ceea ce privește eficiența mecanismului de compensare a prejudiciului cauzat prin încălcarea termenului rezonabil. Există probleme serioase atât la viteza cu care sunt examinate acțiunile intentate în temeiul Legii nr. 87, cât și la calitatea motivării hotărârilor judecătorești și mărimea compensațiilor acordate cu titlu de prejudiciu material și moral. De asemenea, cheltuielile pentru asistența juridică sunt de regulă puse integral sau în cea mai mare parte pe umerii reclamanților, chiar dacă acțiunea este admisă integral, iar implicarea avocatului nu pare a fi excesivă.

La 23 aprilie 2014, Ministerul Justiției a anunțat pe pagina sa web demararea procesului de elaborare a „cadrului normativ privind crearea mecanismului național menit să filtreze volumul de cereri” adresate CtEDO. Nu am putut afla mai multe detalii despre această inițiativă. Introducerea unei formalități suplimentare în calea dresării la CtEDO este mult prea importantă pentru ca inițiativele în acest sens să fie elaborate fără transparență și în cadrul unei singure instituții. CRJM consideră că în Moldova nu este oportună crearea unui filtru în calea cererilor la CtEDO. Practica CSJ nu este suficient de uniformă. Instanțele naționale, inclusiv CSJ, deseori trec cu vederea standardele CEDO sau le aplică necorespunzător. Republica Moldova are suficiente mecanisme de protecție a drepturilor omului, însă aplicarea acestora este inadecvată. De aceea, este recomandată concentrarea atenției asupra funcționării adecvate a mecanismelor existente, decât inventarea unor noi mecanisme cu perspective incerte.

Raportul CRJM din anul 2012 a constatat că mecanismele din Republica Moldova de supraveghere a executării hotărârilor CtEDO se suprapun și oferă insuficiente pârghii pentru a asigura o executare efectivă. La sfârșitul anului 2013, au fost elaborate două documente care urmau să înlătore principalele din problemele menționate, precum și să eficientizeze mecanismul de executare a hotărârilor și deciziilor CtEDO: proiectul noii Legi cu privire la Agentul guvernamental și proiectul Regulamentului cu privire la controlul parlamentar al executării hotărârilor și deciziilor CtEDO (proiectul regulamentului). Proiectul legii AG a fost supus expertizei CoE și a fost avizat favorabil de instituțiile competente din Republica Moldova. În martie 2015, proiectul legii AG încă aștepta să fie aprobat de Guvern. Proiectul regulamentului așteaptă să fie adoptat de Parlament împreună cu proiectul legii AG.

Analiza efectuată ne permite să conchidem că, deși în perioada 2013-2014 au fost întreprinse anumite măsuri normative pentru a sigura o mai bună aplicare a standardelor CtEDO la nivel național, acestea încă nu au determinat schimbări practice sau schimbările sunt rezervate. Este puțin probabil de a obține schimbări fulminante în acest domeniu într-o perioadă de doi ani. Cu toate acestea, multe măsuri care trebuiau făcute nu au fost realizate, sau au fost întreprinse pe jumate ori cu întârziere. Se pare totuși că autoritățile Republicii Moldova conștientizează importanța racordării legislației și practicilor sale la standardele CtEDO.

Republica Moldova și Convenția Europeană pentru Drepturile Omului

1.1 Statutul Convenției Europene pentru Drepturile Omului în sistemul de drept al Republicii Moldova

Art. 4 din Constituția Republicii Moldova (în continuare „Constituția”) prevede că „dispozițiile constituționale privind drepturile și libertățile omului se interpretează și se aplică în concordanță cu tratatele la care Republica Moldova este parte. Dacă există neconcordanțe între pactele și tratatele privitoare la drepturile fundamentale ale omului la care Republica Moldova este parte și legile ei interne, prioritate au reglementările internaționale.” Interpretând aceste norme, Curtea Constituțională (C.Const.) a menționat că normele dreptului internațional pot fi aplicate direct de organele de drept în procesul de examinare a unor cauze concrete și că normele dreptului internațional au prioritate față de legile interne ale țării, însă nu și față de normele constituționale¹.

Dacă există contradicții între normele dreptului internațional și normele din Codul de procedură civilă (CPC) și Codul de procedură penală (CPP), în special în ceea ce privește drepturile omului, se aplică direct normele dreptului internațional (art. 12 alin. (4) din CPC și art. 7 alin. (2) din CPP). În același timp, ambele coduri prevăd și obligația judecătorilor de a ridica excepția de neconstituționalitate dacă legea care urmează a fi aplicată cauzei pare să contravină Constituției. Interpretând art. 4 din Constituție, dispozițiile dreptului internațional ce se referă la drepturile omului sunt și parte a Constituției. Astfel, o contradicție a unei legi cu tratatul internațional poate fi interpretată ca fiind o contradicție cu Constituția. Prin urmare, atunci când legea aplicabilă cauzei contravine prevederilor dreptului internațional, judecătorul poate aplica direct norma tratatului internațional sau poate sesiza Curtea Supremă de Justiție (CSJ) în vederea ridicării excepției de neconstituționalitate în fața C.Const. (art. 12¹ din CPC și art. 7 alin. (3) din CPP). Din 2012 până în decembrie 2014, C.Const. a emis patru hotărâri și două decizii pe marginea excepțiilor de neconstituționalitate ridicate de CSJ. Dintre acestea, într-o decizie² și o hotărâre³ autorul sesizării s-a plâns că prevederile legii naționale contravin Convenției Europene pentru Drepturile Omului (CEDO).

¹ C.Const., Hot. nr. 55 din 14 octombrie 1999, privind interpretarea unor prevederi ale art. 4 din Constituția Republicii Moldova.

² C.Const., Decizia nr. 8 din 25 iulie 2013, pentru sistarea procesului privind excepția de neconstituționalitate a unor prevederi cuprinse în art. 64 alin. (2) pct. 5) din Codul de procedură penală, în redacția Legii nr. 66 din 5 aprilie 2012 pentru modificarea și completarea Codului de procedură penală.

³ C.Const., Hot. nr. 13 din 11 iunie 2013, privind excepția de neconstituționalitate a unor prevederi ale art. 320 din Codul penal al Republicii Moldova nr. 985-XV din 18 aprilie 2002, în redacția Legii nr. 173 din 9 iulie 2010 pentru modificarea unor acte legislative.

Jurisprudența CtEDO poate afecta hotărârile irevocabile emise de instanțele de judecată. Dacă într-o procedură penală care s-a încheiat cu o decizie irevocabilă CtEDO constată erori de drept, un viciu fundamental sau dacă CtEDO a comunicat Guvernului despre depunerea cererii, Procurorul General, adjuncții acestuia, acuzatul sau partea vătămată pot cere redeschiderea procedurii respective (a se vedea art. 452 și 453 din CPP). În cadrul procedurilor civile, redeschiderea poate avea loc în urma unei cereri de revizuire depuse în baza inițierii procedurii de reglementare amiabilă între Guvern și CtEDO, sau în urma constatării de către CtEDO sau recunoașterii de către Guvern a unei încălcări a drepturilor omului (art. 449 lit. (g) și (h) din CPC). Redeschiderea procedurii la nivel național reprezintă un remediu pentru persoana al cărei drept a fost încălcat. Despre practica redeschiderii procedurilor judiciare și evoluția acestor cauze a se vedea Capitolul 2.

CSJ are un rol important în stabilirea practicii judiciare și în promovarea aplicării și respectării standardelor CtEDO în întreg sistemul justiției. În vederea unificării practicii, CSJ emite, printre altele, recomandări, avize consultative și hotărâri explicative. La 19 iunie 2000, Plenul CSJ a adoptat Hotărârea nr. 17. Aceasta se referea la aplicarea în practica judiciară de către instanțele judecătorești din Republica Moldova a CEDO. Hotărârea respectivă era sumară și nu explica modul în care instanțele naționale urmau să aplice direct standardele CtEDO. La 9 iunie 2014, CSJ a emis o nouă Hotărâre prin care Plenul CSJ a explicat modul în care instanțele judecătorești urmează să aplice CEDO, iar Hotărârea nr. 17 a fost abrogată⁴. Noua hotărâre menționează prioritatea tratatelor internaționale asupra prevederilor naționale, precum și obligația instanțelor naționale de a aplica direct prevederile CEDO, cu privire la compensarea prejudiciului moral, renunțarea la drepturile prevăzute de CEDO, aplicabilitatea dreptului la un proces echitabil, termenul rezonabil de examinare a cauzelor, prezumția nevinovăției, principiul securității juridice, redeschiderea procedurilor în urma hotărârilor sau cererilor depuse la CtEDO, admisibilitatea probelor în procedurile penale, motivarea hotărârilor penale și modalitățile de executare a hotărârilor CtEDO. Deși hotărârea explicativă din 2014 este mai voluminoasă decât hotărârea veche, aceasta nu face suficiente referiri la cauze concrete și nu explică cum se aplică în practică principiile stabilite în aceste cauze. De asemenea, CSJ a omis explicarea unor aspecte problematice din practica judecătorească, constatate inclusiv în practica recentă a CtEDO în cauzele moldovenești, precum sunt examinarea cauzelor penale în care se pretinde provocarea la comiterea unei infracțiuni⁵ sau examinarea cauzelor privind violența în familie⁶ etc.

Începând cu luna decembrie a anului 2012, Plenul CSJ a mai făcut referire la CEDO în hotărârile explicative cu privire la repararea prejudiciului moral și material cauzat deținuților prin încălcarea art. 3, 5 și 8 CEDO⁷, cu privire la aplicarea Legii privind libertatea de exprimare⁸, cu privire la participarea procurorului la judecarea cauzei penale⁹, cu privire la examinarea cauzelor

⁴ Plenul CSJ, Hot. explicativă nr. 3 din 9 iunie 2014, cu privire la aplicarea de către instanțele judecătorești a unor prevederi ale CEDO.

⁵ De ex. CtEDO, Hot. *Sandu c. Moldovei*, din 11 februarie 2014, para. 32-39.

⁶ De ex: CtEDO, Hot. *B. c. Moldovei*, din 16 iulie 2013, para. 31-61.

⁷ Plenul CSJ, Hot. explicativă nr. 8 din 24 decembrie 2012, cu privire la examinarea litigiilor privind repararea prejudiciului moral și material cauzat persoanelor deținute prin violarea art. 3, 5 și 8 CEDO.

⁸ Plenul CSJ, Hot. explicativă nr. 7 din 24 decembrie 2012, cu privire la practica aplicării de către instanțele de judecată a unor prevederi ale Legii cu privire la libertatea de exprimare.

⁹ Plenul CSJ, Hot. explicativă nr. 12 din 24 decembrie 2012, cu privire la unele chestiuni ce vizează

privind arestarea preventivă și arestarea la domiciliu¹⁰, cu privire la judecarea cauzelor civile în ordine de apel¹¹, cu privire la examinarea cauzelor privind decăderea din drepturile părintești¹² și cu privire la intentarea procesului civil și pregătirea pricinii pentru dezbateri judiciare¹³.

Din noiembrie 2012 până în decembrie 2014, CSJ a mai emis 72 de recomandări. În unele dintre acestea CSJ a explicat aspecte legate de aplicarea CEDO. Spre exemplu, în recomandarea nr. 2 CSJ a explicat că instanțele naționale sunt obligate să examineze cererile depuse tardiv în baza Legii nr. 87, cu condiția ca întârzierea să fie determinată de restituirea de către CtEDO a cererilor pentru a fi examinate la nivel național¹⁴. Prin recomandarea nr. 6, Președintele CSJ și Agentul guvernamental al Republicii Moldova au explicat modul de acordare a satisfacției echitabile și au recomandat sumele care urmează a fi încasate de instanțele de judecată în cazul încălcării drepturilor prevăzute de CEDO¹⁵. Prin recomandarea nr. 16, CSJ a explicat instanțelor de judecată că, în virtutea tratatelor internaționale și a CEDO, inclusiv, persoanele care și-au schimbat sexul au dreptul să solicite introducerea modificărilor cu privire la sex și nume în actele de stare civilă, iar oficiile stării civile care refuză cererile de acest gen vor fi obligate de către instanțele de judecată să efectueze modificările respective¹⁶. În recomandarea nr. 26, CSJ a stabilit, în baza jurisprudenței CtEDO, că reprezentanțele diplomatice și consulare ale statelor străine și diplomații și consuliile statelor străine pe teritoriul Republicii Moldova beneficiază de imunitate jurisdicțională doar în relațiile din domeniul public, nu și în domeniul privat¹⁷.

Dacă într-un proces civil se atestă dificultăți la aplicarea corectă a normelor de drept, instanța de judecată poate solicita CSJ emiterea unui aviz consultativ cu privire la modul de aplicare a legii. Avizul consultativ este obligatoriu pentru CSJ și, respectiv, pentru instanțele inferioare (art. 12² alin. (4) din CPC). Din toate documentele explicative emise de CSJ avizele consultative sunt cele mai specifice, deoarece se referă la aplicarea normelor de drept într-o cauză concretă. Din 2013 până în decembrie 2014, CSJ a emis 26 de avize consultative. Doar într-un aviz (nr. 4ac-6/13) CSJ a menționat că, potrivit art. 6 CEDO, emiterea unei încheieri judecătorești de a nu da curs cererii de chemare în judecată nu poate fi privită ca un impediment în examinarea de mai departe a procesului și, prin urmare, ca o încălcare la un proces echitabil¹⁸. În rest, avizele

participarea procurorului la judecarea cauzei penale.

¹⁰ Plenul CSJ, Hot. explicativă nr. 1 din 15 aprilie 2013, despre aplicarea de către instanțele judecătorești a unor prevederi ale legislației de procedură penală privind arestarea preventivă și arestarea la domiciliu.

¹¹ Plenul CSJ, Hot. explicativă nr. 6 din 11 noiembrie 2013, privind procedura de judecare a cauzelor civile în ordine de apel.

¹² Plenul CSJ, Hot. explicativă nr. 6 din 17 noiembrie 2014, cu privire la practica judiciară de examinare a pricinilor civile privind decăderea din drepturile părintești.

¹³ Plenul CSJ, Hot. explicativă nr. 5 din 17 noiembrie 2014, cu privire la actele judecătorului în faza intentării procesului civil și pregătirii pricinii pentru dezbateri judiciare.

¹⁴ CSJ, Recomandarea nr. 2 privind termenul de depunere a cererii de chemare în judecată despre repararea prejudiciului cauzat prin încălcarea dreptului la judecarea în termen rezonabil a cauzei sau a dreptului la executarea în termen rezonabil a hotărârii judecătorești.

¹⁵ Recomandarea nr. 6 privind satisfacția echitabilă.

¹⁶ CSJ, Recomandarea nr. 16 privind procedura de examinare a cererilor ce țin de rectificarea actelor stării civile ca urmare a schimbării sexului.

¹⁷ CSJ, Recomandarea nr. 26 privind imunitatea misiunilor diplomatice.

¹⁸ Plenul CSJ, Avizul consultativ nr. 4ac-6/13 din 4 martie 2013 cu privire la modul de aplicare a art.

consultative emise de CSJ nu conțin referiri la standarde sau prevederi CEDO. Se pare că, cu cât mai detaliată este recomandarea, cu atât mai puține referiri la standardele CtEDO face CSJ. Fără o aplicare în cauze concrete, standardele CEDO rămân a fi abstracte.

CSJ a depus eforturi considerabile în vederea clarificării statutului CEDO în cadrul legal și practic din Republica Moldova. Totuși, reieșind din unele hotărâri explicative, se pare că CSJ acordă mai multă atenție standardelor favorabile sistemului justiției sau celor care justifică ingerințele în drepturile prevăzute de CEDO¹⁹. Totodată, standardele CtEDO menționate în documentele explicative sau de recomandare sunt sumare și, deseori, nu conțin referiri la jurisprudența concretă a CtEDO.

Recomandări:

1. Atunci când recomandă aplicarea standardelor CtEDO, CSJ urmează să explice mai detaliat cum se aplică standardele CtEDO situațiilor concrete;
2. Atunci când instanțele naționale citează un standard CtEDO, urmează să se facă referire la jurisprudența concretă a CtEDO.

1.2 Republica Moldova la Curtea Europeană a Drepturilor Omului

Republica Moldova a ratificat CEDO la 24 iulie 1997. La 12 septembrie 1997, CEDO a intrat în vigoare pentru Moldova. Prima hotărâre în privința Republicii Moldova a fost pronunțată în 2001²⁰, însă abia în 2004-2005 au fost emise un șir de hotărâri care au elucidat primele probleme sistemice din țară. Până în prezent, CtEDO a pronunțat peste 300 de hotărâri în cauzele moldovenești.

Pentru a trage concluzii în baza statisticilor CtEDO, este necesar să fie cunoscute unele aspecte privind administrarea internă a cererilor depuse la CtEDO. Începând cu anul 2014, dacă cererea nu corespunde cerințelor de formă, cererea nu este considerată valabilă, nu se alocă pentru examinare și reclamantul este înștiințat despre necesitatea depunerii unei cereri noi cu respectarea tuturor cerințelor²¹. În acest caz, dacă reclamantul mai are termen pentru

171, art. 423 și art. 428 CPC.

¹⁹ Spre exemplu, în Hot. explicativă nr. 3 din 9 iunie 2014, CSJ a acordat o atenție sporită modului în care persoanele pot să refuze exercitarea drepturilor lor, dedicând acestei secțiuni mai multe exemple decât tratării altor aspecte procedurale sau materiale (pct. 9). În pct. 4 din hotărâre, CSJ face referire la „*practica CEDO*” potrivit căreia „*utilizarea imaginii fără consimțământul persoanei constituie o limitare a drepturilor corespunzătoare garantate de Convenție*”. CSJ însă nu indică jurisprudența de unde reiese această practică. Tot în anul 2014 un ONG local a lansat un portal web (www.magistrat.md) cu informații despre cariera judecătorilor, în care fiecare judecător are un profil cu fotografia sa.

²⁰ CtEDO, Hot. *Mitropolia Basarabiei și alții. c. Moldovei*, 13 decembrie 2001.

²¹ La 1 ianuarie 2014, a intrat în vigoare Regula 47 din Regulamentul CtEDO, prin care se instituie cerințe mai stricte de depunere a cererii la CtEDO. Pentru a întrerupe termenul de 6 luni de depunere a cererii, reclamantul trebuie să depună un formular de cerere tipizat, completat în întregime (a se vedea, drept exemplu, dec. *Malysz și Iovanin c. Ucrainei*, 9 septembrie 2014). În cazul întocmirii unei cereri incomplete sau dacă nu sunt anexate toate documentele necesare pentru examinarea preliminară a cererii, CtEDO va informa despre aceasta reclamantul în timp de 1-2 săptămâni de la primirea scrisorii, pentru depunerea unei alte cereri, completate adecvat, cu anexarea tuturor documentelor. Reclamantul care a depus o cerere incompletă în ultimele zile ale termenului de 6 luni nu are șanse să se conformeze acestui termen. Pentru mai multe detalii, a se vedea: http://www.echr.coe.int/Documents/Rule_47_of_the_Rules_of_Court_2014_1_ENG.pdf.

înlăturarea carențelor, cererea se califică ca fiind la *etapa prejudiciară*, adică încă nu este alocată unui organ judiciar. Dacă o cerere nu a ajuns niciodată în fața unui organ judiciar din motiv că reclamantul nu a depus o cerere întocmită în modul corespunzător în termenul alocat, atunci cererea nu este examinată de CtEDO și dosarul este distrus. Dosarele distruse sunt considerate cereri soluționate administrativ.²² Dacă cererea este întocmită în mod corespunzător, ea se *alocă unui organ jurisdicțional* al CtEDO. Cererile vădit inadmisibile sunt alocate pentru examinare *judecătorului unic*. Dacă există dubii cu privire la inadmisibilitatea cererii sau dacă cererea ridică o problemă repetitivă, aceasta, cel mai probabil, va fi trimisă pentru examinare *Comitetului din trei judecători*. Dacă cererea ridică probleme serioase și are șanse de succes, aceasta va fi trimisă pentru examinare *Camerei din 7 judecători*. Dacă cererea ridică probleme complexe care ar putea duce la modificarea jurisprudenței CtEDO, cererea poate fi examinată de *Marea Cameră* din 17 judecători.

Cererile pendinte împotriva Moldovei

Anual, la CtEDO sunt depuse peste 1,000 de cereri împotriva Moldovei. Viteza examinării acestor cereri depinde în mare parte de numărul de juriști care procesează cererile pentru o țară concretă. Până în vara anului 2012, cererile depuse împotriva Moldovei erau procesate de patru juriști, angajați de CtEDO pe un termen nedeterminat sau pentru o durată de patru ani. Se pare că acest număr de juriști nu era suficient pentru procesarea tuturor cererilor moldovenești, fapt confirmat prin creșterea constantă până în anul 2011 a numărului cererilor pendinte (a se vedea Tabelul nr. 1 de mai jos). În iulie 2012, la Grefa CtEDO au mai venit trei juriști moldoveni, plătiți de Guvernul Republicii Moldova, care urmau să ajute CtEDO în procesarea cererilor moldovenești vădit inadmisibile. În consecință, numărul cererilor pendinte îndreptate împotriva Moldovei a scăzut de la 4,261 la 31 decembrie 2011 până la 1,159 la 31 decembrie 2014.

Tabelul 1: Informații statistice privind cererile depuse la CtEDO împotriva Republicii Moldova (2009-2014)

	2009	2010	+/- 2009	2011	+/- 2010	2012	+/- 2011	2013	+/- 2012	2014	+/- 2013	1.11.98- 31.12.14
Cererii alocate unui organ decizional	1,322	945	- 28.5%	1,025	+8.5%	938	- 8.5%	1,354	+ 45.1%	1,105	- 18.5%	10,803
Cererii declarate inadmisibile sau scoase de pe rol	386	434	+ 12.4%	550	+26.7%	1,905	+ 246%	3,143	+ 65%	1,341	- 57.3%	9,623
Cererii comunicate Guvernului	216	135	- 37.5%	118	-12.5%	56	-52.5%	85	+ 51.8%	73	- 9.6%	1,160
Hotărâri pronunțate	30	28	- 6.6%	31	+10%	27	-12.7%	19	- 29.6%	24	+26%	297
	31.12 2009	31.12 2010		31.12 2011		31.12 2012		31.12 2013		31.12 2014		
Cererii pendinte în fața unui organ decizional	3,349	3,826	+14.2%	4,261	+11.4%	3,256	-23.6%	1,442	- 55.4%	1,159	- 19.6%	

²² CtEDO, Glosarul de termeni statistici din februarie 2010, disponibil la: http://www.echr.coe.int/Documents/Stats_glossary_ENG.pdf.

Din cele 1,159 de cereri pendinte la sfârșitul anului 2014, 165 de cereri au fost alocate judecătorului, 724 de cereri au fost atribuite Comitetelor sau Camerei, 251 de cereri au fost comunicate Guvernului, 6 cereri așteaptă reacția Guvernului și 13 cereri au fost declarate admisibile. Astfel, dacă în anul 2011 numărul cererilor pendinte în fața judecătorului unic sau a Comitetelor (cereri vădit inadmisibile) era de 3,168, atunci către 31 decembrie 2014 acest număr a scăzut la 165 de cereri. De aici rezultă scăderea în perioada 2012-2014 a numărului total de cereri pendinte. Datele din anul 2014 mai reflectă faptul că în fața CtEDO sunt pendinte aproape 1,000 de cereri cu șanse sporite de succes, care pot rezulta în hotărâri, reglementări amiabile sau declarații unilaterale din partea Guvernului.

Cereri alocate unui organ decizional

Dacă cererea corespunde cerințelor de depunere a cererii la CtEDO, aceasta este alocată unui organ judiciar pentru examinare. Din cele 10,803 cereri moldovenești alocate unui organ decizional între 1998 și 2014, 1,105 sunt din anul 2014. Deși în ușoară scădere în comparație cu anul trecut (1,354 de cereri), numărul cererilor moldovenești alocate unui organ decizional rămâne a fi relativ stabil, și chiar ridicat în comparație cu anii 2010 (945 de cereri) și 2011 (1,025 de cereri). Scăderea numărului de cereri alocate unui organ decizional în anul 2014 s-ar putea datora reticenței avocaților de a mai sesiza CtEDO după ce câteva mii de cereri au fost declarate inadmisibile în anii 2012-2014, precum și prin schimbarea în anul 2014 a modului de înregistrare a cererilor de către CtEDO. Cererile care nu corespund regulilor nu sunt înregistrate ca cereri valabile, ci în lista cererilor cu potențial de soluționare administrativă. Aceasta este confirmat și prin faptul că numărul total al cererilor soluționate administrativ în anul 2014 (25,100 de cereri) a crescut cu 84% în comparație cu anul 2013 (13,650 de cereri). Jumătate din aceste cereri au fost lichidate în urma nerespectării Regulii 47²³. Urmează a fi menționat faptul că, în anul 2014, numărul total al cererilor alocate unui organ decizional al CtEDO a scăzut cu 15%.

Un indicator îngrijorător este că, în anii 2013 și 2014, Republica Moldova s-a aflat pe locul 4 din cele 47 de țări membre ale Consiliului Europei după numărul de cereri alocate unui organ decizional raportat la populația țării²⁴. În anul 2014, Moldova era devansată după numărul de cereri alocate unui organ decizional doar de Serbia, Liechtenstein și Ucraina. Media pe CtEDO este de 0,68 cereri la 10,000 de locuitori. Cu alte cuvinte, în anul 2014, moldovenii au sesizat CtEDO de 14 ori mai des decât georgienii, de șase ori mai des decât armenii și de două ori mai des decât letonii sau slovenii.

În ultimii doi ani, reclamanții în cauzele moldovenești s-au plâns cel mai des pe ineficiența remediei instituit prin Legea nr. 87²⁵, pe revizuirea neregulamentară a hotărârilor

²³ Analiza statistică a CtEDO pentru anul 2014, pag. 4, disponibilă la: http://www.echr.coe.int/Documents/Stats_analysis_2014_ENG.pdf.

²⁴ În comparație cu statele cu numărul populației comparabil cu cel al Republicii Moldova coeficientul de cereri alocate unui organ decizional raportat la 10,000 de locuitori în anul 2014 a fost următor: Moldova – 3.11; Georgia – 0,23 cereri, Slovenia – 1,71 cereri, Letonia – 1,49 cereri, Armenia – 0,51 cereri.

²⁵ Legea nr. 87 din 21 aprilie 2011, privind repararea de către stat a prejudiciului cauzat prin încălcarea dreptului la judecarea în termen rezonabil a cauzei sau a termenului la executarea în termen rezonabil a hotărârii judecătorești.

judecătorești irevocabile, pe încălcarea dreptului la proprietate, pe motivarea insuficientă a hotărârilor judecătorești și pe inechitatea procedurilor²⁶.

Cereri inadmisibile sau scoase de pe rol

Dacă o cerere nu corespunde condițiilor de admisibilitate prevăzute de art. 34 sau art. 35 CtEDO, aceasta se declară inadmisibilă. Dacă cererea întrunește condițiile din art. 37 și art. 39 CEDO, aceasta poate fi scoasă de pe rolul CtEDO. Din cele 9,623 de cereri declarate inadmisibile sau scoase de pe rol din 1998 până la sfârșitul anului 2014, 6,389 au fost soluționate astfel în ultimii 3 ani. 2012 a fost primul an în care numărul de cereri moldovenești soluționate de CtEDO a depășit numărul cererilor alocate unui organ decizional, ceea ce a determinat scăderea numărului cererilor moldovenești pendinte. Degrevarea CtEDO de restanțele din anii precedenți îi va permite CtEDO să se focalizeze în viitor pe cererile cu șanse sporite de succes.

Cererile depuse la CtEDO pot fi declarate inadmisibile sau scoase de pe rol prin decizii publicate pe pagina web a CtEDO sau prin scrisori adresate reclamantilor. După comunicarea cererii, inadmisibilitatea sau scoaterea de pe rol se decide prin decizii motivate care se publică obligatoriu pe pagina web a CtEDO. În anul 2014, CtEDO a adoptat 49 de decizii de acest gen²⁷. Prin 12 decizii cererile reclamantilor au fost declarate inadmisibile. Motivele principale de inadmisibilitate invocate în decizii sunt pretențiile vădit nefondate ale reclamantilor, încălcarea termenului de șase luni, neepuizarea căilor interne de atac și pierderea sau lipsa calității de victimă. Din cele 37 de decizii rămase, prin 16 decizii cererile au fost scoase de pe rol din motiv că reclamantii nu au mai dorit menținerea cererii pe rol, iar într-o cauză – pe motiv că litigiul a fost soluționat la nivel național. Prin 16 decizii au fost scoase de pe rol cererile în urma reglementării amiabile și prin patru decizii CtEDO a acceptat declarațiile unilaterale ale Guvernului.

În două din deciziile prin care a fost scoasă cererea de pe rol, reclamantilor le-au fost acordate câte EUR 15,000 prejudiciu moral pentru maltratarea lor în timpul evenimentelor din aprilie 2009. Suma totală a satisfacției echitabile acordate prin deciziile emise în 2014 este de EUR 217,000. Astfel, observăm că AG recurge tot mai des la reglementarea amiabilă a litigiului cu reclamantii sau la declarații unilaterale²⁸. Acest lucru reduce numărul violărilor și, respectiv, al hotărârilor de condamnare a Republicii Moldova. Această tendință reduce vizibilitatea violărilor CEDO existente în sistem, însă contribuabilii suportă în continuare costuri mari pentru achitarea satisfacției din cauza erorilor statului. În total, în anii 2001-2014, peste EUR 3,300,000 au fost acordate în temeiul reglementărilor amiabile sau declarațiilor unilaterale formulate de Guvern.

²⁶ Date statistice obținute de CRJM de la Grefa CtEDO la 16 septembrie 2014.

²⁷ Nota analitică „Republica Moldova la CtEDO în anul 2014”, Centrul de Resurse Juridice din Moldova, 30 ianuarie 2015, pag.10, disponibilă la: <http://crjm.org/wp-content/uploads/2015/01/CRJM-Nota-Analitica-CtEDO-in-2014.pdf>.

²⁸ În anul 2014, plata satisfacției echitabile în baza deciziilor CtEDO emise în privința Moldovei (EUR 217,000) este aproape egală cu satisfacția achitată prin hotărârile CtEDO pronunțate în privința Moldovei (EUR 225,271), deși hotărârile sunt percepute ca fiind principalul izvor al obligației guvernului de a achita despăgubiri reclamantilor în urma unei soluții a CtEDO.

Cereri comunicate Guvernului

Dacă o cerere corespunde cerințelor de depunere și nu a fost declarată inadmisibilă sau scoasă de pe rol, aceasta este comunicată Guvernului. Comunicarea unei cereri Guvernului ridică prezumția că această cerere are șanse mari de succes. De la ratificarea CEDO până în anul 2014, CtEDO a comunicat Guvernului Republicii Moldova 1,160 de cereri. La sfârșitul anului 2014, la CtEDO erau încă pendinte 251 de cereri comunicate. În ultimii ani, numărul cererilor comunicate anual Guvernului a scăzut. În 2012, au fost comunicate Guvernului 56 de cereri, în 2013 – 85 și în 2014 – 73 de cereri. Până în anul 2012, numărul cererilor comunicate anual depășea cifra de 100. Spre exemplu, în anul 2009, CtEDO a comunicat Guvernului Republicii Moldova 216 cereri. Din analiza Tabelului 1 observăm că tendința de scădere a numărului de cereri comunicate anual Guvernului coincide cu creșterea procesării numărului de cereri inadmisibile sau celor care urmau a fi scoase de pe rol. În perioada 2012-2014, au fost declarate inadmisibile și/sau scoase de pe rol 6,389 de cereri. Prin urmare, scăderea numărului de cereri comunicate anual poate fi explicată prin focusarea CtEDO în ultimii 3 ani pe cererile inadmisibile, precum și prin examinarea cererilor comunicate în anii precedenți. Una din cele mai importante cauze moldovenești pendinte în fața CtEDO este *Mozer c. Moldovei și Rusiei*, în care reclamantul s-a plâns că i-au fost încălcate mai multe drepturi de deținut în regiunea transnistreană. Cererea a fost comunicată în martie 2010 și este pendinte în fața Marii Camere.

Hotărâri adoptate

Până la 31 decembrie 2014, CtEDO a emis 297 de hotărâri împotriva Republicii Moldova, dintre care 24 de hotărâri au fost pronunțate în 2014. După numărul de hotărâri, Moldova devansează Germania, Spania, Olanda sau Portugalia, țări care au aderat la CEDO cu mult timp înaintea Moldovei și au o populație cu mult mai mare decât a Moldovei. Din diagrama de mai jos rezultă că cel mai des este încălcat art. 6 CEDO (dreptul la un proces echitabil – 31% din toate violările) și art. 3 CEDO (interzicerea torturii, tratamentului inuman și degradant – 24% din toate violările). Printre cele mai des constatate tipuri de violări sunt: neexecutarea hotărârilor judecătorești naționale – în 64 de hotărâri, încălcarea dreptului la un recurs efectiv – în 46 de hotărâri, investigarea inadecvată a maltratărilor și deceselor – în 37 de hotărâri, casarea irevocabilă a hotărârilor judecătorești irevocabile – în 28 de hotărâri, detenția în condiții proaste – în 27 de hotărâri, maltratarea sau recurgerea la forță excesivă de către exponenții statului – în 23 de hotărâri și motivarea insuficientă a arestării – în 18 hotărâri.

Printre cele mai importante hotărâri pronunțate în perioada 2013-2014 se numără *Eremia și alții*²⁹, *Mudric*³⁰, *B.*³¹ și *T.M. și C.M.*³², în care CtEDO pentru prima dată a examinat în cauzele moldovenești violența în familie. În *Sandu*³³ și *Pareniuc*³⁴ CtEDO a examinat pentru prima dată în

²⁹ CtEDO, Hot. *Eremia și alții c. Moldovei*, 28 mai 2013.

³⁰ CtEDO, Hot. *Mudric c. Moldovei*, 16 iulie 2013.

³¹ CtEDO, Hot. *B. c. Moldovei*, 16 iulie 2013.

³² CtEDO, Hot. *T.M. și C.M. c. Moldovei*, 28 ianuarie 2014.

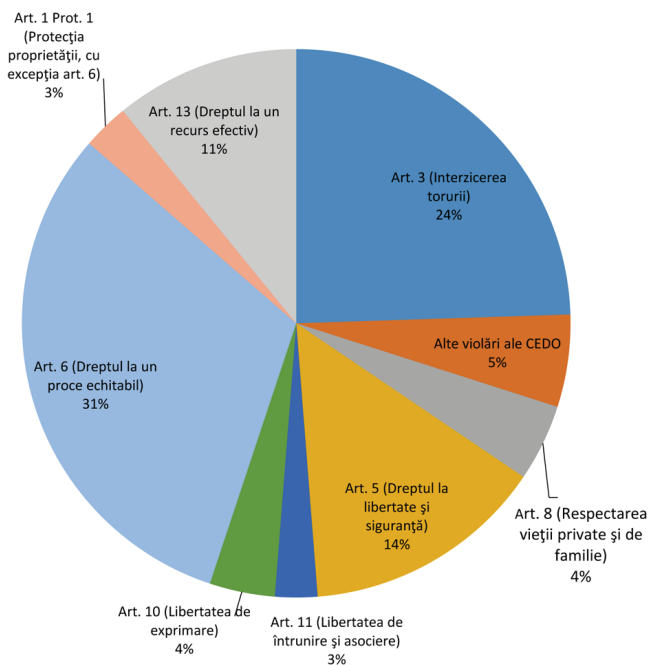
³³ CtEDO, Hot. *Sandu c. Moldovei*, 11 februarie 2014.

³⁴ CtEDO, Hot. *Pareniuc c. Moldovei*, 1 iulie 2014.

cauzele moldovenești provocarea în comiterea unei infracțiuni. În *Urechean și Pavlicenco*³⁵, CtEDO pentru prima dată s-a pronunțat asupra imunității Președintelui țării. În cauza *Eduard Popa*³⁶, CtEDO a constatat investigarea ineficientă a maltratării care a pus în pericol viața reclamantului, iar în *Timuș și Țăruș*³⁷, a constatat responsabilitatea forțelor de ordine pentru decesul unei persoane în timpul unei operațiuni de reținere. În cauzele *Iurcu*³⁸ și *Buhaniuc*³⁹, CtEDO a constatat maltratarea persoanelor în aprilie 2009, precum și investigarea ineficientă a plângerilor cu privire la maltratare. O cauză inedită este *Ziaunys*⁴⁰, în care a fost examinată confiscarea de către autoritățile moldovenești a mai multor saci cu bancnote transnistrene scoase din uz. În hotărârea *Tocarenco*⁴¹, CtEDO a indicat măsuri specifice necesare pentru a asigura accesul reclamantei la copilul său.

În temeiul celor 297 de hotărâri CtEDO pronunțate până la 31 decembrie 2014, Guvernul Republicii Moldova a fost obligat să plătească peste EUR 14,100,000, dintre care EUR 225,271 – în baza celor 24 de hotărâri pronunțate în 2014 și EUR 325,600 – în baza celor 19 hotărâri pronunțate în 2013.

Diagrama 1. Violările CEDO constatate de CtEDO în cauzele moldovenești în perioada 1997–2014

³⁵ CtEDO, Hot. *Urechean și Pavlicenco c. Moldovei*, 2 decembrie 2014.

³⁶ CtEDO, Hot. *Eduard Popa c. Moldovei*, 12 februarie 2013.

³⁷ CtEDO, Hot. *Timuș și Țăruș c. Moldovei*, 15 octombrie 2013.

³⁸ CtEDO, Hot. *Iurcu c. Moldovei*, 9 aprilie 2013.

³⁹ CtEDO, Hot. *Buhaniuc c. Moldovei*, 28 ianuarie 2014.

⁴⁰ CtEDO, Hot. *Ziaunys c. Moldovei*, 11 februarie 2014.

⁴¹ CtEDO, Hot. *Tocarenco c. Moldovei*, 4 noiembrie 2014.

Supravegherea executării hotărârilor CtEDO

După ce devin definitive, hotărârile CtEDO sunt transmise CM pentru supravegherea executării. CM are competența de a supraveghea executarea hotărârilor CtEDO. Art. 46 para. 1 din CEDO prevede obligația statelor de a se conforma hotărârilor pronunțate împotriva lor. Uneori, din constatările sau dispozitivele hotărârilor CtEDO, rezultă că statele sunt obligate să modifice cadrul lor legal intern, să schimbe o practică defectuoasă sau să achite sume mari pentru despăgubiri. Astfel, în vederea facilitării procesului de executare a hotărârii CtEDO, CM poate exercita presiune politică asupra statului care nu execută măsurile necesare pentru redresarea și prevenirea altor încălcări. Totuși, experiența dovedește că executarea unei măsuri generale de către un stat poate dura mai mulți ani.

În anul 2013, CM supraveghea executarea a 239 de cauze moldovenești, dintre care 72 de cauze erau de referință. În același an, la CM au parvenit încă 28 de cauze noi, dintre care 4 cauze de referință⁴². În anul 2013, CM a emis rezoluții finale pe marginea a 21 de cauze moldovenești, ceea ce înseamnă că CM a fost satisfăcut cu modul în care aceste hotărâri au fost executate. Pentru a facilita executarea unor hotărâri, CM sistematizează hotărârile în grupuri de violări. Grupurile principale de hotărâri moldovenești care sunt sub supravegherea CM sunt menționate în Tabelul 2 de mai jos. Din aceste date reiese că unele probleme constatate cu 9-10 ani în urmă de către CtEDO (condiții proaste de detenție, maltratarea persoanelor în detenție și arestările ilegale) încă nu au fost remediate de către Republica Moldova.

Tabelul 2: Principalele grupuri de hotărâri moldovenești identificate de CM

Principala hotărâre	Numărul de hotărâri în grup	Esența cauzei
Grupul Corsacov 4 iulie 2006	25	Maltratarea în detenția poliției; investigarea inefficientă a plângerii cu privire la maltratare; lipsa unui remediu efectiv.
Eremia și alții 28 august 2013	1	Eșecul autorităților de a acorda protecție împotriva violenței domestice.
Grupul Paladi 10 martie 2009	2	Condiții proaste de detenție în centrele de detenție din subordinea Ministerului de Interne și Ministerului Justiției, inclusiv lipsa asistenței medicale adecvate; lipsa unui remediu efectiv.
Grupul Becciev 4 octombrie 2005	4	
Grupul Ciorap 19 iunie 2007	14	
Grupul Șarban 4 ianuarie 2006	14	Violări legate de reținere sau arestare ilegală (legalitate, durată și justificare).

În concluzie, în ultimii ani, numărul cererilor pendinte la CtEDO a scăzut considerabil datorită suplinirii numărului de juriști care procesează cererile moldovenești. Scăderea numărului de cereri alocate unui organ decizional în anul 2014 s-ar putea datora cerințelor mai stricte de depunere a cererilor la CtEDO, precum și reticenței avocaților de a mai sesiza CtEDO după ce în anii 2012-2013 câteva mii de cereri moldovenești au fost declarate inadmisibile. Scăderea numărului de cereri comunicate Guvernului în ultimii ani ar putea

⁴² Comitetul de Miniștri al Consiliului European, „Supravegherea executării hotărârilor și deciziilor Curții Europene pentru Drepturile Omului”, 2013, pag. 40.

fi cauzată de faptul că juriștii moldoveni s-au focusat în această perioadă pe cererile vădit inadmisibile. AG recurge mai des la reglementări amiabile și declarații unilaterale, ceea ce reduce condamnările Republicii Moldova, dar reduce și din vizibilitatea problemelor din sistem. Cele mai multe condamnări ale Moldovei se datorează încălcării dreptului la un proces echitabil și a dreptului de a nu fi supus torturii, tratamentului inuman și degradant. Totodată, CM supraveghează de 9-10 ani executarea hotărârilor prin care au fost constatate violări cu privire la condiții proaste de detenție, maltratarea în custodia poliției și arestările ilegale, ceea ce înseamnă că aceste probleme încă persistă în Republica Moldova.

Plata compensațiilor și redeschiderea procedurilor naționale

Prin art. 46 al CEDO, statele s-au angajat să se conformeze hotărârilor definitive ale CtEDO pronunțate în litigiile în care sunt părți. Aceasta presupune plata satisfacției echitabile acordate de CtEDO și, uneori, redeschiderea procedurilor naționale sau o altă formă de redresare (măsurile individuale). Pe lângă măsurile individuale, Guvernele trebuie să întreprindă măsuri pentru a preveni încălcări similare ale CEDO în viitor (măsuri generale). În acest capitol sunt analizate reglementările și practicile din Republica Moldova cu privire la măsurile individuale. Măsurile generale vor fi analizate în următoarele capitole ale Raportului.

CtEDO poate constata o violare a CEDO prin hotărârile comitetului din trei judecători, ale camerei din șapte judecători sau ale Marii Camere din 17 judecători. Hotărârile comitetului din trei judecători și a Marii Camere sunt definitive de la pronunțare. Hotărârile camerei din șapte judecători pot fi contestate în Marea Cameră în termen de trei luni de la pronunțare. De regulă, ele devin definitive la expirarea acestui termen sau, în cazul contestării, din ziua respingerii acestei cereri⁴³. Obligația de a plăti satisfacția echitabilă poate apărea și în baza deciziei CtEDO de scoatere a cererii de pe rol ca urmare a reglementării amiabile sau a acceptării declarației unilaterale a Guvernului. Decizia de scoatere a cererii de pe rol este definitivă de la adoptare.

2.1 Plata compensațiilor

CtEDO informează reclamantul printr-o scrisoare expediată prin poșta terestră despre faptul că hotărârea ei este definitivă și, dacă a acordat satisfacție echitabilă, îndeamnă reclamantul să contacteze AG în vederea primirii compensațiilor acordate. CEDO nu stabilește un termen pentru plata satisfacției echitabile. Totuși, începând cu anul 1991, CtEDO indică constant în dispozitivul hotărârilor sale că satisfacția echitabilă urmează a fi plătită în termen de trei luni. Acest termen începe din ziua în care hotărârea devine definitivă. În cazul reglementării amiabile sau declarației unilaterale, de obicei, AG moldovean menționează că satisfacția echitabilă va fi plătită în termen de trei luni de la notificarea despre adoptarea deciziei CtEDO.

Sumele acordate de CtEDO sunt nete. Impozitele și cheltuielile legate de primirea satisfacției echitabile, cum ar fi cheltuielile de transfer, trebuie să fie suportate de către Guvern. Din contul sumelor acordate cu titlu de asistență juridică datorate reprezentantului nu ar trebui să fie stinse

⁴³ A se vedea art. 44 CEDO

datoriile reclamantului față de terți sau față de stat⁴⁴. Neplata la timp a satisfacției echitabile generează automat obligația de a plăti o dobândă de întârziere pentru suma neplătită. De regulă, modul de calculare a dobânzii de întârziere este indicat în dispozitivul hotărârii sau textul deciziei CtEDO. Ea este egală cu rata la creditele overnight acordate de Banca Centrală Europeană pe parcursul perioadei de întârziere, plus trei procente. Dobânda se calculează la sumele calculate în euro.

CtEDO acordă satisfacția echitabilă în euro. Ea este plătită de către MF rezidenților din Republica Moldova în lei moldovenești. Convertirea se face conform ratei de schimb a Băncii Naționale a Moldovei la ziua plății sumei de către MF. Această rată, în general, corespunde ratelor comerciale de schimb.

În marea majoritate a cazurilor, la scurt timp după primirea scrisorii CtEDO, reclamantii contactează AG moldovean și îi prezintă rechizitele contului bancar în care urmează a fi plătită satisfacția echitabilă. AG transmite informația la Ministerul Finanțelor (MF), care efectuează plata. De regulă, satisfacția echitabilă acordată de CtEDO este plătită în contul bancar al reclamantului în termenul indicat în hotărârea sau decizia CtEDO. Plata după expirarea termenului se poate datora rechizitelor greșite ale contului bancar prezentate de reclamant, fie neprezentării acestor rechizite în termen.

Legislația moldovenească cu privire la executare nu limitează în vreun fel dreptul creditorilor reclamantului de a încasa forțat sumele acordate de CtEDO reclamantului cu titlu de prejudiciu moral sau costuri și cheltuieli. Această situație nu este întru totul conformă CEDO.⁴⁵ Până în anul 2014, MF plătea reclamanților echivalentul în lei moldovenești al sumei indicate în hotărârea CtEDO. El nu plătea impozitele și taxele care puteau fi percepute pentru aceste sume. Legislația moldovenească nu se referă expres la modul de impozitare a sumelor primite în temeiul hotărârilor sau deciziilor CtEDO. Totuși, art. 20 lit. d³ și z³ al Codului fiscal prevede că nu se percepe impozit pe venit din prejudiciul real cauzat prin acțiuni ilegale sau compensațiile obținute pentru pagubele morale. Art. 20 lit. z⁶ al Codului fiscal nu exclude de la impozitul pe venit venitul ratat care depășește mărimea prejudiciului real, însă nu au fost constatate cazuri când reclamanților li s-ar fi cerut plata impozitelor din venitul ratat acordat de CtEDO. În Republica Moldova nu se percepe TVA la compensațiile acordate de CtEDO sau onorariile avocaților.

Recomandări:

1. Legislația moldovenească urmează a fi completată cu prevederi care ar face insesizabile sumele acordate de CtEDO cu titlu de asistență juridică și care sunt datorate reprezentantului reclamantului la CtEDO;
2. Legislația fiscală urmează a fi completată cu prevederi speciale care ar exclude impozitarea la reclamant a sumelor acordate de CtEDO, sau urmează a fi creat un mecanism eficient de compensare a impozitelor și taxelor care urmează a fi plătite la sumele acordate de CtEDO.

⁴⁴ A se vedea Memorandumul cu privire la plata satisfacției echitabile, elaborat de CM, disponibil la <https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=1393941&Site=CM&BackColorInternet=C3C3C3&BackColorIntranet=EDB021&BackColorLogged=F5D383> pp. 113-122.

⁴⁵ A se vedea pp. 103 - 113 ale Memorandumului cu privire la plata satisfacției echitabile, elaborat de CM, disponibil la <https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=1393941&Site=CM&BackColorInternet=C3C3C3&BackColorIntranet=EDB021&BackColorLogged=F5D383>.

2.2 Redeschiderea procedurilor naționale

CEDO nu cere expres redeschiderea procedurilor naționale ca urmare a constatării violării CEDO de către CtEDO. Totuși, CM a recomandat adoptarea unei legislații care ar permite redeschiderea procedurilor naționale (a se vedea Recomandarea CM R(2000)2, din 19 ianuarie 2000). Recomandarea sugerează că redeschiderea ar trebui să aibă loc atunci când CtEDO constată violarea CEDO și dacă:

- „(i) partea lezată continuă să sufere consecințe negative foarte grave din pricina rezultatului deciziei naționale în cauză, care nu sunt în mod adecvat remediate prin satisfacția echitabilă și nu pot fi rectificate decât prin reexaminare sau redeschidere, și*
- (ii) hotărârea Curții duce la concluzia că*
- (a) decizia națională contestată este în esență contrară Convenției, sau*
- (b) violarea constatată este cauzată de erori sau deficiențe procedurale de o asemenea gravitate încât apare un dubiu serios în privința rezultatului procedurilor naționale contestate.”*

Din practica CtEDO reiese cert că redeschiderea ar trebui să fie disponibilă în cazul condamnării penale în cadrul unei proceduri inechitabile. Recomandarea CM R(2000)2 nu exclude nici redeschiderea procedurilor civile.

Legislația moldovenească permite redeschiderea procedurilor naționale ca urmare a hotărârilor CtEDO. Temeiurile prevăzute de CPC și CPP pentru redeschiderea procedurilor naționale ca urmare a hotărârilor CEDO par să fie conforme cu Recomandarea nr. R(2000)2. Legislația națională merge chiar mai departe, permițând redeschiderea procedurilor naționale în temeiul deciziei CtEDO prin care cererea a fost scoasă de pe rol și chiar în temeiul comunicării cererii de către CtEDO Guvernului.

Cauzele penale

Art. 464¹ CPP permite redeschiderea procedurilor judecătorești penale atât ca urmare a hotărârii sau deciziei CtEDO⁴⁶. CPP permite redeschiderea procedurii judecătorești penale în urma

⁴⁶ Partea relevantă a art. 464¹ CPP este următoarea:

Articolul 464¹. Revizuirea cauzei în urma pronunțării hotărârii de către Curtea Europeană a Drepturilor Omului

(1) Hotărârile irevocabile pronunțate în cauzele în care Curtea Europeană a Drepturilor Omului a constatat o încălcare a drepturilor sau a libertăților fundamentale ale omului ori a dispus scoaterea cauzei de pe rol ca urmare a soluționării amiabile a litigiului dintre stat și reclamanți pot fi supuse revizuirii dacă cel puțin una dintre consecințele grave ale încălcării Convenției pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale și a protocoalelor adiționale la aceasta continuă să se producă și nu poate fi remediată decât prin revizuirea hotărârii pronunțate.

(2) Pot cere revizuirea:

- a) persoana al cărei drept a fost încălcat;
- b) rudele condamnatului, chiar după moartea acestuia, numai dacă cererea este formulată în favoarea condamnatului;
- c) procurorul.

(3) Cererea de revizuire se depune la Curtea Supremă de Justiție, care judecă cererea în complet

comunicării cererii adresate CtEDO către Guvern. Această situație nu cade sub incidența art. 464¹ CPP, ci a art. 453 alin. 1 CPP⁴⁷. Redeschiderea după comunicare poate fi solicitată de acuzat, partea vătămată și Procurorul General sau adjuncții acestuia (art. 452 CPP). Cererea de redeschidere se depune la CSJ în termen șase luni de la data comunicării. În cazul admiterii cererii, CSJ poate menține soluția primei instanțe, achita persoana, înceta procesul penal sau rejudeca cauza și pronunța o nouă hotărâre fără a agrava situația condamnatului sau poate trimite cauza la rejudecare.

Cauzele penale împotriva reclamantilor

Ca urmare a hotărârilor CtEDO pronunțate până la 31 decembrie 2013, a fost solicitată redeschiderea a cel puțin opt cauze penale care conțineau acuzații împotriva reclamantilor. Deși redeschiderea cauzei *Plotnicova* pare justificată, aparent, reclamanta nu a solicitat redeschiderea procedurilor. CSJ a redeschis toate cele opt proceduri naționale. Reexaminarea a trei din aceste cauze s-a finalizat până în decembrie 2012. Din celelalte cinci cauze, patru s-au finalizat și doar cauza *Mitrofan* pare să fie pendinte pe rolul Curții de Apel Chișinău. Informații despre cele nouă proceduri sunt prezentate în tabelul următor.

Tabelul 3: Informații despre procedurile penale împotriva reclamantului care puteau fi redeschise ca urmare a hotărârilor CtEDO

Hotărârea CtEDO	Violările relevante constatate de CtEDO	Informații despre procedurile de redeschidere
Bujnița (36492/02) 16/01/2007 <u>definitivă</u> 16/04/2007	Art. 6 § 1 CEDO - casarea unei sentințe de achitare irevocabile prin recurs în anulare	La 26 noiembrie 2007, Plenul CSJ a admis recursul în anulare al reclamantului, a casat hotărârea de condamnare și a menținut hotărârea de achitare.
Popovici (289/04 și 41194/04) 27/11/2007 <u>definitivă</u> 02/06/2008	Art. 6 § 1 CEDO – condamnarea reclamantului în recurs fără examinarea directă a probelor	La 7 decembrie 2007, avocatul reclamantului a solicitat redeschiderea procedurilor penale și casarea hotărârii de condamnare. La 30 iunie 2008, Plenul CSJ a admis cererea și a casat atât sentința de condamnare, cât și cea de achitare, cu remiterea cauzei spre examinarea Curții de Apel Chișinău. Deși procurorul nu a solicitat, Plenul CSJ a dispus deținerea reclamantului în arest. ⇨

format din 5 judecători.

(4) Cererea de revizuire se face în termen de un an de la data publicării hotărârii Curții Europene a Drepturilor Omului în Monitorul Oficial al Republicii Moldova.

(5) După sesizare, instanța poate dispune, din oficiu, la propunerea procurorului sau la cererea părții, suspendarea executării hotărârii atacate.

...

(11) Dacă constată că cererea este întemeiată, instanța:

- 1) desființează, în parte, hotărârea atacată sub aspectul dreptului încălcat și rejudecă cauza potrivit dispozițiilor art.434–436 [judecarea recursului], care se aplică în mod corespunzător;
- 2) dispune, în cazul în care este necesară administrarea de probe, rejudecarea în ordine de revizuire la instanța de judecată în fața căreia s-a produs încălcarea dreptului.”

⁴⁷ Art. 453 alin. 1 CPP are următorul conținut:

„Hotărârile irevocabile pot fi atacate cu *recurs în anulare* în scopul reparării erorilor de drept comise la judecarea cauzei, inclusiv când Curtea Europeană a Drepturilor Omului informează Guvernul Republicii Moldova despre depunerea cererii.”

Hotărârea CtEDO	Violările relevante constatate de CtEDO	Informații despre procedurile de redeschidere
		⇒Reprezentantul reclamantului a depus un nou recurs în anulare prin care a cerut casarea hotărârii din 30 iunie 2008, pe motiv că nimeni nu a solicitat casarea sentinței de achitare, fapt care nu reiese nici din hotărârea CtEDO și rejudecarea cauzei de către CSJ. La 17 noiembrie 2008, Plenul CSJ a admis recursul în anulare, a casat hotărârea din 30 iunie 2008 și a remis cauza spre judecare Colegiului Penal al CSJ. La 21 ianuarie 2010, CSJ a admis în parte recursul procuraturii și l-a condamnat pe reclamant la 13 ani de închisoare.
Grădinar (7170/02) 08/04/2008 <u>definitivă</u> 08/07/2008	Art. 6 § 1 CEDO – condamnarea reclamantului fără motive suficiente	Dna Grădinar și un alt condamnat în același dosar au depus recurs în anulare. La 16 martie 2009, Plenul CSJ a admis recursul în anulare al dnei Grădinar, cu încetarea procesului în partea dlui Grădinar pe motiv de deces al ultimului. În privința celui alt condamnat, recursul a fost respins pe motiv că el nu a fost reclamant în procedurile CtEDO.
Năvoloacă (25236/02) 16/12/2008 <u>definitivă</u> 16/03/2009	Art. 6 § 1 CEDO – condamnarea reclamantului în recurs fără examinarea directă a probelor	La 31 mai 2009, Plenul CSJ a admis recursul în anulare depus de avocatul reclamantului, a casat decizia CSJ și a dispus rejudecarea recursului de către Colegiul Penal al CSJ. La 9 noiembrie 2010, CSJ a admis recursul procurorului, a casat hotărârea de achitare și a dispus rejudecarea cauzei de către Curtea de Apel Chișinău. La 25 iunie 2012, Curtea de Apel Chișinău a respins ca nefondat apelul procurorului și a menținut sentința de achitare. La 4 decembrie 2012, CSJ a admis recursul procurorului și a remis cauza la rejudecare la Curtea de Apel Chișinău. La 8 martie 2014, Curtea de Apel Chișinău l-a condamnat pe reclamant de 18 ani de închisoare. La 22 octombrie 2014, CSJ a respins recursul reclamantului.
Levița (17332/03) 16/12/2008 <u>definitivă</u> 16/03/2009	Art. 6 § 1 CEDO – condamnarea reclamanților bazată pe probe obținute prin tortură	La 8 februarie 2010, Plenul CSJ a admis recursul în anulare depus de avocatul reclamanților, a casat ambele sentințe de condamnare și a remis cauza la rejudecare la Curtea de Apel Chișinău. La 2 mai 2013, CSJ a condamnat reclamanții la 15 ani și 10 luni și, respectiv, 14 ani și 10 luni de închisoare.
Dan v. Moldova (8999/07) 05/07/2011 <u>definitivă</u> 05/10/2011	Art. 6 § 1 CEDO – casarea achitării și condamnarea reclamantului în apel fără audierea martorilor de către instanța de apel	La 22 octombrie 2012, Plenul CSJ a admis recursul în anulare declarat de reclamant și a remis cauza la rejudecare în instanța de apel. La 5 iunie 2013, Curtea de Apel Chișinău a admis apelul procurorului și a pronunțat o nouă hotărâre, prin care reclamantul a fost condamnat la cinci ani de închisoare, amendă în mărime de MDL 30,000, cu privarea de dreptul de a ocupa funcții de conducere și administrative în sistemul de învățământ pe un termen de doi ani. Instanța a dispus suspendarea condiționată a executării pedepsei închisorii cu un termen de probă de doi ani. La 28 ianuarie 2014, CSJ a respins ca inadmisibil recursul reclamantului.
Plotnicova v. Moldova (38623/05) 15/05/2012 <u>definitivă</u> 15/08/2012	Art. 6 § 3 CEDO – refuzul judecătorului, fără vreo decizie, de a admite demersul reclamantului de audiere a unui martor; neacordarea accesului de către procuror la unele documente importante solicitate de către apărare	Se pare că în acest caz nu a fost solicitată redeschiderea cauzei penale.

Hotărârea CtEDO	Violările relevante constatate de CtEDO	Informații despre procedurile de redeschidere
Ghirea v. Moldova (15778/05) 26/06/2012 definitivă 26/09/2012	Art. 6 § 1 CEDO – admiterea apelului procurorului depus peste termenul de atac, pe motiv că procurorul a fost în concediu	La 26 februarie 2013 CSJ a admis cererea de revizuire a reclamantului, a casat deciziile judiciare de condamnare a acestuia și a menținut sentința de achitare a reclamantului.
Mitrofan v. Moldova (50054/07) 15/01/2013 definitivă 15/04/2013	Art. 6 § 1 CEDO – omisiunea instanțelor de judecată de a răspunde la argumentele reclamantului că nu este subiect al infracțiunii de care este acuzat (art. 329 CP), precum și că nu a fost atins cuantumul minim al prejudiciului cauzat, care este cerut de norma penală incriminată.	La 24 iunie 2014, CSJ a admis cererea de revizuire a reclamantului, a casat deciziile instanței de apel și recurs și a remis cauza pentru examinare Curții de Apel Chișinău. Se pare că în prezent cauza se află încă pe rolul Curții de Apel Chișinău.

Toate soluțiile CSJ sunt compatibile cu hotărârile CtEDO. Totuși, uneori motivarea hotărârilor CSJ nu respecta întocmai poziția CtEDO exprimată în hotărâre. Astfel, în cauza *Popovici*, Plenul CSJ a casat inițial atât condamnarea, cât și achitarea reclamantului, deși CtEDO s-a referit în hotărârea sa doar la condamnare.⁴⁸ În cauza *Grădinar*, Plenul CSJ a înlăturat condamnarea reclamantului pe motiv că acesta a fost condamnat după deces. Această motivare nu este conformă cu hotărârea CtEDO, care a constatat că condamnarea a avut loc în lipsa probelor suficiente.⁴⁹ În aceeași cauză, Plenul CSJ a respins cererea unei persoane condamnate în baza aceluiași probe în același dosar cu reclamantul, deși CPP îi permitea să examineze această cerere.⁵⁰ Motivarea Plenului CSJ în hotărârile *Popovici* și *Grădinar* sugerează că CSJ a încercat să se conformeze hotărârilor CtEDO, însă a dorit să limiteze beneficiile pe care le putea aduce redeschiderea procedurilor pentru reclamant și terți. Această abordare este îngrijorătoare având în vedere că ambele hotărâri au fost adoptate unanim de către Plenul CSJ⁵¹.

Maltratarea și investigarea maltratării, violurilor și a deceselor

Cauzele sistate în faza urmăririi penale și care au dus sau pot duce la violarea CEDO pot fi redeschise de către procuror din oficiu sau la cerere (art. 287 CPP). În cazul refuzului procurorului, redeschiderea poate fi dispusă, la solicitarea persoanei interesate, de către

⁴⁸ Cauza *Popovici* se referă la condamnarea cu detenție pe viață a unei persoane acuzate că ar fi fost liderul unei grupări criminale. În cazul menținerii sentinței de achitare, putea dispărea temeiul pentru detenția acestuia.

⁴⁹ Poziția Plenului CSJ a fost, de fapt, respinsă de majoritatea judecătorilor CtEDO care au votat pentru constatarea unei violări a art. 6 CEDO. Poziția exprimată în hotărârea Plenului CSJ a constituit subiectul unei opinii concurente a doi judecători.

⁵⁰ A se vedea art. 424 alin. 2 CPP.

⁵¹ Plenul CSJ reunește toți judecătorii acestei instanțe.

judecătorul de instrucție (art. 313 CPP). Atunci când decizia procurorului care este sau poate fi contrară CEDO a fost menținută de către judecătorul de instrucție, această decizie nu poate fi anulată de către procuror și trebuie solicitată casarea încheierii judecătorului de instrucție de către CSJ în temeiul art. 464¹ CPP.

Art. 287 alin. 4 CPP prevede că urmărirea penală poate fi redeschisă în termen de un an de la sistare. Această regulă nu se aplică dacă apar fapte noi sau dacă un viciu fundamental în cadrul urmăririi precedente a afectat decizia contestată. Mai multe urmăriri penale cu privire la maltratare au fost redeschise de către CSJ după expirarea acestui termen, aparent, pe motiv că investigarea defectuoasă reprezintă un viciu fundamental.

Ca urmare a hotărârilor CtEDO pronunțate până la 31 decembrie 2010, a fost justificată redeschiderea a 17 cauze penale. În patru din cele 17 cauze, procedurile naționale erau pendinte în ziua pronunțării hotărârii CtEDO. După hotărârea CtEDO, toate cele 13 cauze care nu erau pendinte în ziua pronunțării hotărârii CtEDO au fost reexaminare de către procurori. Reexaminarea a fost făcută la solicitarea AG sau din oficiu. În urma hotărârilor CtEDO, au fost redeschise opt proceduri: patru de către procurori și patru prin decizii judecătorești. Alte patru proceduri erau pendinte în ziua emiterii hotărârii CtEDO. Toate cele 12 cauze se referă la maltratare. Deși au trecut mai mult de șapte de ani de la primele hotărâri ale CtEDO, până la 1 septembrie 2012 în niciuna din aceste cauze nu a fost condamnată vreo persoană. Doar două proceduri au ajuns în instanța de judecată. În cauza *Corsacov*, procesul penal cu privire la maltratare a fost încetat de către judecători din cauza expirării termenului de prescripție pentru tragere la răspundere penală, iar în cauza *I.D.* dosarul penal cu privire la maltratare este pendinte la judecătoria de sector. Din cele zece cauze care nu au fost remise instanței de judecată, în trei cauze urmărirea penală a fost încetată, în patru cauze urmărirea penală a fost suspendată iar trei urmăriri penale erau încă pendinte⁵².

În cadrul acestei cercetări am încercat să stabilim ce s-a întâmplat în cele șapte cauze penale pendinte/suspendate care rezultau din hotărârile CtEDO adoptate până la 31 decembrie 2010, precum și în 19 cauze cu privire la maltratare, viol sau decese pe marginea cărora CtEDO a adoptat hotărâri între 1 ianuarie 2011 și 31 decembrie 2013. Informații despre cele 26 de dosare sunt prezentate în tabelul ce urmează.

Tabelul 4: Informații despre redeschiderea procedurilor penale privind maltratarea sau investigarea inadecvată a maltratărilor, violurilor sau a deceselor⁵³

Hotărârea CtEDO	Violările relevante constatate de CtEDO	Informații despre redeschiderea procedurilor
Victor Savițchi (81/04) 17/06/2008 definitivă 17/09/2008	Art. 3 CEDO – maltratarea; Art. 3 CEDO - investi-garea inadecvată a maltratării	La 17 martie 2009, Colegiul Penal al CSJ a admis recursul Procuraturii Generale din 11 decembrie 2008, a casat închei-erea judecătorului de instrucție cu privire la plângerea împotri-va ordonanței de neîncepere a urmăririi penale cu privire la maltratare și a dispus rejudecarea plângerii de către judecătorul de instrucție. La 22 mai 2009, judecătorul de instrucție a anulat ordonanța de neîncepere a urmăririi penale. ⇨

⁵² Pentru mai multe detalii, a se vedea Raportul CRJM din anul 2012, pag. 85-91.

⁵³ Tabelul a fost întocmit în baza informațiilor primite de la Procuratura Generală și a analizei hotărârilor CSJ.

Hotărârea CtEDO	Violările relevante constatate de CtEDO	Informații despre redeschiderea procedurilor
		<p>⇒ La 24 august 2009, Procuratura Generală a pornit urmărirea penală nr. 2009378051 în temeiul art. 328 alin. (2) lit. a) Cod penal (depășirea atribuțiilor de serviciu însoțită de acte de violență). La 19 aprilie 2011, procuratura mun. Chișinău a dispus suspendarea urmării penale, deoarece nu se cunoștea locul aflării polițiștilor acuzați. Ulterior, urmărirea penală a fost reluată, deoarece a fost identificat un suspect. La 31 ianuarie 2013, cauza penală a fost remisă pentru examinare în Judecătoria Fălești. La 19 februarie 2014, judecătoria Fălești a dispus încetarea procesului penal pe motivul expirării prescripției de atragere la răspundere penală. Se pare că termenul de prescripție a expirat în anul 2014. Procurorul nu a contestat sentința, deși maltratarea a avut loc în anul 2000, iar termenul de atragere la răspundere penală este de 15 ani.</p>
<p>Breabin (12544/08) 07/04/2009 <u>definitivă</u> 07/07/2009</p>	<p>Art. 3 CEDO – maltratarea reclamantului; Art. 3 CEDO - investigarea inadecvată a maltratării</p>	<p>La 4 octombrie 2011, Colegiul Penal al CSJ a admis recursul în anulare înaintat de Procuratura Generală la 1 decembrie 2009, a casat încheierea judecătorului de instrucție cu privire la plângerea împotriva ordonanței de neîncepere a urmării penale cu privire la maltratarea și a dispus rejudecarea plângerii de către judecătorul de instrucție. La 15 februarie 2012, judecătorul de instrucție a anulat ordonanța procurorului cu privire la neînceperea urmării penale. La 7 decembrie 2009, procuratura a început urmărirea penală nr. 2009018216 în temeiul art. 328 alin. 2 lit. a) și c) Cod penal (depășirea atribuțiilor de serviciu însoțită de aplicarea violenței și torturii). Cauza penală este pendinte la Procuratura mun. Chișinău. În această cauză au fost puși sub învinuire doi polițiști. Potrivit Procuraturii Generale, în curând cauza penală urmează a fi expediată pentru examinare în instanța de judecată.</p>
<p>Gurgurov (7045/08) 16/06/2009 <u>definitivă</u> 16/09/2009</p>	<p>Art. 3 CEDO – maltratarea reclamantului; Art. 3 CEDO - investigarea inadecvată a maltratării</p>	<p>La 17 iulie 2009, Procuratura mun. Chișinău a pornit urmărirea penală nr. 2009028198 în temeiul art. 309¹ alin. 2 lit. c) Cod penal (tortură săvârșită de două sau mai multe persoane). În iunie 2012, urmărirea penală era pendinte la Procuratura municipiului Chișinău. În cadrul urmării penale a fost numită o nouă expertiză, însă experții nu au dat răspunsuri la toate întrebările, deoarece acestea nu puteau fi date fără internarea reclamantului. După hotărârea CtEDO, reclamantul a refuzat să compare în fața procurorilor și să fie internat. Potrivit avocatului reclamantului, reclamantului îi este teamă că va fi omorât în spital. În decembrie 2014, cauza penală încă era pendinte la Procuratura mun. Chișinău.</p>
<p>Buzilov (28653/05) 23/06/2009 <u>definitivă</u> 23/09/2009</p>	<p>Art. 3 CEDO – maltratarea; Art. 3 CEDO - investigarea inadecvată a maltratării</p>	<p>La 12 iulie 2007, Procuratura Generală a pornit urmărirea penală nr. 2007208063 în privința maltratării reclamantului. Aceasta era pendinte în ziua pronunțării hotărârii CtEDO. La 8 aprilie 2011, Procuratura raionului Hîncești a dispus suspendarea urmării penale pe motiv că nu pot fi stabilite persoanele care au comis infracțiunea. La 19 iulie 2013, Prim-adjunctul Procurorului General a dispus reluarea urmării penale, iar cauza penală a fost transmisă pentru investigare Procuraturii raionului Leova. În decembrie 2014, cauza penală încă era pendinte la Procuratura raionului Leova.</p>

Hotărârea CtEDO	Violările relevante constatate de CtEDO	Informații despre redeschiderea procedurilor
<p>Parnov (35208/06) 13/07/2010 <u>definitivă</u> 13/10/2010</p>	<p>Art. 3 CEDO – maltratarea; Art. 3 CEDO - investi-garea inadecvată a maltratării</p>	<p>La 21 decembrie 2010, Colegiul Penal al CSJ a admis recursul în anulare înaintat de Procuratura Generală și a casat încheierea judecătorească de instrucție și ordonanța de neîn-cepere a urmăririi penale cu privire la maltratare și a remis materialele la procuratură. La 9 februarie 2011, Procuratura sectorului Rîșcani, mun. Chișinău a pornit urmărirea penală nr. 2011028017 în teme-iul art.328 alin.2 lit. a) Cod penal (depășirea atribuțiilor de serviciu însoțite de aplicarea forței) în privința maltratării reclamantului. În decembrie 2014, cauza penală încă era pendinte la Procuratura mun. Chișinău.</p>
<p>Mătășaru și Savițchi (38281/08) 02/11/2010 <u>definitivă</u> 02/02/2011</p>	<p>Art. 3 CEDO – investigarea inadecvată a maltratării</p>	<p>În anul 2010, procedurile naționale erau pendinte. Deși în 2009, persoanele asupra cărora indica reclamantul au fost recunoscute în calitate de bănuți, ulterior acestea au fost scoase de sub urmărire penală. La 6 noiembrie 2009, urmărirea penală a fost suspendată, deoarece nu pot fi identificați făptuitorii, iar la 30 martie 2010 urmărirea penală a fost încetată din lipsa componentelor infracțiunii. Ambele ordonanțe au fost ulterior anulate. În martie 2012, reclamantul a primit prin poștă o ordonanță datată din 16 iunie 2011, prin care a fost suspendată urmărirea penală până la identificarea persoanelor care urmează a fi puse sub învinuire. În martie 2012, această ordonanță a fost contestată și urmărirea penală a fost reluată și ulterior din nou suspendată.</p>
<p>I.D. (47203/06) 30/11/2010 <u>definitivă</u> 11/04/2011</p>	<p>Art. 3 CEDO – maltratarea</p>	<p>La 15 martie 2010, adjunctul procurorului general a dispus anularea ordonanței privind refuzul în pornirea urmăririi penale și a pornit urmărirea penală în temeiul art. 328 alin. 2 lit. a) și c) Cod penal (depășirea atribuțiilor de serviciu însoțite de aplicarea forței și torturii). Trei persoane au fost recunoscute în calitate de bănuți. Cauza penală a fost expediată spre examinare Judecătorei Buiucani, mun. Chișinău. La 4 aprilie 2014, instanța ia condamnat doi polițiști în temeiul art. 166¹ alin. (2) lit. c) și d) Cod penal (tratament inuman și degradant cu circumstanțe agravante) și i-a sancționat cu amendă de MDL 20,000 pentru fiecare, cu privarea dreptului de a ocupa funcții în MAI pe un termen de 5 ani. O persoană a fost achitată, pe motiv că nu a torturat. În decembrie 2014, apelul procurorului și cel al reclamantului era pendinte la Curtea de Apel Chișinău.</p>
<p>Lipencov v. Moldova (27763/05) 25/01/2011 <u>definitivă</u> 25/04/2011</p>	<p>Art. 3 CEDO – investi-garea inadecvată a maltratării; Art. 5 CEDO – reținerea penală a reclaman-tului peste termenul prevăzut de lege</p>	<p>Urmare a controlului efectuat, Procuratura Generală a decis asupra inoportunității redeschiderii procedurilor privind pretinsa maltratare a reclamantului. În ceea ce privește reținerea acestuia de către poliție și aflarea lui în custodia poliției peste termenul legal, la 15 octombrie 2011, Procura-tura Ciocana, mun. Chișinău a refuzat repetat începerea urmăririi penale, pe motivul existenței unei ordonanțe neanulate cu privire la aceleași fapte, din 13 decembrie 2004.</p>
<p>Bisir și Tuluș v. Moldova (42973/05) 17/05/2011 <u>definitivă</u> 17/08/2011</p>	<p>Art. 3 CEDO – maltratarea; Art. 3 CEDO - investi-garea inadecvată a maltratării</p>	<p>Procuratura Generală a reluat urmărirea penală cu privire la maltratare. În decembrie 2014, cauza penală încă era pendinte la Procuratura mun. Chișinău.</p>

Hotărârea CtEDO	Violările relevante constatate de CtEDO	Informații despre redeschiderea procedurilor
Ipate v. Moldova (23750/07) 21/06/2011 <u>definitivă</u> 21/09/2011	Art. 3 CEDO – maltratarea; Art. 3 CEDO - investigarea inadecvată a maltratării	Procuratura Generală a decis că nu este oportună solicitarea anulării încheierii judecătorului de instrucție și reluarea urmăririi penale.
Gorobeț v. Moldova (30951/10) 11/10/2011 <u>definitivă</u> 11/01/2012	Art. 3 CEDO și Art. 5 § 1 CEDO – detenția ilegală a reclamantului timp de 41 zile într-o instituție psihiatrică	La 23 aprilie 2010, în temeiul art. 166 alin. (1) (tratament inuman sau degradant) și 361 alin. (1) (falsul în acte publice) Cod penal, Procuratura Generală a pornit urmărirea penală, iar doi medici au fost puși sub învinuire. Cauza penală nr. 2010048059 este pendinte la Procuratura mun. Bălți. La 14 ianuarie 2011, Procuratura mun. Bălți a dispus încetarea urmăririi penale în privința unui medic privind învinuirea bazată pe art. 166 alin. (1) Cod penal, cu tragerea lui la răspundere contravențională. Acesta a fost sancționat cu amendă în mărime de MDL 3,000. La 6 iunie 2011, din cauza expirării termenului de atragere la răspundere penală, Procuratura mun. Bălți a dispus încetarea urmăririi penale în privința aceluiași medic în ceea ce privește învinuirea în comiterea infracțiunii prevăzute de art. 361 alin. (1) Cod penal. La 16 iunie 2011, procuratura mun. Bălți a dispus încetarea urmăririi penale în privința celui de-al doilea medic din cauza expirării termenului de prescripție de atragere la răspundere penală.
Taraburca v. Moldova (18919/10) 06/12/2011 <u>definitivă</u> 06/03/2012	Art. 3 CEDO – maltratarea; Art. 3 CEDO - investigarea inadecvată a maltratării	La data de 31 octombrie 2013, Procuratura sect. Botanica a dispus suspendarea urmăririi penale pe cauza nr.2011428081 pe motiv că nu a putut fi identificată persoană care a maltratată.
Pascari v. Moldova (53710/09) 20/12/2011 <u>definitivă</u> 20/03/2012	Art. 3 CEDO – maltratarea; Art. 3 CEDO - investigarea inadecvată a maltratării	La 7 august 2014, cauza penală împotriva a doi polițiști acuzați de comiterea infracțiunii prevăzute de art.309 ¹ alin. (3) lit.c) Codul penal (tortură cu circumstanțe agravante) a fost expediată pentru examinare la Judecătoria Sîngerei. În decembrie 2014, în această cauză încă nu a era adoptată o hotărâre judecătorească. În privința a încă doi foști polițiști, locul aflării cărora nu este cunoscut, urmărirea penală a fost disjunsă și încă este pendinte la Procuratura Sîngerei.
Buzilo v. Moldova (52643/07) 21/02/2012 <u>definitivă</u> 21/05/2012	Art. 3 CEDO – investigația inadecvată a maltratării	La 19 martie 2009, Judecătoria Botanica ia găsit vinovați pe cei doi polițiști de maltratarea reclamantului și ia condamnat în baza art. 309/1 alin. (3) lit. c) Cod penal (tortură cu circumstanțe agravante) la cinci ani de închisoare cu suspendare. La 3 martie 2014, Curtea de Apel Chișinău, i-a condamnat pe cei doi polițiști la cinci ani de închisoare cu executare. La 30 septembrie 2014, CSJ a respins recursurile polițiștilor.
Sochichiu v. Moldova (28698/09) 15/05/2012 <u>definitivă</u> 15/08/2012	Art. 3 CEDO – recurgera la forța excesivă la reținere; investigația inadecvată a maltratării	La 24 octombrie 2014, ordonanța de clasare a cauzei penale a fost anulată de judecătorul de instrucție, cu reluarea urmăririi penale (nr.2009028178). În decembrie 2014, cauza penală era pendinte la Procuratura mun. Chișinău.

Hotărârea CtEDO	Violările relevante constatate de CtEDO	Informații despre redeschiderea procedurilor
I.G. v. Moldova (53519/07) 15/05/2012 <u>definitivă</u> 15/08/2012	Art. 3 CEDO – investigarea inadecvată a violului	Procuratura a decis că nu este oportună revizuirea cauzei penale sau intentarea acțiunii de regres.
Ghimp ș.a. v. Moldova (32520/09) 30/10/2012 <u>definitivă</u> 03/01/2013	Art. 2 CEDO – decesul persoanei ca urmare a leziunilor cauzate în custodia poliției; investigarea inadecvată a decesului	La 24 decembrie 2012, CSJ a admis cererea Procurorului General, a casat deciziile CSJ din 29 mai 2012 și a Curții de Apel Chișinău din 28 februarie 2011 și a dispus rejudecarea cauzei de către Curtea de Apel Chișinău. În decembrie 2014, cauza se afla pe rolul Curții de Apel Chișinău. Întârzierea în examinarea cauzei se datorează efectuării unei expertize medico-legale în România.
Struc v. Moldova (40131/09) 04/12/2012 <u>definitivă</u> 04/03/2013	Art. 3 CEDO – maltratarea; Art. 3 CEDO - investigarea inadecvată a maltratării	La 10 iulie 2014, Secția combatere tortură a Procuraturii Generale a expediat în instanța de judecată cauza penală de învinuire a polițistului Radu Baranov în baza art.309 ¹ alin. (1) din Codul penal (tratament inuman și degradant). În decembrie 2014, cauza era pendinte la Judecătoria Ungheni.
Gasanov v. Moldova (39441/09) 18/12/2012 <u>definitivă</u> 18/03/2013	Art. 3 CEDO – maltratarea; Art. 3 CEDO - investigarea inadecvată a maltratării	La 13 septembrie 2013, Procuratura Glodeni a dispus încetarea urmăririi penale (nr.2013098006) în baza art.166 ¹ din Codul penal. În decembrie 2014, cauza penală era pendinte la Procuratura Glodeni.
Ipai v. Moldova (55408/07) 05/02/2013 <u>definitivă</u> 05/05/2013	Art. 3 CEDO – maltratarea; Art. 3 CEDO - investigarea inadecvată a maltratării	La 16 iunie 2013, Prim-adjunctul Procurorului General a anulat ordonanța din 26 ianuarie 2010 de clasare a cauzei penale cu privire la maltratarea reclamantului (nr. 2006018137) (pornită pe faptul maltratării lui Gheorghe Ipai). În decembrie 2014, cauza penală era pendinte la Procuratura mun. Chișinău.
Eduard Popa v. Moldova (17008/07) 12/02/2013 <u>definitivă</u> 12/05/2013	Art. 2 CEDO coroborat cu Art. 3 CEDO – investigarea ineficientă a maltratării care a pus în pericol viața	La 22 februarie 2010, Procuratura Ialoveni a pornit cauza penală nr. 2010448005 privind pretinsa maltratarea a reclamantului de către polițiști. La 21 mai 2014, Prim-adjunctul Procurorului General a dispus retragerea cauzei penale de la Procuratura Ialoveni și transmiterea cauzei pentru investigare Procuraturii mun. Chișinău. În decembrie 2014, cauza penală era pendinte la Procuratura mun. Chișinău.
Iurcu v. Moldova (33759/10) 09/04/2013 <u>definitivă</u> 09/07/2013	Art. 3 CEDO – maltratarea; Art. 3 CEDO - investigarea inadecvată a maltratării	La 15 ianuarie 2013, Procuratura Generală a dispus suspendarea urmăririi penale nr. 2009038163 pe motiv că nu poate fi identificat torționarul. Ordonanța este în vigoare.
Gorea v. Moldova (6343/11) 23/07/2013 <u>definitivă</u> 23/10/2013	Art. 3 CEDO – maltratarea; Art. 3 CEDO - investigarea inadecvată a maltratării	Cauza penală privind maltratarea reclamantului, care viza trei inculpați, a fost transmisă pentru examinare Judecătorei Ialoveni. La 12 decembrie 2013, acesta a dispus încetarea procesului penal în legătură cu expirarea termenului de atragere la răspundere penală. La 8 aprilie 2014, Curtea de Apel Chișinău respins apelurile inculpaților. La 22 octombrie 2014, CSJ a respins recursurile inculpaților.

Hotărârea CtEDO	Violările relevante constatate de CtEDO	Informații despre redeschiderea procedurilor
N.A. v. Moldova (13424/06) 24/09/2013 definitivă 24/12/2013	Art. 3 CEDO - investigarea inadecvată a violului	La 27 noiembrie 2014, CSJ a admis revizuirea de reclamant, a casat decizia proprie din 21 decembrie 2005 și decizia Curții de Apel Chișinău din 7 iunie 2005 și a remis cauza la rejudecare Curții de Apel Chișinău.
Timus și Tarus v. Moldova (70077/11) 15/10/2013 definitivă 15/01/2014	Art. 2 CEDO - decesul persoanei ca urmare a utilizării forței letale de polițiști; investigarea inadecvată a decesului	În decembrie 2014, urmărirea penală cu privire la omor (nr. 2009428019) era pendinte la Procuratura mun. Chișinău. Până la hotărârea CtEDO, cauza penală a fost investigată de aceeași procuratură.
Feodorov v. Moldova (40424/06) 29/10/2013	Art. 3 CEDO - investigația inadecvată a maltratării	Urmărirea penală nu a fost reluată.

Analizând datele din tabelul anterior am constatat că din cele 26 de cauze, în patru cauze procedurile nu au fost redeschise⁵⁴, în trei cauze urmărirea penală a fost suspendată deoarece nu pot fi stabiliți torționarii⁵⁵, într-o cauză procurorul a încetat urmărirea penală în legătură cu expirarea termenului de atragere la răspundere penală⁵⁶, iar în alte 10 cauze urmărirea penală este pendinte⁵⁷. Alte șase cauze au fost remise pentru examinare instanței de judecată. În doua cauze încă nu au fost adoptate sentințe⁵⁸, alte două cauze au fost încetate pe motiv de expirare a termenului de atragere la răspundere penală⁵⁹, iar în două cauze torționarii au fost condamnați⁶⁰. În alte două cauze violarea CEDO s-a datorat procedurilor judiciare⁶¹. O analiză sumară a acestor date confirmă că multe urmăriri penale cu privire la maltratare sunt pendinte de peste cinci ani, fără progrese semnificative. Este greu de crezut că după cinci ani aceste urmăriri penale se pot solda cu succes. În unele cauze, CtEDO a constatat în mod clar maltratarea reclamanților, iar reclamanții puteau identifica torționarii. Cu toate acestea, cauze penale respective încă nu au fost remise instanței, deși de la hotărârea CtEDO au trecut mai mult de cinci ani⁶². Aceasta ar putea vorbi despre lipsa unei dorințe veritabile în rândul procurorilor de a investiga eficient cauzele de tortură.

⁵⁴ Lipencov, Ipate, I.G. și Feodorov.

⁵⁵ Mătăsar, Taraburcă și Iurcu. Ultimele doua cauze se referă la maltratarea din aprilie 2009, iar în cauza Mătăsar reclamantul a indicat în mod clar la persoana care l-a agreat.

⁵⁶ Gorobeț.

⁵⁷ Breabin, Gurgurov, Buzilov, Parnov, Bisir și Tulus, Sochichiu, Gasonov, Ipati, Eduard Popa și Timuș și Tarus.

⁵⁸ Pascari și Struc.

⁵⁹ Victor Savițchi și Gorea.

⁶⁰ I.D. și Buzilo.

⁶¹ Ghimp ș.a. și N.A.

⁶² A se vedea, de exemplu, cauzele Breabin sau Gurgurov.

De fapt, majoritatea urmărilor penale prelungite sunt investigate de aceeași procuratura - Procuratura mun. Chișinău.

Cauzele civile

Redeschiderea cauzelor civile ca urmare a procedurilor CtEDO este reglementată de art. 449 CPC. Acesta permite redeschiderea procedurilor civile atât ca urmare a hotărârii CtEDO prin care a fost constatată o violare a CEDO, cât și ca urmare a declarației unilaterale a Guvernului în baza căreia cererea a fost scoasă de pe rol. Redeschiderea poate fi solicitată și după inițierea procedurii de reglementare amiabilă. Partea relevantă a art. 449 CPC este următoarea:

„Revizuirea se declară în cazul în care:

...

- g) Curtea Europeană a Drepturilor Omului sau Guvernul Republicii Moldova a inițiat o procedură de reglementare pe cale amiabilă într-o cauză pendinte împotriva Republicii Moldova;*
- h) Curtea Europeană a Drepturilor Omului a constatat, printr-o hotărâre, fie Guvernul Republicii Moldova a recunoscut, printr-o declarație, o încălcare a drepturilor sau libertăților fundamentale care poate fi remediată, cel puțin parțial, prin anularea hotărârii pronunțate de o instanță de judecată națională.”*

Se pare că în ambele cazuri prevăzute de art. 449 CPC, cererea de revizuire poate fi depusă de către reclamantul în procedurile CtEDO și de către AG. AG poate depune revizuirea atât în scopul reglementării amiabile, cât și după o hotărâre sau decizie a CtEDO. Toate cererile de revizuire depuse în temeiul art. 449 lit. g) și h) CPC sunt examinate de către CSJ.

În baza hotărârilor CtEDO pronunțate în cauzele moldovenești până la 31 decembrie 2010, reclamanții au solicitat revizuirea a cel puțin 20 de proceduri civile. Cererile de revizuire au fost admise în 18 din cele 20 de cazuri. Cererile de revizuire au fost respinse în cauzele *Kommersant Moldova* și *Business și Investiții pentru Toți*. În cele 18 cauze în care a fost redeschisă procedura, soluțiile CSJ sunt conforme cu spiritul hotărârilor CtEDO. Totuși, în unele cauze care vizau pretenții financiare majore împotriva statului, CSJ a avut o poziție rezervată față de pretențiile reclamanților⁶³.

Deși în perioada ianuarie 2012 - decembrie 2013, CtEDO a pronunțat mai mult de 10 hotărâri în care a constatat o violare a dreptului la un proces echitabil în procedurile civile, în cadrul acestei cercetări am putut găsi doar trei cauze în care a fost solicitată redeschiderea procedurilor civile. Informații despre aceste cauze sunt prezentate în tabelul următor. Soluțiile date de CSJ în aceste dosare sunt conforme spiritului hotărârilor CtEDO. Numărul redus al acestor cauze se poate datora remedierii depline a reclamanților prin procedurile CtEDO și prin scăderea cauzelor de natură civilă examinate de CtEDO în ultimii ani.

⁶³ Pentru mai multe detalii, a se vedea Raportul CRJM din anul 2012, pag. 99-100.

Tablul 5: Informații despre redeschiderea procedurilor civile ca urmare a hotărârilor CtEDO⁶⁴

Hotărârea CtEDO	Violările relevante constatate de CtEDO	Informații despre redeschiderea procedurilor
Dragostea Copiilor - Petrovski - Nagornii v. Moldova (25575/08) 13/09/2011	Art. 6 § 1 CEDO – casarea hotărârii judecătorești irevocabile în favoarea reclamantului în urma aditerii neregulamentare a cererii de revizuire	La 27 ianuarie 2012, CSJ a admis cererea de revizuire a reclamantului, a casat hotărârea prin care a fost admisă cererea de revizuire și hotărârile subsecvente pronunțate și a respins cererea de revizuire a oponentului reclamantului în procedurile naționale.
Jomiru și Crețu v. Moldova (28430/06) 17/04/2012	Art. 6 § 1 CEDO și A art. 1 Protocol nr. 1 la CEDO – casarea unei hotărâri judecătorești irevocabile în urma aditerii neregulamentare a cererii de revizuire	La 29 aprilie 2013, Plenul CSJ a admis cererea de revizuire a reclamantilor și a acordat acestora MDL 960,000 cu titlu de prejudiciu material.
Strugaru v. Moldova (44721/08) 22/10/2013	Art. 6 § 1 CEDO și Art. 1 Prot. 1 – casarea hotărârii judecătorești civile irevocabile prin aplicarea neregulamentară a revizuirii	La 9 iulie 2014, CSJ a respins cererea de revizuire a reclamantului, pe motiv că reclamantul a fost compensat pe deplin în cadrul procedurilor CtEDO.

Recomandări:

1. Procurorii și judecătorii urmează să ia fără întârzieri deciziile cu privire la redeschiderea procedurilor penale ca urmare a hotărârilor sau deciziilor CtEDO;
2. Deciziile cu privire la refuzul de a redeschide investigațiile cu privire la maltratare, de încetare sau suspendare a acestor urmăriri penale, ar trebui justificate temeinic. Nu ar trebui refuzată redeschiderea sau încetată investigația în care există o posibilitate, cel puțin iluzorie, de a identifica persoanele vinovate și de a le trage la răspundere penală;
3. După redeschidere, cauzele cu privire la maltratare, violuri sau decese trebuie investigate prompt;
4. Redeschiderea procedurilor în temeiul comunicării cererii către Guvern ar trebui să aibă loc doar în cazul în care este vorba de încălcări evidente ale CEDO. Redeschiderea procedurilor judiciare ca urmare comunicării cererii către Guvern, fără a lua în calcul circumstanțele cauzei, ar putea fi contrară CEDO, deoarece ar putea avea ca rezultat casarea nejustificată a unei hotărâri judecătorești irevocabile.

⁶⁴ Tabelul a fost întocmit în baza analizei hotărârilor CSJ.

Ridicarea nivelului de cunoaștere a CEDO

CM a recomandat Statelor Membre ale CoE prin Recomandarea (2004)⁴ să asigure o instruire universitară și profesională în domeniul CEDO. CM a recomandat ca CEDO și jurisprudența CtEDO să fie introduse în programele universitare de studii, în special la facultățile de drept și științe politice, precum și în programele de instruire a profesiiilor juridice, inclusiv a polițiștilor. Cei care instruiesc trebuie să fie bine pregătiți, iar statele au fost chemate să susțină inițiativele menite să asigure calitatea profesională înaltă a profesorilor și formatorilor specializați în acest domeniu.

Pe lângă instruirea în domeniul CEDO și al jurisprudenței CtEDO, prin Recomandarea (2002)¹³, CM a recomandat Statelor Membre ale CoE să asigure ca rezumatul sau textul integral al jurisprudenței CtEDO relevant pentru practica judiciară să fie tradus și răspândit rapid.

3.1 Instruirea în domeniul CEDO

Una din concluziile raportului „Executarea hotărârilor CtEDO de către Republica Moldova 1997-2012”, publicat în 2012 (în continuare „Raportul CRJM din 2012”) se referă la faptul că CEDO era studiată insuficient la ciclul I de licență la două facultăți de drept analizate⁶⁵, CEDO fiind studiată parțial în cadrul cursurilor „Protecția internațională a drepturilor omului” (timp de 4 ore la ULIM și 32 de ore la USM) și, tangențial, în cadrul cursurilor de drept internațional public, procedură penală și procedură civilă. Situația în 2013-2014 nu s-a schimbat simțitor. La USM, spre exemplu, atât în planul studiilor de licență pentru perioada 2013-2016, cât și pentru perioada 2014-2017⁶⁶ nu figurează un curs separat dedicat CEDO, aceasta fiind inclusă parțial în cursul opțional „Protecția internațională a drepturilor omului”. În planul curent de studii de licență de la ULIM⁶⁷ de asemenea nu există un curs separat pe CEDO, aceasta pare a fi inclusă parțial în cursul „Drept european”. Deși alte cursuri fac referire, precum și trebuie, la CEDO și jurisprudența CtEDO în funcție de materia studiată, spre exemplu, procedura penală, procedura civilă, dreptul afacerilor etc., acest lucru nu este suficient pentru a avea o înțelegere bună a sistemului instituit prin CEDO și pentru a crea deprinderi suficiente în vederea aplicării directe a CEDO.

⁶⁵ Facultățile de Drept de la Universitatea de Stat din Moldova (USM) și Universitatea Liberă Internațională din Moldova (ULIM), selectate ca fiind cele mai mari după numărul studenților.

⁶⁶ Planurile sunt disponibile la http://usm.md/?page_id=8043, accesat la 23 martie 2015.

⁶⁷ Disponibil la <http://drept.ulim.md/oferta-educationala/planuri-programe>, accesat la 23 martie 2015.

Situația în cadrul programelor de master pare a fi mai bună. Spre exemplu, la USM, conform raportului CRJM din 2012, din 10 programe de masterat, patru conțineau cursuri care vizează exclusiv sau în mare parte CEDO. Programele de master oferite de USM în anul 2014 par a continua practica respectivă, oferind următoarele cursuri care vizează exclusiv sau în mare parte CEDO:

Programul de master	Denumirea cursului	Nr. de ore ⁴⁶
Drept internațional (90 de credite)	Principiile aplicării CEDO în ordinea juridică internă	150/40
Drept informațional (90 de credite)	Protecția drepturilor omului în cadrul societății informaționale	150/40
Drept penal (90 și 120 de credite)	Respectarea drepturilor omului în dreptul penal	150/40
Proceduri judiciare civile (90 de credite)	Procedura și practica CEDO	300/60
Drept și procedura penală	Drepturile omului în procesul penal	150/45
Drepturile Omului (90 și 120 de credite)	Dreptul material și procedural al CEDO	300/60
Drepturile Omului (90 și 120 de credite)	Strategii de litigare la CtEDO	150/30

Deși în cadrul programelor de master CEDO este studiată mult mai mult decât la licență, acest fapt nu compensează insuficiența informațiilor despre CEDO în cadrul programelor de licență. Studenții de la programele de master reprezintă în jur de 15% din totalul studenților Facultății de Drept a USM⁶⁹. Pe de altă parte, conform prevederilor legale actuale, o persoană putea deveni avocat, procuror sau judecător fără a absolvi programul de master. Aceasta sugerează că mulți specialiști în drept de fapt nu studiază în detaliu CEDO. Studenții la drept în cadrul studiilor de licență trebuie să studieze în mod obligatoriu și indiferent de specializare dreptul CEDO dacă ne dorim ca aceasta cu adevărat să fie implementată la nivel național într-un mod adecvat, fie să se interzică accesul la funcțiile de judecător, procuror sau avocat persoanelor care nu au absolvit programul de master sau studiile la Institutul Național al Justiției (INJ).

Raportul CRJM din 2012 a analizat și instruirea la INJ a judecătorilor și procurorilor în domeniul CEDO și a constatat că CEDO era inclusă atât în programul de instruire inițială a candidaților la funcția de judecător și procuror, cât și în instruirea continuă. În anul 2011, la INJ au participat la instruire 80% din numărul total al judecătorilor și 46% din numărul total al procurorilor. Totuși, judecătorii și procurorii intervievați pentru respectivul raport au declarat că seminarele în cadrul INJ sunt deseori teoretice, iar prestația unor formatori a lăsat de dorit. De asemenea, s-a menționat faptul că subiectele cu privire la CEDO sunt repetitive, lucru în mare parte datorat faptului că majoritatea seminarelor erau organizate de INJ cu susținerea donatorilor externi, care organizează instruirea în funcție de prioritățile lor. În cadrul unui sondaj efectuat de INJ în 2012 cu privire la preferințele de instruire printre judecători și

⁶⁸ Numărul de ore academice, prezentat după cum urmează: prima cifră reprezintă numărul total de ore (contact direct și lucru individual), a doua cifră reprezintă numărul de ore de contact direct (curs și seminar).

⁶⁹ Conform informației disponibile pe pagina web a USM la 23 martie 2015 (http://usm.md/?page_id=457), la Facultatea de Drept erau înrolați la ciclul I – 3,718 studenți (2,143 – cu frecvență la zi și 1,575 – cu frecvență redusă), iar la ciclul II master erau înrolați 561 de studenți.

procurori pentru anul 2013, CEDO a fost pe locul doi în preferințe. Acest fapt sugerează că, deși judecătorii și procurorii din Republica Moldova au beneficiat de instruire în domeniul CEDO, ei mai au nevoie de instruire în acest domeniu.

Situația cu privire la instruirea judecătorilor și procurorilor nu s-a schimbat esențial din 2012. În planul de formare inițială a candidaților la funcția de judecător și procuror pentru 1 octombrie 2014 – 31 martie 2016 este inclus cursul „CEDO și jurisprudența CtEDO”, la semestrul I, cu durata de 54 de ore. Respectiv, toți candidații la funcția de judecător și procuror care își fac studiile la INJ ar trebui să cunoască cel puțin principiile de bază ale CEDO. INJ ar putea evalua cursul respectiv pentru a determina dacă orele planificate sunt suficiente și metodologia de predare este adecvată necesităților și așteptărilor candidaților.

În ceea ce privește instruirea continuă a judecătorilor și procurorilor, conform informației oferite de INJ, în anul 2013, au fost organizate 20 de seminare cu privire la diferite aspecte referitoare la CEDO și jurisprudența CtEDO⁷⁰, la care au fost instruiți 292 de judecători și 151 de procurori. Dintre cele 20 de seminare, opt au fost organizate de INJ și 12 de INJ în parteneriat cu donatori străini. În anul 2014, au fost organizate șase seminare cu privire la diferite aspecte ce țin de CEDO și jurisprudența CtEDO⁷¹, la care au fost instruiți 92 de judecători și 55 de procurori. Dintre cele șase seminare, două au fost organizate de INJ și 4 de INJ în parteneriat cu donatori străini. Aceste date denotă o micșorare substanțială a numărului de seminare și a numărului de judecători și procurori instruiți în cadrul formării continue la INJ în anul 2014, comparativ cu anul 2013.

Conform Raportului privind determinarea necesităților de formare continuă a judecătorilor și procurorilor, anexa nr. 2 la Hotărârea Consiliului INJ nr. 12/7 din 31.10.2014, CEDO și jurisprudența CtEDO apar ca subiecte de interes. Raportul respectiv nu este clar cu privire la prioritățile de formare continuă, enumerând un șir de subiecte. Astfel, nu este clar dacă CEDO apare între primele priorități sau printre multe alte subiecte solicitate de procurori și judecători. Conform raportului respectiv, atât judecătorii, cât și procurorii recomandă actualizarea programelor de formare continuă pentru a evita repetarea cursurilor de formare la aceleași subiecte. Din numeroasele recomandări incluse în raport rezultă necesitatea îmbunătățirii calitative esențiale a instruirii continue la INJ în general, precum și cu privire la CEDO. Pentru a putea determina nevoile de instruire continuă a judecătorilor, raportul de evaluare a acestora ar trebui să fie mai analitic și să conțină recomandări mai concrete.

⁷⁰ Seminarele au fost organizate pe următoarele subiecte, după cum urmează: Jurisprudența CtEDO. Aspecte civile și penale. Cazurile contra Moldovei (6); Standarde naționale și internaționale în domeniul antidiscriminării. Jurisprudența națională și a CtEDO (6); Jurisprudența CtEDO și metoda juridică conform tradiției precedentului judecătoresc (4); Aplicarea măsurilor procesuale de constrângere și a măsurilor preventive (2); Convenția Aarhus privind accesul la informație, participarea publicului la luarea deciziei și accesul la justiție în probleme de mediu. Jurisprudența națională și CtEDO în materia dreptului mediului (1); Protecția drepturilor fundamentale ale omului prin prisma Jurisprudenței CtEDO (1).

⁷¹ Seminarele au fost organizate pe următoarele subiecte, după cum urmează: Jurisprudența CtEDO privind obligația de investigare a lipsirii ilegale de proprietate (1); Mecanisme de protecție ale migranților sub egida CEDO (1); Jurisprudența CtEDO și metoda juridică conform tradiției precedentului judecătoresc (1); Standarde naționale și internaționale în domeniul antidiscriminării. Jurisprudența națională și a CtEDO (1); Jurisprudența CtEDO. Aspecte civile și penale. Cazurile contra Moldovei (1); Protecția refugiaților și a solicitanților de azil în conformitate cu CtEDO și dreptul internațional al refugiaților (1).

3.2 Traducerea hotărârilor CtEDO și informarea specialiștilor

Raportul CRJM din 2012 a concluzionat că toată jurisprudența CtEDO privind Republica Moldova de până în anul 2011 a fost tradusă în limba română de către AG sau asociații non-guvernamentale, în special Asociația Obștească „Juriștii pentru Drepturile Omului”. Aceste traduceri erau disponibile gratuit pe internet în două-șase luni de la apariția hotărârii sau deciziei. Specialiștii din Republica Moldova consultă și traduceri în limbile rusă sau română efectuate în România și Rusia. Pentru a face mai accesibile standardele CEDO în statele membre ale Consiliului Europei, CtEDO a lansat programul de traducere a jurisprudenței sale, inclusiv un prim proiect lansat cu susținerea Fondului Fiduciar pentru Drepturile Omului (HRTF) lansat în iulie 2012, care include traducerea celor mai importante hotărâri ale CtEDO inclusiv în limba română, Republica Moldova fiind inclusă printre țările beneficiare ale proiectului respectiv. Astfel, toate persoanele intervievate au declarat că, datorită traducerilor efectuate, nu întâmpină dificultăți lingvistice în studierea jurisprudenței CtEDO, iar judecătorii și procurorii au recunoscut că traduceri sunt suficiente pentru ei. Totuși ei au declarat că nu au destul timp pentru a le studia.

În perioada 2012 – 2014, situația cu privire la traducerea hotărârilor CtEDO este similară celei constatate în 2012, chiar cu unele îmbunătățiri. AG și Asociația Obștească „Juriștii pentru Drepturile Omului” au continuat traducerea principalelor hotărâri CtEDO privind Republica Moldova. Proiectul de traduceri a hotărârilor CtEDO susținut de Fondul Fiduciar pentru Drepturile Omului, care include și Republica Moldova, a tradus peste 2,500 de hotărâri și rezumate ale acestora, care au fost plasate în baza de date a CtEDO HUDOC. Mai mult ca atât, în afară de traducerile efectuate în cadrul proiectului, au fost preluate numeroase traduceri efectuate de terți (instituții guvernamentale și neguvernamentale). Acestea au fost plasate pe pagina web a CtEDO. Astfel, conform informației din aprilie 2014⁷², existau peste 11,000 de traduceri în limbile neoficiale ale CtEDO. În martie 2015, pe pagina web a CtEDO erau disponibile peste 13,600 de traduceri, dintre care peste 2,000 de traduceri în limba română și peste 1,000 de traduceri în limba rusă. De fapt, în funcție de numărul traducerilor, textele traduse în limba română erau pe locul doi, după traducerile în limba turcă (circa 3,100 de texte). De asemenea, în aprilie 2014, a fost lansată interfața bazei de date a CtEDO HUDOC în limba rusă. Dată fiind cunoașterea limbii ruse de către mulți specialiști în domeniul juridic din Republica Moldova, accesul la jurisprudența CtEDO este ușurat și prin intermediul limbii ruse. Nu în ultimul rând, o sursă utilă pentru jurisprudența CtEDO o constituie fișele tematice cu privire la cererile pendente și jurisprudența CtEDO, elaborate de serviciul de presă al CtEDO. Multe dintre acestea sunt deja traduse în limba română de Ministerul Afacerilor Externe al României și disponibile pe pagina web a CtEDO⁷³. Marea majoritate a fișelor tematice sunt disponibile și în limba rusă.

În concluzie, accesibilitatea jurisprudenței CtEDO pentru specialiștii din Republica Moldova a sporit considerabil datorită traducerilor oficiale și neoficiale existente. În principiu,

⁷² Disponibilă la http://echr.coe.int/Documents/HRTF_standards_translations_ENG.pdf, accesată la 23 martie 2015.

⁷³ Fișele tematice în limba română sunt disponibile la <http://echr.coe.int/Pages/home.aspx?p=press/factsheets/romanian>.

bariere din perspectiva limbii la accesarea hotărârilor CtEDO nu ar trebui să existe decât dacă este vorba de o hotărâre recentă. În același timp, se pare că specialiștii se confruntă cu problema timpului și imposibilitatea de a procesa volumul mare de informație cu privire la jurisprudența CtEDO. Din această perspectivă, instituțiile abilitate, în primul rând AG și, eventual, CSJ, inclusiv în colaborare cu organizațiile neguvernamentale, ar putea iniția o practică de publicare a buletinelor periodice tematice cu privire la jurisprudența CtEDO.

Recomandări:

1. În cadrul studiilor de licență la facultățile de drept studierea CEDO trebuie să fie prevăzută pentru toate specialitățile, de preferat în cadrul unui curs separat dedicat CEDO și jurisprudenței CtEDO;
2. INJ ar trebui să evalueze sau să facă public, în cazul în care o astfel de evaluare a fost efectuată, cursul dedicat CEDO în cadrul instruirii inițiale, pentru a determina dacă orele dedicate și metodele utilizate sunt suficiente și adecvate;
3. INJ ar trebui să-și revizuiască abordarea față de organizarea instruirii continue, inclusiv în ceea ce privește CEDO, pentru a asigura livrarea unor seminare practice și utile judecătorilor și procurorilor, în baza nevoilor acestora. Raportul de evaluare a necesităților de formare continuă ar trebui să conțină recomandări mai detaliate.

Măsurile întreprinse pentru prevenirea violărilor constatate de CtEDO

4.1 Maltratarea și decesele

Până la 31 decembrie 2014, în 60 de hotărâri CtEDO a constatat violarea de către Republica Moldova a art. 3 CEDO din cauza maltratării sau investigării inadecvate a maltratării, iar în alte două cauze - din cauza sancționării prea blânde pentru maltratare⁷⁴. Prima condamnare pentru maltratare și investigarea inadecvată a maltratării a avut loc în hotărârea *Corsacov*, pronunțată la 4 aprilie 2006. Începând cu anul 2010, CtEDO a constatat două violări a art. 2 CEDO prin lipsirea nejustificată de viață⁷⁵ de către exponenții statului și alte opt violări din cauza investigării inadecvate a deceselor sau a riscurilor de deces⁷⁶.

Garanții împotriva maltratării

Numărul mare de maltratări constatate și numărul mare de cauze cu privire la maltratare examinate anual de CtEDO confirmă că aceste cazuri nu erau singulare, iar recurgerea abuzivă la forță a reprezentat un fenomen destul de răspândit în Republica Moldova. În tabelul următor sunt prezentate informații statistice cu privire la cauzele de maltratare înregistrate în Republica Moldova în perioada ianuarie 2009–2014. Majoritatea plângerilor de maltratare deplâng acțiunile poliției.

Tabelul 6: Date despre cauzele cu privire la maltratare, înregistrate în perioada ianuarie 2009 – 2014⁷⁷

Anul	Cauze înregistrate	Urmăriri penale pornite	% din cauzele înregistrate	Urmăriri penale încetate	% din urmărirea penale pornite	Cauze transmise în judecată	% din urmărirea penale pornite ⁷⁸
2009	992	159	16%	75	47%	36	23%

⁷⁴ CtEDO, Hot. *Valeriu și Nicolae Roșca c. Moldovei*, 20 octombrie 2009 și *Pădureț c. Moldovei* 5 ianuarie 2010.

⁷⁵ CtEDO, Hot. *Ghimp ș.a. c. Moldovei*, 30 octombrie 2012 și *Timuș și Țăruș c. Moldovei*, 15 octombrie 2013.

⁷⁶ CtEDO, Hot. *Răilean c. Moldovei*, 5 ianuarie 2010; *Iorga c. Moldovei*, 23 martie 2010; *Anușca c. Moldovei*, 18 mai 2010; *Ghimp ș.a. c. Moldovei*, 30 octombrie 2012; *Eduard Popa c. Moldovei*, 12 februarie 2013, *Timuș și Țăruș c. Moldovei*, 15 octombrie 2013; *Feodorov c. Moldovei*, 29 octombrie 2013; și *Văsîlca c. Moldovei*, 11 februarie 2014.

⁷⁷ Informația din acest tabel a fost luată din Rapoartele de activitate ale Secției combatere tortură a Procuraturii Generale.

⁷⁸ Suma datelor din tabel poate depăși 100% din cauza că ponderea a fost calculată din numărul cauzelor pornite în anul de referință, în timp ce procuratura putea clasa sau transmite în instanța de judecată cauze cu privire la maltratare pornite în anii precedenți.

Anul	Cauze înregistrate	Urmării penale pornite	% din cauzele înregistrate	Urmării penale încetate	% din urmăriile penale pornite	Cauze transmise în judecată	% din urmăriile penale pornite ⁷⁸
2010	828	126	15%	72	57%	65	52%
2011	958	108	11%	92	85%	36	33%
2012	970	140	14%	68	49%	46	33%
2013	719	157	22%	121	77%	49	31%
2014	663	118	18%	92	83%	46	39%

Potrivit intervievaților, poliția recurgea la tortură deoarece era presată de indicatorii de performanță, pregătirea profesională a poliției este insuficientă, superiorii lor tolerau acest comportament, documentarea semnelor de maltratare era deficentă, cazurile de sancționare a polițiștilor erau extrem de rare și sancțiunile erau blânde, iar judecătorii admiteau cu ușurință probele obținute în urma torturii, chiar dacă existau plângeri în acest sens. Maltratarea se mai datorează și practicilor care-și trag rădăcinile din sistemul sovietic, în care torționarii beneficiau de o imunitate de facto.

Toate persoanele interviuate au declarat că pregătirea profesională a subdiviziunilor MAI responsabile de investigarea infracțiunilor este slabă. În primăvara anului 2011, în urma ridicării vârstei de pensionare,⁷⁹ câteva sute dintre cei mai experimentați angajați ai MAI s-au concediat.

Câteva persoane interviuate care au activat anterior în procuratură sau poliție au declarat că în comisariatele de poliție nu se întâmplă nimic fără știrea comisarului sau a vicecomisarului. Procurorii intervievați au declarat că nu au primit niciodată sesizări cu privire la maltratare de la superiorii polițiștilor acuzați de maltratare. Lipsa sesizărilor de la superiorii polițiștilor confirmă că superiorii tolerează maltratarea, deoarece ei cunosc foarte bine ce se întâmplă în comisariatele de poliție, iar procuratura primește anual câteva sute de plângeri cu privire la maltratarea din comisariatele de poliție. Pe de altă parte, nu sunt cunoscute cazuri când superiorii polițiștilor care au maltratată ar fi fost sancționați cu adevărat pentru admiterea neregulilor în subdiviziunile pe care le conduc. Din contra, potrivit unei investigații efectuate de un ziar de la Chișinău, peste câteva zile după evenimentele din aprilie 2009, șefii subdiviziunilor responsabile de gestionarea situației din centrul Chișinăului au fost sancționați disciplinar de către ministrul de interne, peste două zile sancțiunile au fost revocate, iar în iulie și august 2009 aceștia au fost decorați de către ministrul afacerilor interne.⁸⁰ Această practică nu poate fi tolerată.

Documentarea semnelor de maltratare a constituit mereu un subiect de discuții în Republica Moldova. În hotărârile *Pruneanu* și *Petru Roșca*, CtEDO a constatat că la

⁷⁹ Polițiștii aveau dreptul de a beneficia de o pensie specială după 20 de ani de vechime în muncă. Mărimea acesteia este comparabilă cu mărimea remunerării polițiștilor. Prin Legea nr. 56, din 9 iunie 2011, această vârstă a fost majorată până la 25 de ani. Mulți dintre angajații MAI care, până la această lege, aveau dreptul să beneficieze de pensie au preferat să se pensioneze.

⁸⁰ A se vedea <http://www.timpul.md/articol/papuc-a-dat-premii-pentru-%E2%80%9Ecoridorul-mortii%E2%80%9D-8869.html>.

internarea în centrul de detenție al poliției (IDP) reclamanții nu au fost examinați dacă au leziuni corporale, iar în cauza *Levința* examinarea a fost superficială. Din 2006, examinarea persoanelor reținute la internarea în IDP se face de către un felcer, care, potrivit statelor, există în toate IDP-urile. Totuși avocații intervievați au susținut că deseori examinarea de către felceri a leziunilor se rezuma la chestionarea persoanelor internate și la descrierea sumară a leziunilor evidente. Unii intervievați au susținut că, atât timp cât felcerii sunt angajați ai MAI, ei nu vor fi cointeresați să documenteze adecvat maltratarile. Guvernul a recunoscut că aceasta este o problemă și, prin p. 18 al Planului Național de Acțiuni în Domeniul Drepturilor Omului pentru perioada 2011-2014 (PNADO)⁸¹, s-a angajat să transfere IDP-urile din subordinea MAI în subordinea Ministerului Justiției până în anul 2014. Cu toate acestea, se pare că, din cauza faptului că IDP-urile se află în sediile poliției, acestea nu pot fi transmise Ministerului Justiției până la construcția caselor de arest. În decembrie 2014, construcția caselor de arest încă nu începuse, iar surse financiare în acest sens se pare că nu au fost alocate deocamdată. Este greu de imaginat că schimbarea subordonării administrative a IDP-urilor nu poate fi făcută în situația actuală. Se pare că problema reală constă în reticența Ministerului Justiției de a prelua IDP-urile, din cauza condițiilor proaste de detenție din acestea. Pe de altă parte, pentru a fortifica poziția persoanei maltratate, prin Legea nr. 66, din 5 aprilie 2012, în vigoare din 27 octombrie 2012, a fost completat art. 64 CPP cu dreptul persoanei reținute la asistență medicală independentă.

Documentarea adecvată a leziunilor la internarea în IDP nu va înlătura toate riscurile de maltratare. În cauza *Pruneanu și Pădureț*, de exemplu, reclamanții au fost maltratați în perioada de la reținerea efectivă și până la internarea în IDP. În practică, nicio persoană nu este admisă în IDP fără procesul-verbal de reținere, care poate fi întocmit doar peste câteva ore de la reținerea de facto⁸². Toți avocații intervievați au declarat că, de la aducerea în comisariat și până la sosirea lor, clienții lor se aflau în birourile investigatorilor sau ale ofițerilor de urmărire penală, iar, deși legea nu permite acest fapt, cu aceștia s-au purtat convorbiri în vederea recunoașterii vinovăției. Această practică urmează a fi eradicată, iar toate persoanele aduse în comisariat pentru a fi reținute urmează a fi duse direct în IDP, iar documentarea reținerii urmează a fi făcută ulterior. În orice caz, după aducere în comisariat ar trebui interzise orice convorbiri dintre reținuți și investigatori.

Numărul cauzelor de maltratare înregistrate confirmă că fenomenul torturii mai persistă în Republica Moldova, deși este în scădere. Potrivit tabelului de mai sus, în anul 2012 au fost înregistrate 970 de plângeri cu privire la maltratare, acesta fiind cel mai mare număr înregistrat în perioada 2009-2014. Cu toate acestea, în anii 2013 și 2014 a scăzut numărul plângerilor cu privire la maltratare înregistrate, până la 663 în anul 2014. Avocații intervievați au susținut că, în ultimii ani, cazurile de abuzare fizică a clienților lor de către poliție s-au redus simțitor, însă s-au înțepit încercările de influențare psihică a persoanelor reținute. Totuși, agresarea fizică a reținuților de către poliție mai are loc, mai ales în regiunile îndepărtate de Chișinău.

⁸¹ Adoptat prin Hot. Parlamentului nr. 90, din 12 mai 2011.

⁸² Art. 167 alin. 2 CPP cere ca procesul-verbal de reținere să fie întocmit în prezenta unui avocat, în termen de cel mult trei ore de la reținerea de facto.

Legislația Republicii Moldova nu prevede interdicția de a continua detenția persoanei în centrul de detenție în care ea pretinde că a fost maltrată de către exponenți ai autorităților. Totuși, prin hotărârea Plenului nr. 8, din 30 octombrie 2010, CSJ a explicat, în p. 16.5, că, „dacă în urma examenului medical se confirmă urme de maltratare, procurorul sau instanța vor lua măsuri pentru a scoate persoana din condițiile în care a fost deținută (se va pune în discuție necesitatea continuării deținerii în arest preventiv, transferarea în altă instituție penitenciară)”. Nu au fost constatate cazuri în care această recomandare să fi fost aplicată, însă, conform regulii generale, o persoană nu poate fi deținută în IDP mai mult de 72 de ore. Oricum, această situație ar putea să existe în cazul maltratării în penitenciare sau returnării persoanei în IDP la solicitarea organului de urmărire penală.

Investigarea maltratărilor

În Republica Moldova toate cauzele de maltratare sunt investigate de procurori, și nu de către poliție. Chiar și așa, CtEDO a constatat că obligația procedurală nu a fost onorată atât în ceea ce privește competența organului care a investigat cauza, cât și în ceea ce privește independența sau imparțialitatea acestuia, deplinătatea și promptitudinea investigației și implicarea victimei.

Cifrele din tabelul precedent confirmă că în anii 2009–2014 mai mult de 80% din cauzele privind maltratarea s-au finalizat cu ordonanță de neîncepere a urmăririi penale, adică au fost examinate în temeiul art. 274 CPP. Potrivit unei practici bine stabilite, inițial procurorii verificau minuțios circumstanțele și, dacă se convingeau că sesizarea este întemeiată, porneau urmărirea penală. Această practică ducea deseori la dispariția probelor importante, iar în cele mai multe cazuri urmărirea penală nu era pornită niciodată. Este de înțeles că unele plângeri ar putea fi fantasmagorice sau abuzive. Totuși este puțin probabil ca acestea să reprezinte mai mult de 80% din cazuri. În fapt, procurorii moldoveni sunt reticenți cu privire la pornirea urmăririi penale, aparent, din cauza evidenței stricte a urmăririlor penale pornite și a indicatorilor de performanță bazați, *inter alia*, pe procentajul urmăririlor penale transmise în instanță.

CPP prevede că urmărirea penală se începe prin emiterea unei ordonanțe de către organul de urmărire penală. În majoritatea cazurilor, astfel de ordonanțe nu se emit, plângerile fiind respinse în baza unei investigații sumare efectuate în temeiul art. 274 CPP. În pofida condamnării în hotărârile *Răilean* și *Mătăsaru și Savițchi*, practica examinării cauzelor serioase de maltratare conform art. 274 CPP a continuat și după ianuarie 2010, când a fost adoptată hotărârea *Răilean*. Prin Legea nr. 66, din 5 aprilie 2012, în vigoare din 27 octombrie 2012, a fost modificat art. 279 CPP, în sensul extinderii acțiunilor procesuale care pot fi efectuate până la pornirea urmăririi penale. Potrivit sensului acestor modificări, până la emiterea ordonanței de pornire a urmăririi penale pot fi efectuate toate acțiunile procesuale, cu excepția celor pentru care este nevoie de autorizarea judecătorului de instrucție⁸³. Cu toate acestea, la 23 aprilie 2013, CSJ a emis o recomandare prin care a

⁸³ În Republica Moldova, interceptarea comunicărilor sau perchezițiile trebuie autorizate de judecătorul de instrucție.

explicat că, din momentul înregistrării sesizării și până la începerea urmăririi penale, pot fi efectuate doar următoarele acțiuni procesuale: a) audierea martorilor; b) cercetarea la fața locului; c) prezentarea spre recunoaștere; d) experimentul; e) examinarea corporală; f) examinarea cadavrului; g) constatarea tehnico-științifică și medico-legală⁸⁴. Potrivit sensului acestei recomandări, până la pornirea urmăririi penale, nu poate fi numită expertiza, iar fără expertiză majoritatea cauzelor de maltratare nu pot fi investigate eficient. Mai mult, conform art. 143 alin. (1) pp. 1 și 2 CPP, cauza morții și gravitatea și caracterul vătămarilor integrității corporale pot fi dovedite doar prin expertiză. Cu toate acestea, în cazul a mai mult de 80% din plângeri niciodată nu este emisă ordonanță de pornire a urmăririi penale.

Chiar și dacă urmărirea penală este pornită, modul de efectuare a expertizei în cauzele de maltratare este contestabilă. Conform art. 143 alin. (1) p. 3¹ CPP, expertiza se efectuează în mod obligatoriu pentru stabilirea „stării psihice și fizice a persoanei în privința căreia se reclamă că s-au comis acte de tortură, tratamente inumane sau degradante”. Procurorii interpretează această normă ca impunând obligația de a stabili în orice cauză cu privire la maltratarea starea psihică a victimei. Stabilirea stării psihice se efectuează prin examinarea în instituții psihiatrice. Multe victime refuză să meargă la instituțiile psihiatrice pentru a fi examinate.

În hotărârea *Boicenco*, CtEDO a criticat faptul că maltratarea a fost investigată de către procurorul responsabil de urmărirea penală împotriva reclamantului. Ca urmare a hotărârii *Boicenco*, la 19 noiembrie 2007, Procurorul General a emis ordinul nr. 261/11. Prin acesta, procurorii teritoriali au fost obligați să desemneze un procuror special care să întreprindă măsuri urgente în vederea investigării cauzelor de maltratare. După pornirea urmăririi penale, cauzele penale urmau a fi transmise pentru investigare, în funcție de competența teritorială, Procuraturii Militare, Procuraturii UTA Găgăuzia, Procuraturii Bălți sau Procuraturii Cahul.

Prin hotărârea Parlamentului nr. 77, din 4 mai 2010, a fost aprobată noua structură a Procuraturii Generale, care prevedea crearea Secției combatere tortură. Aceasta activează începând cu 24 mai 2010. Conform Regulamentului Procuraturii Generale, această secție organizează și coordonează activitatea subdiviziunilor procuraturii în domeniul combaterii torturii, verifică respectarea legislației în cadrul investigării maltratărilor, în baza ordinului PG efectuează urmărirea penală, analizează starea de fapt și generalizează practica privind investigarea maltratărilor, precum și acordă asistență practică și metodologică procurorilor la investigarea maltratărilor. Prin ordinul Procurorului General nr. 90/8, din 2 noiembrie 2010, a fost abrogat ordinul nr. 261/11, iar procurorii teritoriali au fost obligați să desemneze un procuror care să investigheze cauzele de maltratare. Acesta nu poate fi procurorul care are tangență cu activitatea colaboratorilor MAI. Ultima condiție nu este respectată mereu, din cauza numărului redus de procurori în multe procuraturi de sector. Prin același ordin, procurorii au fost obligați să informeze, în termen de 24 de ore, Secția combatere tortură despre parvenirea oricărei sesizări cu privire la maltratare. În decembrie 2014, în Secția combatere tortură activau patru procurori. Ei efectuau urmărirea penală doar în câteva

⁸⁴ Recomandarea CSJ nr. 38, din 23 aprilie 2013, disponibilă la http://jurisprudenta.csj.md/search_rec_csj.php?id=60.

cauze și supravegheau investigarea celorlalte cauze de maltratare. Deși mecanismul instituit prin ordinul nr. 90/8 are scopul de a exclude situația care a avut loc în hotărârea *Boicenco*, societatea moldovenească nu are deplină încredere în sistemul procuraturii. Această percepție este susținută de imaginea procurorilor în societate, care s-a format de mulți ani, precum și de faptul că numărul procurorilor în procuraturile teritoriale este mic. Numărul mic de procurori din oficiile procuraturii poate determina o reticență a procurorilor antitortură în investigarea eficientă a cauzelor de tortură în detrimentul investigațiilor colegilor lor. Din acest motiv, experții străini au recomandat crearea unui organ independent de investigare a tuturor plângerilor împotriva organelor de forță⁸⁵.

Deplinăitatea anchetei a fost mereu criticată în cele 45 de hotărâri în care CtEDO a constatat o violare procesuală a art. 2 sau 3 CEDO. Astfel, în cauza *Boicenco*, deși se pretindea că reclamantul se afla în stare gravă, procurorul nu a examinat fișa medicală a reclamantului și nici nu a interogat medicii care tratau reclamantul. În cauzele *Buzilov* și *Parnov*, procurorul a dispus neînceperea urmăririi penale doar în baza declarațiilor polițiștilor, iar în cauzele *Victor Savițchi* și *Gurgurov*, procurorii au ignorat declarațiile reclamantilor și ale martorilor care confirmau maltratarea. În cauzele *Pruneanu*, *Breabin* și *Buzilov*, nu au fost audiați toți martorii oculari, în cauza *Răilean*, nu a fost audiată persoana cheie în dosar, care se presupunea că a condus automobilul care a accidentat mortal fiul reclamantului, iar în cauza *Mătășaru și Savițchi*, nu a fost audiată persoana care a fost cauza altercației. În cauzele *Gurgurov*, *Buzilov* și *Mătășaru și Savițchi*, nu a fost efectuată prezentarea spre recunoaștere și confruntarea, deși reclamantii declarau că pot identifica agresorii, iar în cauza *Petru Roșca*, chiar dacă un judecător de instrucție a anulat o ordonanță anterioară, ulterior, procurorul a emis o decizie similară fără a înlătura carențele menționate de judecătorul de instrucție. Omissionile de mai sus ar putea scoate în vileag o pregătire profesională insuficientă a procurorilor.

În pofida eforturilor Procuraturii Generale și ale CSJ de a asista metodic procurorii la investigarea maltratărilor, calitatea investigațiilor rămâne a fi insuficientă. Avocații și judecătorii intervievați au declarat că este proastă calitatea ordonanțelor procurorilor și că, deși ordonanțele sunt mai voluminoase decât cu câțiva ani în urmă, deseori se creează impresia că procurorii nu pot motiva sau nu depun deliberat eforturi pentru a-și motiva ordonanțele. În general, carențele menționate în hotărârile CtEDO se regăsesc în multe investigații. Multe ordonanțe ale procurorilor sunt anulate de către judecătorii de instrucție, controlul prevăzut de art. 299¹ CPP⁸⁶ pare a fi o simplă formalitate, iar după anularea ordonanței de către judecător, deseori, procurorii nu remediază carențele indicate în hotărârea judecătorească. Astfel, conform Raportului anual statistic pentru anul 2014 pregătit de DAJ, în acel an la judecătorii de instrucție au fost depuse 3,558 de plângeri împotriva acțiunilor organului de urmărire penală, dintre care 686 (19%) de către partea vătămată. 1,105 din totalul plângerilor examinate (31%) au fost admise. Calitatea insuficientă a investigațiilor a

⁸⁵ Eric SVANIDZE, Raportul pe țară, Moldova, Combaterea relelor tratamente și a impunității și investigarea eficientă a relelor tratamente, Chișinău 2009, p. 60; Raportul Amnesty Internațional „O problemă nerezolvată, combaterea torturii și a relelor tratamente în Republica Moldova”, 2012, p. 15.

⁸⁶ Conform art. 299¹ CPP, orice ordonanță a procurorului trebuie contestată la procurorul ierarhic superior și abia ulterior la judecătorul de instrucție.

fost constatată și în cadrul acestui studiu, atunci când a fost examinat impactul redeschiderii urmăririlor penale cu privire la maltratare în temeiul hotărârilor CtEDO⁸⁷.

Se pare că nici judecătorii și nici procurorii nu tratează cu prioritate cauzele de maltratare. Durata urmăririi penale și examinării acestor categorii de cauze în instanța de judecată rămâne a fi o problemă. Dacă la începutul anului 2014 în procuratură erau 131 de cauze penale pendinte cu privire la maltratare, la sfârșitul aceluiași an pendinte erau 118 cauze penale, iar în instanța de judecată au fost transmise doar 46 de cauze. De menționat că din cauzele cu privire la maltratare redeschise ca urmare a procedurilor CtEDO, în cel puțin patru cauze urmărirea penală continuă după mai mult de patru ani de la redeschiderea procedurilor. Astfel, în anul 2011, judecătorii au pronunțat sentințe în 43 de cauze penale cu privire la maltratare, iar alte 38 de cauze penale erau pendinte în prima instanță la 1 ianuarie 2015. Asemenea întârzieri nu sunt caracteristice pentru sistemul de drept din Republica Moldova (pentru detalii, a se vedea secțiunea 4.4 a Raportului).

În mai multe hotărâri CtEDO a constatat că victima nu a fost implicată suficient în procesul de investigare. În cauzele *Pădureț, Iorga, Anușca și Mătăsaru și Savițchi*, reclamanții nu au fost informați despre derularea urmăririi penale, iar în cauza *Anușca* informarea despre încetarea urmăririi penale a fost făcută cu întârziere de o lună. În cauza *Mătăsaru și Savițchi*, procurorul nu a informat reclamantul despre numirea expertizei și punerea sub învinuire a suspecților și revocarea ulterioară a acuzațiilor și a refuzat accesul la unele materiale ale urmăririi penale, inclusiv la cele întocmite cu participarea reclamantului. Neimplicare adecvată a victimelor în investigarea cauzelor se datorează prevederilor legislative existente în Republica Moldova și mentalității procurorilor. Art. 212 CPP se referă la confidențialitatea urmăririi penale, iar autoritățile interpretează această normă ca interzicând terților, inclusiv victimei, accesul la orice informații despre urmărirea penală⁸⁸. Divulgarea acestei informații de către organul de urmărire penală constituie infracțiune prevăzută de art. 315 Cod penal și se sancționează cu închisoare pe un termen de până la trei ani. Procurorii au declarat că art. 212 CPP nu le permite informarea periodică a victimelor despre derularea urmăririi penale. CPP nu prevede nici dreptul victimei de a solicita informații despre derularea urmăririi penale. Prin urmare, CPP urmează a fi modificat în vederea conformării cu standardele CtEDO, iar procurorii urmează a fi instruiți în domeniul implicării victimei în investigarea maltratărilor.

Sanționarea prea blândă pentru maltratare

În hotărârile *Valeriu și Nicolae Roșca și Pădureț*, CtEDO a constatat că, din cauza neaplicării sancțiunilor sau aplicării unor sancțiuni prea blânde pentru tortură, nu a fost onorată obligația de a preveni maltratarea. Ambele hotărâri au fost pronunțate în perioada octombrie 2009 – ianuarie 2010. Cauza *Valeriu și Nicolae Roșca* se referă la sancționarea pentru exces de putere cu trei ani închisoare cu suspendare și interdicția de a lucra în poliție timp de doi ani, când pe perioada anchetei tortionarii nu au fost suspendați din funcție. Aceasta a fost pedeapsa minimă prevăzută de lege, iar în sentințele sale judecătorești nu s-au

⁸⁷ A se vedea Secțiunea 2.2. a Raportului.

⁸⁸ Interdicția nu se extinde asupra accesului la documentele întocmite cu participarea persoanei.

expus asupra circumstanțelor agravante aparente. De asemenea, a fost criticată calificarea faptelor ca exces de putere și nu ca tortură. Cauza *Pădureț* vizează exonerarea de răspundere a unui torționar pe motivul expirării termenului de prescripție de tragere la răspundere penală. Și în aceste cauze nu a fost aplicată suspendarea din funcție. CtEDO a mai menționat că actele de maltratare aplicate de un agent al statului nu ar trebui supuse prescripției.

Până în decembrie 2012, Codul penal din Republica Moldova avea prevederi concurente în ceea ce privește incriminarea maltratării. Unele cauze de maltratare erau calificate drept depășire a atribuțiilor de serviciu însoțită de acte de tortură (art. 328 Cod penal) și nu drept tortură (309¹ Cod penal). Prin Legea nr. 252, din 8 noiembrie 2012, în vigoare din 21 decembrie 2012, a fost modificat Codul penal. Acum tratamentul inuman și degradant și tortura sunt incriminate printr-o singură normă - art. 166¹ Cod penal. Art. 309¹ Cod penal și art. 328 Cod penal (în partea ce se referă la maltratare) au fost abrogate, iar maltratarea nu mai reprezintă o circumstanță calificantă în celelalte articole ale Codului penal. Aceste modificări fac imposibilă aplicarea art. 90 Cod penal (suspendarea executării pedepsei cu închisoarea) faptelor de tortură⁸⁹. Cu toate acestea, în cazul tratamentului inuman și degradant, persoana poate fi sancționată cu amendă de la MDL 16,000 la MDL 20,000. Aceasta ar putea fi o sancțiune prea blândă. Prin aceeași lege au fost modificate și art. 60, 79, 107 Cod penal, excluzând posibilitatea aplicării pentru tortură sau tratament degradant a termenului de prescripție de tragere la răspundere penală, a unei pedepse mai blânde decât minimul prevăzut de lege sau amnistierea.

În tabelul următor sunt prezentate date despre cauzele penale cu privire la maltratare examinate de către instanțele judecătorești din Republica Moldova în perioada 2011 – 2014. Aceste date confirmă o anumită înăsprire a sancțiunilor aplicate de judecători pentru maltratare. Dacă în anii 2011 - 2014 doar două persoane au fost întemnițate pentru maltratare, doar în anul 2014 au fost întemnițate 8 persoane.

Tabelul 7: Date despre cauzele penale cu privire la maltratare examinate de către instanțele judecătorești în anii 2011 - 2014 ⁹⁰

Anul	Cauze transmise în judecată	Art. 309 ¹ Cod penal	Art. 328 Cod penal	Cauze examinate	Achitări/ încetarea procesului		Condamnări		Încarcerări
					Cauze	Persoane	Cauze	Persoane	
2011	36	13	14	43	16		23		1
2012	46	13	10	23	11	24	12	16	0
2013	49	9	15	24	13	32	11	37	1
2014	46	6	9	15	5	8	10	23	8

⁸⁹ Codul penal nu permite suspendarea pedepselor cu închisoarea mai mari de 5 ani. Art. 166¹ alin. 3 Cod penal prevede că pedeapsa minimă care poate fi aplicată pentru tortură este de șase ani de închisoare.

⁹⁰ Aceste date au fost luate din rapoartele de activitate ale Secției combatere tortură a Procuraturii Generale.

Deși datele din tabel sugerează să sancțiunile pentru maltratare s-au înăsprițit, aceasta mai degrabă se datorează înăsprițirii legislației decât conștientizării în rândul judecătorilor a importanței combaterii torturii. Judecătorii sunt în continuare tentați să manifeste o indulgență pe alocuri exagerată față de angajații organelor de forță. Motivarea insuficientă a hotărârilor judecătorești este o problemă generală a sistemului judecătoresc din Republica Moldova. Această problemă este și mai acută atunci când este vorba despre individualizarea pedepselor. Judecătorii percep individualizarea pedepsei mai degrabă ca o chestiune de discreție a lor, decât ca o chestiune de drept. Din acest motiv, judecătorii foarte rar motivează de ce aplică o pedeapsă sau alta. Această practică a fost criticată în hotărârea *Valeriu și Nicolae Roșca*. După cinci ani de la această hotărâre, nu a fost constatată o îmbunătățire a motivării hotărârilor judecătorești în această parte. Se pare că aceasta se datorează lipsei unei practici judecătorești uniforme în ceea ce privește sancțiunile aplicate.

Suspendarea din funcție în cazul unei cauze penale o dispune angajatorul, la solicitarea procurorului, iar după cum prevede art. 200 CPP, această decizie poate fi contestată la judecătorul de instrucție. Pe perioada suspendării nu este plătit salariul. În Republica Moldova, suspendarea din funcție a polițiștilor suspectați de maltratare se întâmplă rar. Ca urmare a evenimentelor din aprilie 2009, când au fost depuse câteva sute de plângeri de maltratare, doar 14 polițiști au fost suspendați din funcție. 12 suspendări au fost ulterior anulate de către judecători.⁹¹ Judecătorii au invocat motive procedurale și faptul că, din cauza neplății salariului, suspendarea punea polițiștii într-o situație vulnerabilă. O astfel de situație denotă o percepție denaturată de către MAI, procurori și judecători a scopului suspendării din funcție. CPP de asemenea urmează a fi modificat pentru a prevedea achitarea salariului pe perioada suspendării din funcție.

Recomandări:

1. Legea care reglementează activitatea organelor de forță ar trebui să prevadă o obligație necondiționată de raportare scrisă despre aplicarea forței;
2. Persoanele reținute trebuie aduse direct în IDP. Practica prin care persoana reținută să se afle în birourile investigatorilor sau al ofițerului de urmărire penală până la aducerea în IDP trebuie interzisă;
3. De transmis IDP-urile în subordinea Ministerului Justiției cât mai curând posibil și indiferent de construcția caselor de arest;
4. De adoptat prevederi legislative prin care să fie interzisă detenția în continuare a persoanei maltratate de către autorități în comisariatul sau în centrul de detenție în care aceasta a fost supusă maltratării;
5. Urmează a fi revizuită practica cu privire la pornirea urmăririlor penale. Cauzele care nu sunt *prima facie* absurde nu trebuie examinate fără pornirea urmăririi penale. De asemenea, urmează a fi revăzută Recomandarea CSJ nr. 38;
6. Este necesară crearea unui organ independent care să investigheze toate plângerile împotriva angajaților organelor de forță;
7. Urmează a fi adoptate reglementări care ar prevedea tratarea cu prioritate a cauzelor penale de către judecători și procurori;

⁹¹ A se vedea, Promo-LEX, Raport privind drepturile omului în Republica Moldova, 2009-2010, p. 17.

8. CPP urmează a fi modificat în sensul autorizării informării periodice a victimei despre derularea urmăririi penale și implicării ei adecvate în investigarea maltratărilor, iar procurorii urmează a fi instruiți în acest domeniu;
9. Este necesară intervenția CSJ pentru a stabili o practică judecătorească ce ar exclude sancțiuni prea blânde pentru maltratare. Sancționarea tratamentului inuman sau degradant cu amendă ar trebui să aibă loc în situații cu adevărat excepționale;
10. Legislația urmează a fi modificată în sensul suspendării automate din funcție a exponenților statului acuzați de maltratare, fie a introducerii obligației de detașare a acestuia pe perioada urmăririi penale.

4.2 Detenția în condiții proaste

Până la 31 decembrie 2014, în 26 de hotărâri, CtEDO a constatat violarea art. 3 CEDO din cauza condițiilor proaste de detenție. Primele condamnări de acest gen au fost constatate încă în anul 2005 în următoarele cauze: *Ostrovar* și *Becciev*. Cele 26 de hotărâri de mai sus se referă la condițiile de detenție din patru penitenciare și șase izolatoare de detenție provizorie ale poliției: Penitenciarul nr. 13 din Chișinău - 19 de hotărâri⁹², Penitenciarul nr. 3 - o hotărâre⁹³, Penitenciarul nr. 15 - două hotărâri⁹⁴, Penitenciarul nr. 6 - o hotărâre⁹⁵ și următoarele IDP-uri: al Comisariatului General de Poliție Chișinău - cinci hotărâri⁹⁶, al Direcției Generale de Combateră a Crimei Organizate (DGCCO) - trei hotărâri⁹⁷ și ale comisariatelor din Orhei - două hotărâri⁹⁸, sect. Centru din mun. Chișinău⁹⁹, Anenii Noi¹⁰⁰ și Hîncești - câte o hotărâre¹⁰¹.

Instituțiile penitenciare

Problemele principale ridicate cu privire la Penitenciarul nr. 13 pot fi rezumate după cum urmează:

- a) supraaglomerarea celulelor și lipsa paturilor¹⁰²;

⁹² *Ostrovar*, 13 septembrie 2005; *Istratii și alții*, 13 iunie 2006; *Modârcă*, 10 mai 2007; *Țurcan*, 27 noiembrie 2007; *Ciorap*, 19 iunie 2007; *Popovici*, 27 noiembrie 2007; *Străisteanu și alții*, 7 aprilie 2009; *Valeriu și Nicolae Roșca*, 20 octombrie 2009; *I.D.*, 30 noiembrie 2010; *Rotaru*, 15 februarie 2011; *Haritonov*, 5 iulie 2011; *Hadji*, 14 februarie 2012; *Arseniev*, 20 martie 2012; *Culev*, 17 aprilie 2012; *Plotnicova*, 15 mai 2012; *Constantin Modarca*, 13 noiembrie 2012; *Ciorap (nr. 3)*, 4 decembrie 2012; *Mitrofan*, 15 ianuarie 2013; și *Ipati*, 5 februarie 2013.

⁹³ *Segheti*, 15 octombrie 2013.

⁹⁴ *Ciorap (nr. 3)*, 4 decembrie 2012 și *Segheti*, 15 octombrie 2013.

⁹⁵ *Rotaru*, 15 februarie 2011.

⁹⁶ *Becciev*, 4 octombrie 2005; *Istratii și alții*, 13 iunie 2006; *Străisteanu și alții*, 7 aprilie 2009; *Taraburca*, 6 decembrie 2011 și *Feraru*, 24 ianuarie 2012.

⁹⁷ *Stepuleac*, 6 noiembrie 2007; *Popovici*, 27 noiembrie 2007 și *Haritonov*, 5 iulie 2011.

⁹⁸ *Malai*, 13 noiembrie 2008 și *Ciorap (nr. 2)*, 20 iulie 2010.

⁹⁹ *Brega*, 20 aprilie 2010.

¹⁰⁰ *Gavrilovici*, 15 decembrie 2009.

¹⁰¹ *Ciorap (nr. 2)*, 20 iulie 2010.

¹⁰² A se vedea Hot. *Ostrovar*, 13 septembrie 2005; *Istratii și alții*, 13 iunie 2006; *Modârcă*, 10 mai

- b) hrana insuficientă sau de calitate proastă¹⁰³;
- c) infectarea celulelor cu paraziți sau rozătoare¹⁰⁴;
- d) obloanele de fier nu permiteau pătrunderea luminii naturale¹⁰⁵;
- e) lenjeria de pat prea veche¹⁰⁶;
- f) deconectarea apei și a electricității, ceea ce impunea restricții la folosirea veceului¹⁰⁷;
- g) fumatul pasiv, asistența medicală precară, nesepararea veceului, efectuarea dușului o dată la 15 zile¹⁰⁸.

Raportul CRJM din 2012 a constatat că în 2011 Penitenciarul nr. 13 este supraaglomerat, norma de spațiu care a revenit fiecărui deținut nefiind mai mare de 2,9m², inclusiv suprafețele ocupate de lavoare și veceuri. Conform datelor statistice, la 1 ianuarie 2015, în Penitenciarul nr. 13 se dețineau 1,203 persoane, deși plafonul pentru numărul deținuților ce pot fi deținuți în acest penitenciar era de 1,000 de persoane¹⁰⁹. Nici plafonul de 1,000 de persoane nu ține cont de norma de 4m² de spațiu recomandat de CPT per deținut. Pentru a respecta norma minimă de spațiu de 4m² destinată deținerii unui deținut, în Penitenciarul nr.13 ar trebui să se dețină 710 persoane¹¹⁰. Respectiv, în ceea ce privește supraaglomerarea, situația din Penitenciarul nr. 13 nu s-a schimbat deloc, supraaglomerarea rămânând o problemă stringentă a acestui penitenciar.

În ceea ce privește celelalte probleme constatate cu privire la Penitenciarul nr. 13, în perioada 2012-2014, au avut loc unele îmbunătățiri. Spre exemplu, s-au efectuat reparații în mai multe spații de detenție, cu construcția pereților despărțitori la veceurile din celule și instalarea lavoarelor și robinetelor suplimentare, astfel în prezent fiind instalate lavoare în aproximativ 80% de spațiile de detenție; pentru organizarea spălării lenjeriei de pat a deținuților de la baza ATM a fost livrată 1 mașină de spălat cu o capacitate de 25 de kg (ceea ce ar trebui, într-o anumită măsură, să îmbunătățească situația cu privire la lenjeria de pat), s-au efectuat reparații curente în încăperea băii centrale, la cea destinată deținuților bolnavi de TBC și încăperea pentru baie de la blocul de femei; au fost reabilite cazanele electrice pentru pregătirea hranei (ceea ce ar trebui să ducă la îmbunătățirea calității hranei pentru deținuți)¹¹¹.

2007; Ciorap, 19 iunie 2007; Țurcan, 27 noiembrie 2007; I.D., 30 noiembrie 2010; Arseniev, 20 martie 2012; Plotnicova, 15 mai 2012; Constantin Modârcă, 13 noiembrie 2012; Mitrofan, 15 ianuarie 2013 și Ipati, 5 februarie 2013.

¹⁰³ A se vedea Hot. Ostrovar, 13 septembrie 2005; Beciev, 4 octombrie 2005; Istratii și alții, 13 iunie 2006; Modârcă, 10 mai 2007; Ciorap, 19 iunie 2007; Plotnicova, 15 mai 2012 și Mitrofan, 15 ianuarie 2013.

¹⁰⁴ A se vedea Hot. Ostrovar, 13 septembrie 2005; Istratii și alții, 13 iunie 2006; Ciorap, 19 iunie 2007 și Mitrofan, 15 ianuarie 2013.

¹⁰⁵ A se vedea Hot. Istratii și alții, 13 iunie 2006; Modârcă, 10 mai 2007; Ciorap, 19 iunie 2007 și I.D., 30 noiembrie 2010.

¹⁰⁶ A se vedea Hot. Istratii și alții, 13 iunie 2006; Modârcă, 10 mai 2007 și I.D., 30 noiembrie 2010.

¹⁰⁷ A se vedea Hot. Modârcă, 10 mai 2007; Ciorap, 19 iunie 2007 și I.D., 30 noiembrie 2010.

¹⁰⁸ A se vedea Hot. Ostrovar, 13 septembrie 2005.

¹⁰⁹ Date statistice sunt disponibile la: <http://www.penitenciar.gov.md/ro/statistica>, accesat la 23 martie 2015.

¹¹⁰ Informația oferită de DIP la solicitarea CRJM.

¹¹¹ Informația oferită de DIP la solicitarea CRJM.

Situația din Penitenciarul nr. 13 este una îngrijorătoare, din cauza faptului că edificiile acestuia sunt extrem de vechi, majoritatea datând din a doua jumătate a sec. XIX și repararea acestora este problematică, dacă nu imposibilă. Problema Penitenciarului nr. 13 este recunoscută de autoritățile naționale. La 14 iunie 2013, a fost aprobată solicitarea de împrumut a Guvernului RM în valoare de EUR 39.000.000¹¹² pentru construcția unui nou penitenciar, care va înlocui Penitenciarul nr. 13. Deși finalizarea lucrărilor de construcție sunt preconizate pentru luna decembrie 2017, acestea încă nu au început.

Problemele constatate în Penitenciarul nr. 15 se referă la hrana insuficientă și condițiile de igienă inadecvate. Referitor la Penitenciarul nr. 3, problema constatată se referă la condițiile de igienă insuficiente. În cazul Penitenciarului nr. 6, problemele constatate se referă la hrana insuficientă, detenția în condiții de umezeală, supraaglomerarea celulelor, precum și paraziții din celule, care au dus la îmbolnăvirea cu tuberculoză a reclamantului și lipsa condițiilor pentru dieta necesară tratamentului de tuberculoză. În urma unei vizite de monitorizare efectuate în anul 2014 în Penitenciarului nr. 15 de către reprezentanții Mecanismului național de prevenire a torturii, au fost identificate mai multe probleme cu privire la acest penitenciar. În afară de suprapopulare, cu privire la igienă se menționează următoarele: „Celulele au cîte un bloc sanitar, care constituie un veritabil focar de infecție. Apa este asigurată printr-un robinet fără chiuvetă, acest robinet este comasat cu veceul. Veceul servește concomitent și drept cale de evacuare a apelor menajere, dar și a veceului. Anume din acest robinet, situat nemijlocit deasupra veceului, deținuții iau apă pentru băut, aici își fac toaleta și spală, și tot în acest loc își satisfac necesitățile fiziologice. Starea de lucruri constatată nu poate fi tolerată din perspectiva exigențelor impuse de organizațiile internaționale.”¹¹³

Problema comună a întregului sistem penitenciar din Republica Moldova, se referă la hrana insuficientă. Raportul CRJM din 2012 a stabilit că, în anii 2010-2011, nu a fost constatată o sporire substanțială a alocațiilor pentru hrana deținuților, deși numărul total al deținuților a scăzut cu peste 25% în comparație cu anul 2005. Respectiv, situația cu privire la alimentarea deținuților nu era redresată în anul 2012. Conform datelor furnizate CRJM de către DIP, suma alocată pentru alimentarea deținuților în anii 2012 – 2014 era după cum urmează:

Anul	suma totală alocată (MDL)	suma alocată zilnic per deținut (MDL)
2012	31,263,800	13,17
2013	31,501,900	13,27
2014	14,668,600	11,76

Datele de mai sus indică sume similare pentru anii 2012-2013 și o reducere în anul 2014 cu 47% a sumei alocate pentru alimentarea zilnică a unui deținut în comparație cu anul precedent. Fără a intra în detaliile rației alimentare, suma globală alocată pentru alimentarea

¹¹² Legea nr. 295, din 12 decembrie 2013, privind ratificarea Acordului-cadru de împrumut dintre Republica Moldova și Banca de Dezvoltare a Consiliului Europei pentru realizarea Proiectului de construcție a penitenciarului din Chișinău.

¹¹³ A se vedea avizul Centrului pentru Drepturile Omului, întocmit în urma vizitei de monitorizare din 16 iunie 2014, disponibil la www.ombudsman.md.

deținuților indică o situație alarmantă. În pofida faptului că în anul 2012 suma alocată era insuficientă, în anul 2014 aceasta a fost și mai mică. Mai mult, rata oficială a inflației pentru perioada 2012-2014 a fost de 9.7%. Autoritățile urmează să mărească suma alocată alimentației deținuților pentru ca sistemul să poată asigura o alimentare adecvată. Situația alimentării deținuților este menținută pozitiv din contul rudelor, care pot transmite pachete deținuților.

Izolatoarele de detenție provizorie

În hotărârile CtEDO sunt menționate următoarele aspecte contestabile cu privire la condițiile de detenție din izolatoarele de detenție provizorie (IDP):

- a) IDP-ul Comisariatului General de Poliție Chișinău - supraaglomerarea celulelor, hrana insuficientă, lipsa plimbărilor la aer liber, obloanele din metal, care îngreuează pătrunderea luminii naturale, lumina artificială permanent aprinsă, lipsa cearșafurilor și a saltelelor;
- b) IDP-ul Direcției de Combateră a Crimei Organizate a MAI (DCCO) – lipsa ferestrelor, escortarea la veceu și robinet o dată pe zi, lipsa încălzirii și a așternuturilor, hrana insuficientă;
- c) IDP-ul Comisariatului de Poliție din Centru din mun. Chișinău - detenția pentru 48 de ore într-o celulă fără ferestre, lipsa unui veceu (gardienii escortau deținuții la veceu la solicitare), celula rece și fără lenjerie de pat;
- d) IDP-ul Comisariatului de Poliție din Orhei - hrana insuficientă, lumina permanent aprinsă, nesepararea facilităților sanitare de restul celulei, paraziți;
- e) IDP-ul Comisariatului de Poliție din Anenii-Noi – supraaglomerarea în celulă, platforma de lemn pentru dormit, lipsa de încălzire, absența unui veceu în celulă, expunerea la fumatul pasiv.

În IDP-uri sunt deținute persoanele reținute în cadrul procedurilor penale până la escortarea la penitenciar, inclusiv cele aduse de la penitenciar pentru acțiuni procesuale, precum și persoanele reținute în cadrul procedurilor contravenționale. Art. 175¹ Cod de executare stabilește că IDP-urile sunt destinate în exclusivitate pentru deținerea persoanelor pe o durată ce nu depășește 72 de ore. Reținerea penală nu poate dura mai mult de 72 de ore (art. 25 alin. (3) al Constituției și art. 165 alin. (1) CPP), iar reținerea contravențională pentru contravenții sancțiunea cărora prevede arestul contravențional nu poate dura mai mult de 24 de ore (art. 435 alin. (2) CC). Raportul CRJM din 2012 a constatat că în practică persoanele arestate în proceduri penale în afara mun. Chișinău pot petrece mai mult de 72 de ore în IDP-uri, deoarece escorta la penitenciar avea loc în mediu o dată pe săptămână. De asemenea, inclusiv la Chișinău, persoanele arestate pot fi readuse la IDP-uri la solicitarea organului de urmărire penală, pentru efectuarea acțiunilor procesuale. În cazurile arestului contravențional, pentru localitățile din afara Chișinăului, din cauza escortării deținuților doar o dată pe săptămână și a perioadei scurte a arestului contravențional, persoanele își executau sancțiunea în IDP-uri. Conform constatărilor din 2012, multe persoane arestate în proceduri penale sau contravenționale petreceau în IDP-uri mai mult de 72 sau 24 de ore.

Raportul CRJM din 2012 a constatat că în anul 2012, din cauza condițiilor proaste de detenție a fost sistată activitatea mai multor IDP-uri, inclusiv a IDP-ului DCCO. Acest

IDP nu a mai fost redeschis.¹¹⁴ IDP-ul Comisariatului General de Poliție din Chișinău a fost totalmente renovat în anul 2011 cu susținerea financiară a Comisiei Europene. EUR 250,000 au fost cheltuiți pentru renovare. Pentru a asigura 4 m² de spațiu per deținut, capacitatea IDP-ului a fost redusă de la 98 de locuri la 54 de locuri. Din cele 27 de celule au rămas doar 22, iar spațiul izolatorului a fost lărgit de la 300 m² la 420 m². În fiecare celulă există veceu, iar pe ferestre nu există obloane. Pe lângă renovarea clădirii, a mai fost procurat mobilier și cearșafuri. Condițiile materiale de detenție în IDP-ul Comisariatului General de Poliție din Chișinău în anul 2012 erau bune. În urma interviurilor cu avocați, am constatat că situația cu privire la condițiile de detenție în respectivul IDP în anul 2014 continuă a fi una bună.

Pe parcursul anilor 2010-2014, au fost cheltuite următoarele surse pentru reparația /renovarea izolatoarelor de detenție din Comisariatele de Poliție din Anenii Noi, Hîncești și Orhei. Pentru IDP-ul din Comisariatul de Poliție Centru, mun. Chișinău nu există date în acest sens:¹¹⁵

Izolatorul de detenție preventivă	Capacitatea	Nr. de celule	Cheltuieli pentru reparație (MDL)	Nr. deținuți în 2014
Anenii noi	35	6	50,000	284
Hîncești	4	1	30,000	191
Orhei	9	3	150,000	677

Pentru realizarea Planului național de acțiuni în domeniul drepturilor omului pentru anii 2012-2015, în anii 2013-2014 au fost inspectate toate IDP-urile de către angajații Inspectoratului General de Poliție în comun cu cei ai Serviciului medical al MAI. În rezultatul acestor verificări, pentru abaterile de la legislație și standardele CPT, a fost sistată parțial activitatea mai multor IDP-uri, inclusiv a celui din Comisariatul Anenii Noi. Conform informației IGP din ianuarie 2015, norma zilnică de alimentare a persoanelor deținute în IDP-uri era de 15 lei.¹¹⁶ Norma respectivă este un pic mai mare decât norma indicată de DIP pentru alimentarea zilnică a persoanelor deținute în penitenciare. Având în vedere constrângerile bugetare din ultimii ani, nu este clar totuși dacă această normă a fost respectată.

Planul de acțiuni al Guvernului referitor la condițiile de detenție

În octombrie 2013, Guvernul Republicii Moldova, prin intermediul AG, a depus primul plan de acțiuni la Secretariatul CM al CoE în vederea executării hotărârilor CtEDO, care

¹¹⁴Conform scrisorii nr. 31/1-50 din 16 ianuarie 2015, MAI, Inspectoratul General al Poliției, răspuns solicitării de informație adresate de către CRJM.

¹¹⁵Conform scrisorii nr. 31/1-50 din 16 ianuarie 2015, MAI, Inspectoratul General al Poliției întocmită în răspuns la solicitarea de informații de către CRJM. Nu au putut fi obținute informații cu privire la reparațiile concrete efectuate cu aceste sume.

¹¹⁶Conform scrisorii nr. 31/1-50 din 16 ianuarie 2015, MAI, Inspectoratul General al Poliției. Scrisoarea face referire Hotărârea Guvernului nr. 609 din 29 mai 2006 „Privind aprobarea normelor minime de alimentație zilnică a deținuților și de eliberare a detergenților”.

s-a referit la grupul de cauze *Becciev, Ciorap și Paladi*.¹¹⁷ Planul de acțiuni s-a axat doar pe condițiile proaste de detenție și lipsa asistenței medicale. Guvernul a propus ca subiectul remediilor pentru condiții proaste de detenție să fie dezvoltat în cadrul unui alt plan de acțiuni, după efectuarea de către autorități a unei evaluări în a doua jumătate a anului 2014 și elaborarea unei strategii în acest sens.¹¹⁸ Referitor la condițiile proaste de detenție, deși Guvernul recunoaște problema suprapopulării penitenciarelor și enumeră violările constatate de CtEDO referitoare la fiecare cauză în parte și, respectiv, fiecare instituție de detenție, Guvernul nu recunoaște faptul că condițiile proaste de detenție ar fi o problemă sistemică în Republica Moldova.¹¹⁹ Guvernul menține că condițiile proaste de detenție sunt mai degrabă sporadice și s-au referit în special la Penitenciarul 13 și izolatoarele de detenție provizorie din subordinea MAI.

Problema principală menționată de Guvern este lipsa resurselor financiare pentru a putea repara instituțiile de detenție care se află într-o stare proastă. Referitor la Penitenciarul 13, Guvernul a menționat că au fost efectuate diverse investiții pe parcursul anilor 2007-2013 pentru a îmbunătăți calitatea alimentării deținuților și a condițiilor de detenție. De asemenea, este menționat împrumutul acordat Republicii Moldova pentru construcția unui nou penitenciar, după care penitenciarul 13 urmează să fie închis. Referitor la alte instituții penitenciare din subordinea Ministerului Justiției, se menționează renovările efectuate în penitenciarul nr. 1 din Taraclia, penitenciarul nr. 7 din Rusca, penitenciarul nr. 17 din Rezina și construcția unui nou penitenciar pentru minori la Goian (p. 74-75 din plan). Referitor la suprapopularea instituțiilor penitenciare, Guvernul susține că luptă cu această problemă prin diverse strategii de reducere a numărului deținuților în penitenciare, prin îmbunătățirea serviciilor de probațiune și creșterea numărului de aplicare a măsurilor alternative arestului (p. 80 din plan).

În concluzie, Guvernul propune implementarea unei serii de măsuri generale și speciale. Măsurile generale includ implementarea Strategiei de reformă a sectorului justiției pentru anii 2011-2016, în special în ceea ce ține de sistemul penitenciar, revizuirea mecanismului de executare a hotărârilor CtEDO, în special prin extinderea supravegherii parlamentare asupra executării hotărârilor și consolidarea rolului Ombudsmanului cu privire la monitorizarea condițiilor de detenție. Printre măsurile speciale, Guvernul propune revizuirea și codificarea cadrului legal secundar cu privire la drepturilor deținuților, revizuirea modului de aplicare a arestului, ridicarea cunoștințelor între autorități despre condițiile de detenție, în special prin analiza consolidată a recomandărilor tuturor organelor internaționale de monitorizare a condițiilor de detenție și a mecanismului național de prevenire a torturii, evaluarea remediilor actuale pentru condiții proaste și elaborarea unei strategii în acest sens (p. 106-128 ale planului de acțiuni).

¹¹⁷ Planul de acțiuni pe grupurile de cauze *Becciev, Ciorap și Paladi* din 29 octombrie 2013, disponibil aici: <https://wcd.coe.int/com.instranet.InstraServlet?command=com.instranet.CmdBlobGet&InstranetImage=2385472&SecMode=1&DocId=2068302&Usage=2>.

¹¹⁸ Până la sfârșitul anului 2014 o astfel de evaluare nu a fost publicată.

¹¹⁹ A se vedea în acest sens în special p. 62-66 ale Planului de acțiuni pe grupurile de cauze *Becciev, Ciorap și Paladi* din 29 octombrie 2013.

Elaborarea unui plan de acțiuni în privința condițiilor proaste de detenție este un pas important spre inițierea unor acțiuni concrete de remediere a situației. În același timp, ar fi bine ca planul de acțiuni să fie revizuit pe parcurs și să fie mai bine concentrat pe cauze specifice care au generat violările CtEDO. Deși s-a încercat o trecere detaliată în revistă a tuturor violărilor, este dificil de urmărit linia concretă de argumentare a măsurilor propuse. Pe viitor, ar fi bine de introdus o structurare și categorizare mai detaliată a problemelor și măsurilor propuse, iar aspectele care nu au fost constatate de CtEDO sau violările sporadice să fie omise sau abordate într-un punct separat. Planul ar fi mult mai util dacă ar prevedea acțiunile întreprinse pe fiecare instituție aparte, în cazul celor menționate de mai multe ori, și măsurile generale propuse per sistem.

Recomandări:

1. Construcția noului penitenciar în Chișinău în vederea înlocuirii Penitenciarului nr. 13;
2. Mărirea alocației pentru alimentarea deținuților;
3. Transportarea la timp a persoanelor deținute din IDP-uri în penitenciare, în vederea respectării prevederilor legale de deținere a unei persoane în IDP pentru maxim 72 de ore.
4. Implementarea măsurilor prezentate Departamentului de executare al hotărârilor și deciziilor CtEDO în Planul de acțiuni pe grupurile de cauze Becciev, Ciorap și Paladi din 29 octombrie 2013, în special evaluarea remediilor existente pentru condiții proaste de detenție și evaluarea modalității de aplicare a arestului, inclusiv respectarea termenului de deținere în IDP nu mai mult de 72 de ore.

4.3 Motivarea insuficientă a arestării

În Republica Moldova arestarea este dispusă de către judecătorii de instrucție. CPP îi obligă pe aceștia să motiveze adecvat hotărârile cu privire la arestare. Același fapt reiese atât din hotărârea Plenului CSJ nr. 4, din 28 martie 2005, cât și din Plenului CSJ nr. 1, din 15 aprilie 2013, care a substituit hotărârea nr. 4. Cu toate acestea, motivarea insuficientă a hotărârilor de arestare din Republica Moldova a fost constant criticată de către CtEDO. În hotărârile pronunțate de CtEDO în cauzele moldovenești până la 31 decembrie 2014 au fost constatate 53 de violări ale art. 5 CEDO. În 18 hotărâri, CtEDO a constatat că hotărârile judecătorilor cu privire la arestare nu au fost suficient de motivate. Primele hotărâri în care Republica Moldova a fost condamnată pentru motivarea insuficientă a arestărilor au fost hotărârile *Șarban și Becciev*, care datează încă în octombrie 2005. În continuare va fi analizat impactul acestor hotărâri.

În toate cele 18 hotărâri, arestarea și/sau prelungirea arestării a avut loc prin reproducerea temeiurilor legale prevăzute în CPP, fără indicarea motivelor pentru care judecătorii au considerat întemeiate afirmațiile precum că reclamantul putea împiedica procesul, s-ar putea ascunde sau săvârși alte infracțiuni. Judecătorii nu au încercat nici să combată argumentele apărării împotriva arestării. În anul 2007, în hotărârea *Mușuc*¹²⁰, CtEDO a subliniat caracterul frecvent și repetitiv al acestei abateri, chiar și după doi ani de la primele violări constatate. În Raportul CRJM din anul 2012, s-a constatat că, între 2007 și 2011,

¹²⁰A se vedea hot. Mușuc c. Moldovei, 6 noiembrie 2006, para. 43.

în acest domeniu nu au fost înregistrate progrese considerabile¹²¹. Aceasta explică numărul mare de condamnări la acest capitol. În perioada anilor 2012-2014, CtEDO a constatat alte trei violări de acest gen în cauzele moldovenești.

Motivarea proastă a hotărârilor de arestare poate fi explicată prin practica anterioară de aplicare frecventă a arestului, motivarea proastă a demersurilor de arestare de către procurori, volumul mare de lucru al judecătorilor de instrucție și experiența profesională anterioară a acestora, termenul limitat acordat prin lege pentru examinarea demersului, lipsa de diligență a unor judecători, tolerarea acestei practici de către curțile de apel, pregătirea profesională proastă a multor avocați, clișeele sociale, dar și prin corupția din sistemul judecătoresc.

În anul 2008, Plenul CSJ a generalizat practica judecătorească cu privire la arestare și a constatat că „încheierile judecătorești privind aplicarea măsurilor procesuale de constrângere sînt insuficient motivate, ceea ce este în contradicție cu prevederile art. 306 Cod de procedură penală” și a cerut judecătorilor „neadmiterea adoptării hotărârilor nemotivate la soluționarea demersurilor privind aplicarea măsurilor preventive și prelungirea acestora”¹²².

În anul 2013, Fundația Soros-Moldova a publicat Raportul privind respectarea dreptului la libertate la faza urmăririi penale în Republica Moldova. Acesta s-a bazat pe analiza practicii judecătorești din perioada iunie - decembrie 2011 la examinarea demersurilor de arestare sau de prelungire a arestării. Au fost studiate 652 de dosare, ceea ce reprezintă 24.8% din toate dosarele cu privire la arestare examinate în acea perioadă¹²³. Autorii raportului au ajuns, *inter alia*, la următoarele concluzii:

- a) De obicei, motivarea demersurilor procurorilor prin care se solicită arestarea preventivă și prelungirea acesteia se limita la descrierea acuzației și transcrierea temeiurilor pentru arestare prevăzute de CPP. Procurorii nu descriau suficient de detaliat circumstanțele care justificau arestarea. Arestarea preventivă la faza urmăririi penale nu poate depăși 30 de zile, iar procurorul poate solicita judecătorului de instrucție prelungirea arestării. O bună parte din demersurile de prelungire a arestării diferă neesențial de demersul în baza căruia a fost dispusă anterior arestarea. Ele nu motivează nici în ce măsură circumstanțele care au servit drept motiv pentru arestare și-au păstrat actualitatea. În 80% din demersurile studiate, procurorii au invocat toate cele trei riscuri care justifică arestarea, adică riscul eschivării, comiterii altor infracțiuni sau influențării urmăririi penale. Invocarea frecventă a tuturor celor trei riscuri în același demers sugerează că procurorii nu erau siguri că probele deținute erau suficiente pentru arestare și invocau toate riscurile ca măsură de precauție;
- b) Republica Moldova se poate „lăuda” cu o jurisprudență bogată a CtEDO cu privire la dreptul la libertate. Totuși în niciunul din cele 652 de demersuri studiate nu am putut găsi referiri la jurisprudența CtEDO. Procurorii nu au făcut referire în demersurile de arestare nici la CEDO, cu excepția câtorva cazuri în care CEDO a fost invocată în mod abstract;

¹²¹ A se vedea Raportul CRJM din anul 2012, pag. 142-147.

¹²² A se vedea hot. Plenului CSJ nr. 20, din 14 noiembrie 2008.

¹²³ Disponibil la http://soros.md/files/publications/documents/Raport_Respectarea_Dreptului_print.pdf.

- c) Demersurile de arestare trebuie însoțite de probe care să susțină argumentele din demers. La 9% din demersurile de autorizare a arestării și la 68,1% din demersurile de prelungire a arestului studiate nu a fost anexată nicio probă. În pofida acestui fapt, în multe din dosarele în care la demers nu a fost anexat nimic a fost admis demersul de arestare. Se pare că aceasta de datorează studierii de către judecător „în condiții de confidențialitate” a materialelor dosarului penal. În aproximativ 31% din numărul total al dosarelor de arestare studiate, există probe care confirmă că judecătorului de instrucție i-au fost prezentate materialele dosarului penal. Deși aceasta contravine CEDO, judecătorii refuzau accesul apărării la materialele cauzei penale prezentate de procuror, invocând confidențialitatea urmăririi penale;
- d) În perioada iulie – decembrie 2011, în Republica Moldova au fost examinate 1,425 de demersuri de aplicare a arestului. 85% dintre acestea au fost admise integral sau parțial. În șapte judecătorii au fost admise 100% de demersuri. Din cele 1,207 demersuri de prelungire a arestării examinate au fost admise integral sau parțial 83,1%. În 12 din cele 41 de instanțe în care își desfășurau activitatea judecători de instrucție au fost admise integral sau total 100% din demersurile de prelungire a arestului. Având în vedere calitatea dubioasă a demersurilor de arestare, acest procentaj este alarmant;
- e) Comparativ cu anul 2005, încheierile judecătorești au devenit mai voluminoase din cauza reproducerii în toate hotărârile adoptate de același judecător a legislației relevante și a unor pasaje tipizate. Totuși motivele reale din încheierile prin care se dispune aplicarea ori prelungirea arestării au rămas a fi expuse succint și abstract. În majoritatea cazurilor, judecătorii de instrucție nu se pronunță asupra bănuielii rezonabile, deși aceasta reprezintă o condiție esențială pentru arestare;
- f) Judecătorii de instrucție invocă frecvent jurisprudența CtEDO în motivarea hotărârilor lor. Totuși aceste referințe sunt pur declarative. Deseori soluția dată în încheierea de arestare este contrară jurisprudenței CtEDO citată în aceeași încheiere.
- g) Judecătorii de instrucție admit mai mult de 80% din demersurile cu privire la arestare. Cu toate acestea, în a doua jumătate a anului 2011, au fost contestate doar circa 22% din încheierile judecătorului de instrucție. Acest fenomen se poate datora neîncrederii apărării în eficiența căilor de atac împotriva încheierilor de arestare. O asemenea abordare nu este lipsită de logică, având în vedere că, deși majoritatea încheierilor judecătorilor de instrucție sunt prost motivate, în a doua jumătate a anului 2011, curțile de apel au admis doar 14% din recursurile apărării;
- h) Instanțele de recurs admit în medie doar circa 20% din recursurile împotriva încheierilor cu privire la arestare. Mai mult de jumătate din recursurile admise în perioada iulie – decembrie 2011 au fost recursurile procurorilor. Rata de admitere a recursurilor procurorilor este de trei ori mai mare decât rata admiterii recursurilor apărării. Acest fenomen, cel mai probabil, se datorează predispoziției acuzatoriale a judecătorilor curților de apel;
- i) Ca și judecătorii de instrucție, curțile de apel, în mare parte, argumentează hotărârile lor prin motivări generale și abstracte, fără a face referire la circumstanțele cauzei

și fără a răspunde la argumentele invocate de către părți în recurs. Carențele în motivarea deciziilor curților de apel încurajează practicile deficiente ale judecătorilor de instrucție. Se pare că judecătorii care examinează în recurs procedurile de arestare au o atitudine mult mai rezervată decât judecătorii de instrucție în ceea ce privește aplicarea măsurilor preventive non-privative de libertate.

În aprilie 2013, Plenul CSJ a adoptat o nouă hotărârea explicativă (nr. 1/2013) cu privire la examinarea demersurilor de arestare. Aceasta explică în detaliu condițiile și procedura de aplicare a măsurilor preventive și se bazează în cea mai mare parte pe standardele CtEDO. Deși nu are forță obligatorie, judecătorii urmează recomandările CSJ. Cu toate acestea, analiza datelor statistice oficiale pentru anii 2012-2014 nu denotă o schimbare a considerabilă practicii judecătorești în ceea ce privește modul de examinare a demersurilor de arestare. Deși ponderea cauzelor penale în care procurorii solicită arestarea a fost în scădere de la 32.8% în anul 2011 până la 19.7% în anul 2014, numărul efectiv al demersurilor de arestare s-a redus cu doar 13% - de la 3,306 în anul 2011 până la 2,876 în anul 2014. În mod surprinzător, rata de admitere a demersurilor de arestare în anul 2014 (82.7%) a fost chiar mai mare decât în 2011 (80.9%).

Tabloul 8: Date statistice privind demersurile de arestare examinate în anii 2006, 2009-2014

Anul	Nr. cauze penale transmise în judecată	Nr. demersuri (fără prelungiri)	Raportat la nr. de cauze transmise în judecată	Variația față de anul precedent	Demersuri admise de judecător	% de demersuri admise
2006	13,912	5,083	36.5%		4,025	79.2%
2009	9,525	3,427	36%	- 32.6%	2,878	84%
2010	9,387	3,287	35%	- 1.4%	2,814	85.6%
2011	10,088	3,306	32.8%	+ 0.6%	2,674	80.9%
2012	11,720	3,342	28.5%	+1.1%	2,682	80.3%
2013	9,797	2,672	27.3%	-20%	2,059	77.1%
2014	14,586	2,876	19.7%	+8.0%	2,378	82.7%

Judecătorii de instrucție au invocat drept scuză pentru hotărârile prost motivate volumul mare de lucru și calitatea proastă a demersurilor de arestare. Într-adevăr, de la crearea instituției judecătorului de instrucție în anul 2003, numărul judecătorilor de instrucție nu s-a schimbat substanțial¹²⁴, în pofida creșterii volumului de muncă al judecătorilor de instrucție. În tabelul următor sunt prezentate informații statistice oficiale cu privire la cauzele examinate de judecătorii de instrucție în anii 2006, 2009-2014. Potrivit acestui tabel, numărul cauzelor examinate de judecătorii de instrucție a crescut de la 20,670 în anul 2006 până la 41,432 în anul 2014 (100%). Într-adevăr, cu astfel de sarcini este greu să ai o justiție de calitate, mai ales având în vedere că circa 50% din numărul total de cauze sunt examinate de cei opt judecători de instrucție din Chișinău. În ianuarie 2015, CRJM a prezentat un studiu menit să eficientizeze și să balanseze volumul de muncă al judecătorilor de instrucție din țară¹²⁵. Recomandările din acest studiu încă așteaptă să fie implementate.

¹²⁴În decembrie 2014, în Republica Moldova erau 44 de funcții de judecători de instrucție.

¹²⁵CRJM, Reforma instituției judecătorului de instrucție în Republica Moldova, ianuarie 2015, disponibil la: <http://crjm.org/wp-content/uploads/2015/01/CRJM-Raport-JI-28-01-2015.pdf>.

Tabelul 9: Informații statistice cu privire la cauzele examinate de judecătoria de instrucție în anii 2006, 2009-2014¹²⁶

Anul	Autorizarea percheziției	Autorizarea ridicării de obiect./doc.	Autorizarea sechestrării corespondenței	Autorizarea interceptării convorbirilor	Suspendarea din funcție	Punerea bunurilor sub sechestrul	Alte măsuri de constrângere	Demersuri de arestare	Demersuri prelungire arestare	Plângeri împotriva acțiunilor OUP	Total
2006	3,515	882	200	1,931	43	142	4,217	5,083	2,662	1,995	20,670
2009	5,437	1,890	57	3,848	1	162	5,780	3,427	2,395	1,985	24,982
2010	7,453	3,234	83	3,890	0	147	9,164	3,287	2,395	1,932	31,585
2011	8,759	3,939	199	3,586	0	155	10,775	3,332	2,688	2,190	35,623
2012	8,744	4,627	206	5,029	0	187	8,574	3,342	2,881	2,421	36,011
2013	9,346	4,813	116	2,915	1	169	9071	2,672	2,439	2,634	34,176
2014	11,535	4,057	111	5,952	0	285	10,102	2,876	2,956	3,558	41,432

Volumul mare de lucru nu poate fi o scuză pentru nemotivarea hotărârilor cu privire la arestare. Pe de altă parte, volumul de muncă pentru judecătoria de instrucție din regiuni este mult mai mic decât al celor din orașele mari, însă calitatea hotărârilor de arestare nu variază simțitor în funcție de sarcina de lucru. Mai mult, este greu de înțeles de ce judecătoria preferă să aresteze în baza unor demersuri prost motivate în timp ce legea le impune soluția inversă. S-a creat impresia că, în cea mai mare parte, calitatea activității judecătorului de instrucție a depins de atitudinea judecătorului. Astfel, dacă în unele judecătoria rata demersurilor admise în a doua jumătate a anului 2011 a fost de 40-70%,¹²⁷ atunci în alte judecătoria de sector au fost admise toate sau aproape toate demersurile de arestare.¹²⁸ Unii judecătoria intervievați au susținut că, atât timp cât la nivelul judecătoriilor și al curților de apel există o practică constantă de motivare sumară a deciziilor de arestare, judecătoria de instrucție nu sunt interesați să-și motiveze mai bine hotărârile. Mai mult, o hotărâre bine motivată ar arăta straniu lângă multe hotărâri prost motivate, iar o bună motivare necesită mult mai mult timp, pe care mulți judecătoria de instrucție pretind că nu îl au.

După cum a fost menționat mai sus, termenii restrânși impuși de lege pentru examinarea demersurilor de arestare afectează calitatea examinării acestor cauze. Conform art. 166 alin. 7 CPP, demersul de arestare urmează a fi înaintat judecătorului cu cel puțin trei ore înainte de expirarea termenului de reținere. Judecătoria consideră că decizia cu privire la arestare ar trebui emisă până la expirarea termenului reținerii, adică în termen de cel mult trei ore. Într-adevăr, Raportul Fundației Soros menționa că, „în circa jumătate din cauzele în care a putut fi stabilită durata ședinței, examinarea demersului a durat până la 30 de minute. Judecătoria

¹²⁶ Datele au fost luate din rapoartele anuale statistice prezentate de către instanțele de judecată Departamentului de Administrare Judecătorească.

¹²⁷ În Judecătoria Șoldănești, au fost admise 38% din demersuri, în Judecătoria Bender - 66%, iar în Judecătoria Cahul - 67%.

¹²⁸ În Judecătoria Ceadr-Lunga, au fost admise 95% din demersuri, iar în Judecătoria Basarabasca, Briceni, Comrat sau Donușeni - 100% din demersuri.

Centru, mun. Chișinău, care a examinat în perioada de referință cel mai mare număr de demersuri, adesea examina zilnic câte 8-15 demersuri de arestare. Viteza cu care erau examinate demersurile de arestare nu putea să nu afecteze calitatea actului judecătoresc.”¹²⁹

Recomandări:

- a. Pentru a îmbunătăți calitatea activității judecătorilor de instrucție, urmează a fi evaluată calitatea și balansată sarcina de muncă a acestora;
- b. Pentru a permite o examinare calitativă a demersurilor de arestare, judecătorul de instrucție ar trebui să aibă la dispoziție timp suficient. Termenul de 3 ore din art. 166 alin. 7 CPP ar putea fi mărit până la 24 de ore;
- c. Procurorii urmează să îmbunătățească calitatea demersurilor de arestare, iar judecătorii - calitatea hotărârilor prin care se examinează aceste demersuri;
- d. Curțile de apel ar trebui să-și revizuiască radical practica, prin motivarea exemplară a hotărârilor lor și casarea oricărei hotărâri de arestare prost motivată;
- e. CSJ urmează să monitorizeze cu atenție practica judecătorească cu privire la arestări și să susțină judecătorii de instrucție și curțile de apel în eradicarea practicilor contrare CEDO.

4.4 Durata excesivă a procedurilor

Raportul CRJM din 2012 a constatat că, în general, Republica Moldova nu a avut și nu are probleme cronice în ceea ce privește termenul de examinare a cauzelor de către instanțele de judecată. Examinarea îndelungată a cauzelor reprezintă o excepție. Astfel, atât în cauzele civile, cât și în cele penale, prima ședință are loc în cel mult șase săptămâni de la sesizarea instanței. Examinarea unei cauze de o complexitate medie în toate cele trei niveluri de jurisdicție (fond, apel și recurs) nu durează mai mult de 18-24 de luni, ceea ce este sub media din țările vest-europene. Din contra, din cauza atragerii unei atenții deosebite termenelor de examinare a cauzelor, mulți judecători neglijează calitatea activității sale.

Deși durata examinării unei cauze este acceptabilă per ansamblu, problema persistentă a sistemului moldovenesc constă în amânări frecvente ale ședințelor de judecată și remiterea cauzelor la rejudecare. În consecință, are loc tergiversarea examinării cauzelor simple și examinarea superficială a cauzelor complexe. Din aceste motive, CtEDO a constatat o violare a art. 6 CEDO în nouă cauze¹³⁰. Prima hotărâre pentru acest tip este hotărârea *Holomiov*, care a fost pronunțată încă în anul 2006.

Concluziile constatate în Raportul CRJM din 2012 cu privire la termenul general de examinare a cauzelor de către instanțele de judecată sunt valabile și pentru situația anului 2014. Examinarea cauzelor peste termenul stabilit nu este o regulă. Acest fapt este confirmat de datele statistice oficiale pentru anul 2014, prezentate în următorul tabel.

¹²⁹ A se vedea Fundația Soros-Moldova, Raportul privind respectarea dreptului la libertate la faza urmăririi penale în Republica Moldova, 2013, p. 8, disponibil la http://soros.md/files/publications/documents/Raport_Respectarea_Dreptului_print.pdf

¹³⁰ CtEDO, Hot. *Holomiov c. Moldovei*, 7 noiembrie 2006; *Mazepa c. Moldovei*, 12 aprilie 2007; *Gușovschi c. Moldovei*, 13 noiembrie 2007; *Cravenco c. Moldovei*, 15 ianuarie 2008; *Boboc c. Moldovei*, 4 noiembrie 2008; *Pânzari c. Moldovei*, 29 septembrie 2009; *Deservire SRL c. Moldovei*, 6 octombrie 2009; *Matei și Tutunaru*, 27 octombrie 2009; și *Oculist și Imas c. Moldovei*, 28 iunie 2011.

Tabelul 10: Date statistice privind durata examinării cauzelor în instanțele judecătorești în anul 2014¹³¹

Tipul cauzei	Total restante la 31.12.2014	Durata examinării cauzei de către judecătorii					
		Mai mult de 12 luni	% din restante	mai mult de 24 luni	% din restante	mai mult de 36 luni	% din restante
civilă	20,354	1,827	8.9%	578	2.8%	321	1.6%
penală	6,539	694	10.6%	207	3.1%	69	1%

Amânarea ședințelor de judecată mai este o problemă. Judecătorii moldoveni sunt extrem de indulgenți față de cererile participanților de amânare a ședințelor. Astfel, în cauza *Holomiov*, au avut loc cel puțin 44 de ședințe în prima instanță. În anul 2008, ședințele judiciare erau amânate din cauza neaducerii inculpatului arestat sau a dovezii de înștiințare a părții, atitudinii lejere a judecătorilor față de cererile de amânare, lipsei de la ședință a procurorului, avocatului și chiar a judecătorului, sau din cauza greutăților în aducerea martorilor.¹³² Această constatare era actuală și în anul 2012. Persoanele intervievate în cadrul raportului CRJM din 2012 au declarat că motivele adevărate ale amânării ședințelor¹³³ sunt teama judecătorilor ca hotărârile lor să nu fie casată, tergiversarea cauzei de către părți, lipsa martorilor, întocmirea întârziată a rapoartelor de expertiză și lipsa de pregătire a judecătorilor pentru examinarea cauzei.

Prin modificările la CPC care au intrat în vigoare la 1 decembrie 2012 (Legea nr. 155, din 5 iulie 2012) a fost oferită posibilitatea judecătorilor de a pregăti examinarea cauzelor civile fără a convoca ședințe judecătorești și sunt înăsprite regulile cu privire la prezentarea probelor. Aceste modificări urmăreau scopul de a reduce numărului de ședințe și de a asigura examinarea mai rapidă a cauzelor. Totuși, noutățile introduse prin Legea nr. 155 nu au fost încă valorificate pe deplin de către judecători. Specialiștii juridici intervievați pentru acest studiu au menționat că unii judecători au început a aplica prevederile respective dar mulți continuă să admită amânarea cauzelor pentru a prezenta noi probe, chiar dacă părțile au avut posibilitatea să prezinte probele anterior, iar unii judecători nu pregătesc cauzele pentru examinare în mod adecvat, ceea ce tergiversează examinarea acestora.

Prin SRSJ, autoritățile Republicii Moldova s-au angajat să fortifice Centrul Național de Expertiză Judiciară. Această măsură ar putea reduce perioada în care sunt întocmite concluziile experților. Totuși, deocamdată termenul de întocmire a concluziilor experților nu s-a accelerat în mod vizibil.

Neprezentarea martorilor, în special în cauzele penale, reprezintă o problemă serioasă în Republica Moldova. În mare parte, instanțele judecătorești prezumă dorința martorului de a compărea. Deseori, martorii nu se prezintă deoarece nu doresc sau nu pot veni, iar cauzele se amână. Această problemă urmează a fi remediată.

¹³¹ Tabelul a fost întocmit în baza datelor statistice publicate de Ministerul Justiției. Acestea sunt disponibile la: <http://www.justice.gov.md/pageview.php?!=ro&idc=56&>, accesată la 23 martie 2015.

¹³² Raportul Final al Programului OSCE de monitorizare a ședințelor de judecată în Republica Moldova, în special pp. 60-61.

¹³³ Perioadele între ședințe, de obicei, nu depășesc două luni. Totuși, în cauzele *Deservire SRL, Holomiov, Matei și Tutunaru, Gușovschi și Cravenco*, CtEDO a constatat că au fost admise perioade lungi între ședințe fără vreo explicație.

În hotărârile *Mazepa* și *Gușovschi*, CtEDO a criticat rejudecarea repetată a cauzelor. Raportul CRJM din 2012 a constatat că instanțele judecătorești ierarhic superioare din Republica Moldova recurgeau extrem de des la trimiterea cauzelor la rejudecare.

Până la 1 decembrie 2012, cauzele civile puteau fi trimise la rejudecare atât de către CSJ, cât și de către curțile de apel¹³⁴. Prin Legea nr. 155, din 5 iulie 2012, a fost modificat art. 385 CPC în sensul limitării posibilității instanței de apel de a remite cauza la rejudecare în două situații: dacă a fost încălcată competența și dacă instanța s-a pronunțat asupra drepturilor persoanelor neatrase în proces. Instanța de apel mai poate remite cauza la rejudecare și dacă a fost încălcată procedura de citare, iar părțile solicită trimiterea cauzei la rejudecare. Prin aceeași lege a fost limitat dreptul CSJ de a remite cauzele civile la rejudecare în prima instanță. CSJ poate remite cauza la rejudecare în prima instanță doar în cazurile pentru care acest lucru poate fi făcut de către curțile de apel. Persoanele intervievate pentru raportul CRJM din 2012, inclusiv judecătorii, au declarat că remiterea cauzelor la rejudecare are loc atât din pricina erorilor comise de către instanțele judecătorești, cât și din motivul ezitării judecătorilor de a lua o decizie în cauze complexe sau sensibile.

În următoarele tabele sunt prezentate datele cu privire la remiterea de către CSJ la rejudecare a cauzelor civile în anii 2012¹³⁵, 2013¹³⁶ și 2014¹³⁷. Datele statistice arată că, în ultimii trei ani, Colegiul civil, comercial și de contencios administrativ al CSJ a trimis la rejudecare circa 35% din cauzele civile în care a admis recursul împotriva hotărârilor. În anul 2009 acest coeficient era de 53%, adică cu 18% mai puțin decât cu cinci ani în urmă. Tendința de scădere a cauzelor remise la rejudecare a fost constantă în perioada 2012-2014. În această perioadă a fost în scădere și rata recursului împotriva hotărârilor civile care au fost admise.

Tabetul 11: *Examinarea recursurilor împotriva hotărârilor de către Colegiul civil, comercial și de contencios administrativ al CSJ*

	Contencios administrativ (secțiunea 2)		Cauze civile (secțiunea 2)			Cauze comerciale (secțiunea 2)			cauzele de insolvențabilitate	Total
	2013	2014	2012	2013	2014	2012	2013	2014	2014	
total examinate	1,673	1,621	2,506	3,812	3,535	245	606	611	200	14,809
admise	524	352	833	1,078	928	115	206	159	84	4,279
% din total	31.3%	21.7%	33,2%	28.3%	26,2%	46,9%	34%	26%	42%	28.9%
trimise la rejudecare	195	82	136	456	368	48	96	67	65	1,513
% din admise	37.2%	23.3%	32,2%	42.3%	39.6%	41,7%	46.6%	42.1%	77.4%	35.3%

¹³⁴ Curțile de apel erau obligate să remită cauzele la rejudecare atunci când constatau că normele de procedură au fost încălcate (art. 385 alin. 1 d) CPC). În trei cazuri ele totuși, la solicitarea părților, puteau examina apelul fără a remite cauza la rejudecare. Dacă CSJ constata că eroarea judiciară nu poate fi corectată în recurs, ea putea remite cauza la rejudecare atât în primă instanță, cât și în instanța de apel (art. 445 alin. 1 c) CPC).

¹³⁵ Date preluate din Hotărârea Plenumului CSJ nr. 4, din 21 ianuarie 2013, privind activitatea CSJ în anul 2012, pag.23-24.

¹³⁶ Date preluate din Hotărârea Plenumului CSJ nr. 1, din 20 ianuarie 2014, privind activitatea CSJ în anul 2013, pag. 36-38.

¹³⁷ Date preluate din Hotărârea Plenumului CSJ nr. 1, din 23 februarie 2015, privind activitatea CSJ în anul 2014, pag. 27-32.

Până la 27 octombrie 2012, în cauzele penale instanța de apel nu putea remite cauza la rejudicare. CSJ putea remite cauza la rejudicare doar în curtea de apel. În urma modificărilor la CPP care au intrat în vigoare la 27 octombrie 2012 (Legea nr. 66), au fost lărgite posibilitățile instanțelor de judecată de a remite cauzele la rejudicare. Astfel, instanța de apel poate remite cauza la rejudicare, însă doar dacă nu a fost citat inculpatul, nu i s-a asigurat dreptul la interpret, nu a fost asistat de un avocat sau au fost încălcate prevederile cu privire la incompatibilitatea judecătorului (art. 415 alin. (1) p. 3). Recursul împotriva sentinței instanței de apel poate fi admis doar dacă se încadrează în temeiurile prevăzute de art. 444 CPP. Se pare că acest recurs a fost privit de către legiuitor ca un remediu în favoarea acuzatului (a se vedea art. 444 alin. 2 al CPP), iar instanța de recurs, în principiu, nu poate înrăutăți situația acestuia. Din acest motiv, foarte multe cauze penale sunt remise de către CSJ la rejudicare.

În tabelul de mai jos sunt prezentate datele cu privire la remiterea de către CSJ la rejudicare a cauzelor penale în anii 2012¹³⁸, 2013¹³⁹ și 2014¹⁴⁰. Datele statistice arată că, în anii 2012-2014, CSJ a remis la rejudicare mai mult de 70% din recursurile penale admise. Conform Raportului de activitate al CSJ pentru anul 2011, în anul respectiv Colegiul penal al CSJ a admis recursuri în privința a 292 de persoane. Cauzele a 198 (68%) dintre acestea au fost remise la rejudicare. În anul 2014, CSJ a remis la rejudicare 79.8% din cauzele penale în care a admis recursurile împotriva hotărârilor judecătorești. Această creștere poate fi explicată prin scăderea ponderii recursurilor admise.

Tabel nr.12: Cauzele penale remise de CSJ la rejudicare în anii 2012, 2013 și 2014

	Recursuri ordinare			Recursuri pentru care nu este prevăzută calea de atac apelul			Total
	2012	2013	2014	2012	2013	2014	
total examinate (persoane)	1,630	1,432	2,152	27	31	67	5,339
admise (persoane)	529	392	560	19	6	7	1,513
% din total	32,4%	27,4%	26%	70,4%	19,3%	10,4%	28,3%
trimise la rejudicare (persoane)	375	230	447	13	3	2	1,070
% din admise	70,9%	58,7%	79,8%	68,4%	50%	28,6%	70,7%

CSJ a recunoscut în Hotărârea Plenumului nr. 4, din 21 ianuarie 2013, că remiterea cauzelor la rejudicare se datorează în principal examinării proaste a cauzelor de către instanțele ierarhic inferioare. Astfel, problema constatată încă din 2012 cu privire la numărul mare de cauze trimise la rejudicare și, respectiv, durata lungă de examinare a acestor cauze, mai este relevantă și în 2015.

¹³⁸Date preluate din Hotărârea Plenumului CSJ nr. 4, din 21 ianuarie 2013, privind activitatea CSJ în anul 2012, pag.12-13.

¹³⁹Date preluate din Hotărârea Plenumului CSJ nr. 1, din 20 ianuarie 2014, privind activitatea CSJ în anul 2013, pag. 18-19.

¹⁴⁰Date preluate din Hotărârea Plenumului CSJ nr. 1, din 23 februarie 2015, privind activitatea CSJ în anul 2014, pag. 15-17.

În hotărârea *Matei și Tutunaru*, CtEDO a criticat neaccelerarea procedurilor după trimiterea cauzelor la rejudicare. După remiterea cauzelor la rejudicare, acestea sunt examinate potrivit ordinii generale. Deși, formal, anumite cauze (a se vedea art. 192 alin. 1 CPC) ar trebui să fie examinate cu prioritate, în sistemul judecătoresc din Republica Moldova nu există un mecanism funcțional de examinare prioritară a cauzelor.

Prin Legea nr. 88, din 21 aprilie 2011 (în vigoare din 1 iulie 2011), în CPC a fost introdus recursul accelerator (art. 192 a fost completat). Potrivit noilor modificări, dacă la judecarea unei pricini concrete, există pericolul de încălcare a termenului rezonabil, participanții la proces pot adresa instanței care examinează cauza o cerere privind accelerarea procedurii de judecare a cauzei. Aceasta se examinează în termen de cinci zile lucrătoare, de către un alt judecător. În cazul în care admite cererea, judecătorul care judecă pricina este obligat să întreprindă anumite acțiuni, iar dacă este necesar se stabilește și un termen limită pentru examinarea cauzei. Date statistice pentru această categorie de cauze nu se colectează de către sistemul judiciar, de aceea nu a fost posibilă analiza acestora. De asemenea, până în prezent nu a fost efectuată nici o analiză a eficienței acestui mecanism. Respectiv, nu se știe dacă acest mecanism este eficient în practică.

Prin Legea nr. 87, din 21 aprilie 2011 (în vigoare din 1 iulie 2011), a fost introdus recursul compensator pentru încălcarea termenului rezonabil de judecare a cauzei. Pentru mai multe detalii în acest sens a se vedea secțiunea 6.1 al Raportului.

Recomandări:

1. Judecătorii ar trebui să motiveze orice amânare a ședințelor pentru perioade lungi de timp. În cauze civile, judecătorii ar trebui să facă uz de inovațiile introduse de Legea nr. 155 care dau posibilitatea judecătorilor de a pregăti examinarea cauzelor civile fără a convoca ședințe judecătorești și de a disciplina procesul de prezentare a probelor de către părți;
2. Reducerea numărului de cauze trimise la rejudicare și excluderea practicii de trimitere repetată la rejudicare a cauzelor de către instanțele de apel și CSJ;
3. Modificarea art. 444 CPP astfel încât să fie înlăturată necesitatea remiterii de către CSJ a cauzelor penale la rejudicare dacă, în mod echitabil, cauza poate fi examinată de CSJ, chiar dacă soluția ar putea fi în defavoarea acuzatului;
4. Introducerea practicilor în instanțele judecătorești prin care cauzele trimise la rejudicare să fie examinate în ordine prioritară;
5. Introducerea în PIGD a posibilității de colectare a datelor statistice cu privire la examinarea de către instanțele judecătorești a recursului accelerator (art. 192 CPC).

4.5 Casarea neregulamentară a hotărârilor judecătorești civile irevocabile

Până la 31 decembrie 2014, CtEDO a emis 24 de hotărâri care vizau problema încălcării principiului securității juridice prin casarea neregulamentară a hotărârilor irevocabile în procedurile civile prin recurs în anulare sau aplicarea improprie a revizuirii. Noul CPC, în vigoare din 12 iunie 2003, nu mai prevede recursul în anulare drept cale de atac în procedurile

civile. Totuși, problema casării neregulamentare a hotărârilor judecătorești în proceduri civile nu a dispărut, în mare parte din cauza aplicării improprie a instituției revizuirii. Primele condamnări ale Moldovei la acest capitol datează încă din anul 2005 și continuă până în prezent¹⁴¹.

Cererile de revizuire nu trebuie să fie apeluri deghizate, scopul cărora este reexaminarea cauzei. În acest scop legiuitorul a instituit prin art. 446-453 din CPC un set de reguli stricte, prin care a fost limitat cercul de persoane care pot depune cererea de revizuire (art. 447), a fost introdusă lista exhaustivă de temeuri clare pentru revizuire (art. 449) și a limitat termenul în care poate fi depusă o cerere de revizuire (art. 450). Acestea limitează considerabil posibilitatea de casare a unei hotărâri judecătorești. CtEDO a recunoscut această procedură ca fiind una adecvată¹⁴². Prin urmare, atunci când instanțele naționale deviază de la această procedură, apar întrebări cu privire la respectarea principiului securității juridice și a puterii lucrului judecat.

În hotărârile *Popov (nr. 2)*, *Tudor Auto SRL și Triplu-Tudor SRL*, *Oferta Plus*, *Eugenia și Doina Duca*, *Dragostea Copiilor – Petrovski – Nagornii*, *Agurdino SRL*, *Cojocarul*, *Jomiru și Crețu*, *Strugaru*, și *Lipcan* CtEDO a criticat faptul că instanțele naționale au casat hotărâri irevocabile în baza unor probe noi, deși nu au motivat de ce revizuenții nu au cunoscut și nici nu au putut cunoaște despre existența acestor probe în procedurile inițiale sau dacă aceștia au întreprins toate măsurile disponibile pentru a le afla. În cauza *Eugenia și Doina Duca*, CtEDO a criticat și faptul că CSJ a revizuit o hotărâre irevocabilă în baza simplei depuneri a unei cereri la CtEDO, deși în hotărârea *Moldovahidromas* a refuzat o cerere de revizuire în baza aceluiași temei.

Marea majoritate a cauzelor de acest gen se referă la invocarea circumstanțelor noi. Potrivit art. 449 alin. b) din CPC, revizuirea se declară în cazul în care au devenit cunoscute unele circumstanțe sau fapte esențiale care nu au fost și nu au putut fi cunoscute revizuentului, dacă acesta dovedește că a întreprins toate măsurile pentru a afla circumstanțele și faptele esențiale în timpul judecării anterioare a pricinii. Acest temei îngustează cu mult posibilitatea casării unei hotărâri judecătorești irevocabile, ceea ce este și firesc, deoarece astfel este protejată securitatea raporturilor juridice. Termenul de depunere a unei cereri de revizuire este limitat la 3 luni din momentul când revizuentul a luat cunoștință de circumstanțele sau faptele esențiale ale pricinii care nu i-au fost și nu-i puteau fi cunoscute anterior (art. 450 lit. b) din CPC). Cu toate acestea, în hotărârile *Popov (nr. 2)*, *Tudor Auto SRL și Triplu-Tudor SRL*, *Oferta Plus*, *Eugenia și Doina Duca*, *Dragostea Copiilor – Petrovski – Nagornii*, *Lipcan*, *Jomiru și Crețu*, *Sfinx-Impex*, și *Banca Internațională de Investiții și Dezvoltare MB S.A.*, CtEDO a constatat că instanțele naționale au ignorat termenul de 3 luni de depunere a cererii de revizuire prevăzut de art. 450 din CPC.

În cauza *Popov (nr. 2)*, CtEDO a recunoscut mecanismul revizuirii instituit prin art. 449-453 din CPC care urmărește un scop compatibil cu CEDO, și anume corectarea erorilor judiciare¹⁴³. CtEDO va examina doar dacă procedura respectivă este aplicată de către instanțele naționale într-o manieră compatibilă cu CEDO. În hotărârea *Popov (nr. 2)*, CtEDO a menționat următoarele în acest sens:

¹⁴¹ A se vedea CtEDO, Hot. *Roșca c. Moldovei*, 22 martie 2005, *Asito c. Moldovei*, 8 noiembrie 2005 sau *Popov (nr. 2) c. Moldovei*, 6 decembrie 2005.

¹⁴² CtEDO, Hot. *Popov (nr. 2) c. Moldovei*, para. 47.

¹⁴³ CtEDO, Hot. *Popov (nr. 2) c. Moldovei*, 6 decembrie 2005, para. 47.

„43. [...] că articolul 6 § 1 al Convenției obligă instanțele judecătorești să-și motiveze hotărârile lor. În cauza *Ruiz Torija v. Spain*, (hotărâre din 9 decembrie 1994, Seria A nr. 303-A), Curtea a constatat că omisiunea instanței judecătorești de a motiva refuzul, de a accepta o obiecție potrivit căreia acțiunea era tardivă, a constituit o violare a acestei prevederi.

44. [...] Unul din aspectele fundamentale ale preeminenței dreptului este principiul securității raporturilor juridice, care cere, printre altele, ca, atunci când instanțele judecătorești dau o apreciere finală unei chestiuni, constatarea lor să nu mai poată fi pusă în discuție (a se vedea *Brumărescu v. România*, [GC] nr. 28342/95, § 61, ECHR 1999-VII; *Roșca v. Moldova*, nr. 6267/02, § 24, 22 martie 2005).

45. Securitatea raporturilor juridice presupune respectarea principiului *res iudicata* (ibid., § 62), adică principiul caracterului irevocabil al hotărârilor judecătorești. Acest principiu cere ca nicio parte să nu aibă dreptul să solicite revizuirea unei hotărâri irevocabile și obligatorii, doar cu scopul de a obține o reexaminare și o nouă determinare a cauzei. Competența instanțelor ierarhic superioare de revizuire trebuie exercitată pentru a corecta erorile judiciare și omisiunile justiției, dar nu pentru a efectua o nouă examinare. Revizuirea nu trebuie considerată un apel camuflat, iar simpla existență a două opinii diferite cu privire la aceeași chestiune nu este un temei de reexaminare. O derogare de la acest principiu este justificată doar atunci când este necesară, datorită unor circumstanțe esențiale și convingătoare (*Roșca v. Moldova*, citată mai sus, § 25).”

Dacă analizăm unele hotărâri CtEDO emise recent, observăm că instanțele naționale nu întotdeauna examinează cererile de revizuire în corespundere cu legislația națională sau principiile CtEDO. În cauza *Jomiru și Crețu* (perioada violării - 2005-2007), CtEDO a criticat CSJ pentru că aceasta a casat prin revizuire o hotărâre judecătorească prin care o familie a fost evacuată dintr-un apartament și o decizie prin care altă familie a fost instalată în acest apartament, în baza unui raport de evaluare privind investițiile făcute de familia evacuată din apartamentul respectiv. În cauza respectivă nimic nu a indicat faptul că acest raport nu putea fi prezentat în procedurile inițiale. De asemenea, CSJ nu s-a pronunțat asupra obiecției reclamantului cu privire la tardivitatea cererii de revizuire¹⁴⁴. În cauza *Strugaru* (perioada violării - 2008), CtEDO a constatat încălcarea art. 6 CEDO din motiv că CSJ a casat o hotărâre irevocabilă prin care au fost partajate unele bunuri obținute de soți după divorț, în baza unei alte hotărâri din care reieșea că fostul soț al reclamantei a locuit după divorț cu o terță persoană¹⁴⁵. În hotărârea *Lipcan* (perioada violării - 2008), Curtea de Apel Chișinău a admis cererea de revizuire a Consiliului Călărași în baza unei decizii prin care acesta și-a anulat o decizie anterioară. CtEDO a menționat că permiterea unei autorități publice să obțină revizuirea unei hotărâri irevocabile, invocând drept circumstanță nouă decizia proprie prin care aceasta și-a anulat o decizie anterioară, este contrară principiului

¹⁴⁴ CtEDO, Hot. *Jomiru și Crețu c. Moldovei*, 17 aprilie 2012, para. 32-38.

¹⁴⁵ CtEDO, Hot. *Strugaru c. Moldovei*, 22 octombrie 2013, para. 15, 26-28.

securității juridice. Mai mult, cererea de revizuire a fost admisă de instanța națională deși a fost depusă cu depășirea termenului de 3 luni¹⁴⁶.

Observăm că încălcările respective se întâmplă în mare parte din cauza aplicării neadecvate a normelor cu privire la examinarea cererilor de revizuire. Totuși, deși hotărârile respective sunt din 2012-2013, violările din acestea se referă la perioada 2005-2008. Am dorit să stabilim cum a evoluat practica instanțelor de judecată în ultimii ani. Raportul CRJM din anul 2012 menționa tendința de scădere a numărului de cereri de revizuire admise de CSJ, de la 80 de cereri în anul 2006 (11.9% din cele examinate) la 13 cereri în 2011 (2.7% din cele examinate). În pofida acestui fapt, potrivit raportului, unele cereri de revizuire admise în anul 2012 ridicau semne de întrebare¹⁴⁷. În mod surprinzător, în perioada 2012-2014, rata cererilor de revizuire admise a crescut ușor după cum urmează: 22 de cereri în 2012 (3,5% din cele examinate), 23 de cereri în 2013 (3,9% din cele examinate) și 25 de cereri admise în 2014 (3,5% din cele examinate). Pentru mai multe detalii a se vedea tabelul ce urmează.

Tabelul 13: Informații despre cererile de revizuire în cauzele civile examinate în anii 2012-2014¹⁴⁸

Anul	Cererile de revizuire înregistrate	Cererile de revizuire examinate	Cererile de revizuire admise	% admise din cele examinate
2012	528	531	22	3,5%
2013	586	584	23	3,9%
2014	676	704	25	3,5%

În anii 2012-2014, fost constată o creștere a numărului de cereri de revizuire depuse (înregistrate) în comparație cu perioada analizată în raportul CRJM din 2012, de la 476 de cereri în 2011, la 528 de cereri în 2012, 586 de cereri în 2013 și 676 de cereri în 2014. Totuși, indicatorul principal de respectare a CEDO este modul în care au fost examinate cererile de revizuire admise de CSJ.

Practica CSJ din anul 2014 în domeniul revizuirii hotărârilor civile

În anul 2014, CSJ a admis 25 de cereri de revizuire, dintre care 21 de încheieri au fost examinate în cadrul cercetării¹⁴⁹. Din cele 21 de încheieri analizate, doar opt încheieri nu ridică întrebări cu privire la soluția de revizuire. Dintre cele opt încheieri, majoritatea se

¹⁴⁶CtEDO, Hot. *Lipcan c. Moldovei*, 17 decembrie 2013, para. 16-21.

¹⁴⁷Raportul CRJM din 2012, pag. 157.

¹⁴⁸Datele au fost preluate din rapoartele de activitate ale CSJ pentru anii de referință.

¹⁴⁹Au fost analizate toate încheierile din 2014 prin care au fost admise cererile de revizuire și care au fost găsite pe pagina web a CSJ: încheierile nr. 2rh-7/14 din 15 ianuarie 2014, nr. 2rh-1/14 din 29 ianuarie 2014, nr. 2rh-18/14 din 14 februarie 2014, nr. 2rh-2/14 din 19 februarie 2014, nr. 3rh-39/14 din 12 martie 2014, nr. 2rh-47/14 din 9 aprilie 2014, nr. 2rh-145/14 din 30 aprilie 2014, nr. 3rh-71/14 din 21 mai 2014, nr. 2rh-168/2014 din 28 mai 2014, nr. 3rh-65/14 din 04 iunie 2014, nr. 2rh-70/14 din 09 iulie 2014, nr. 2rh-222/14 din 30 iulie 2014, nr. 2rh-214 /14 din 06 august 2014, nr. 3rh-87/14 din 06 august 2014, nr. 2rh-219/14 din 06 august 2014, nr. 2rh-250/14 din 17 septembrie 2014, nr. 3rh-100/14 din 01 octombrie 2014, nr. 3rh-82/14 din 12 noiembrie 2014, nr. 2rh-100/14 din 03 decembrie 2014, nr. 2rh-286/14 din 10 decembrie 2014, nr. 2rh-404/14 din 24 decembrie 2014.

referă la redeschiderea unor proceduri în care soluția a fost afectată de săvârșirea de către un participant la proces a unei infracțiuni sau contravenții.

Analizând cele 21 de încheieri ale CSJ prin care au fost admise cererile de revizuire în anul 2014, am constatat că în zece încheieri motivul de revizuire au fost circumstanțele noi invocate de revizuenți, prin patru încheieri au fost revizuite hotărâri irevocabile din motiv că prin sentință s-a constatat comiterea unei infracțiuni în legătură cu pricina care se judeca, în două încheieri s-a dovedit că participanții la proces nu au fost implicați în procedura inițială, două încheieri de revizuire au fost emise ca urmare a intentării procedurii de soluționare amiabilă între AG și CtEDO, iar într-o cauză a fost revizuită o hotărâre care se baza pe o hotărâre judecătorească care a fost casată. Totodată, în patru cauze temeiul de revizuire nu este clar din motiv că nu a fost specificat de către CSJ sau temeiul de revizuire invocat de CSJ nu este prevăzut de art. 449 din CPC.

Opt încheieri din cele analizate nu ridică întrebări esențiale în ceea ce privește soluția de admitere a cererii de revizuire. Prin încheierea nr. **2rh-214/44**, a fost admisă cererea de revizuire în baza art. 449 lit. a) din CPC, prin care se invoca o hotărâre prin care s-a constatat că partea oponentă a revizuentului din procedura inițială a făcut declarații mincinoase. Deși procedura contravențională, la care se face referire în cererea de revizuire, a încetat pe motiv de expirare a termenului de prescripție, instanța a constatat vinovăția persoanei în baza art. 106 din Codul contravențional. În cauza nr. **2rhc-100/14**, cererea de revizuire a fost admisă în baza unei sentințe de condamnare prin care se atestă că administratorul insolvenței în procedura inițială a falsificat documentele contabile în baza cărora instanțele de judecată au încasat în folosul acestuia un onorariu și cheltuieli de insolvență exagerate. În cauza nr. **2rh-404/14**, CSJ a admis cererea de revizuire în baza unei sentințe de condamnare irevocabile prin care s-a constatat comiterea infracțiunii de escrocherie în proporții deosebit de mari de către părțile oponente din procesul inițial, fapt ce a dus la încasarea unor sume de bani de la revizuent. În cauza nr. **2rh-250/14**, CSJ a admis cererea de revizuire în baza unei sentințe irevocabile, prin care s-a constatat că partea oponentă din procedura inițială a obținut indemnizația de concediu medical în baza unui certificat medical fals (art. 361 CP). Prin încheierea nr. **3rh-65/14**, cererea de revizuire a fost admisă deoarece după procedura inițială, Consiliul mun. Chișinău a recunoscut printr-o notă informativă că revizuentul a depus cerere prealabilă în procedura anterioară. Consiliul mun. Chișinău a infirmat în procedura inițială că revizuentul a depus cererea prealabilă și acest fapt a dus la respingerea acțiunii. În cauza nr. **2rh-7/14**, CSJ a admis cererea de revizuire a unei hotărâri emise de CSJ prin care aceasta s-a pronunțat asupra unei hotărâri care nu a fost contestată cu recurs. CSJ a admis cererea de revizuire în baza art. 449 lit. c), adică a faptului că instanța s-a pronunțat asupra drepturilor unei persoane care nu a fost implicată în proces. În cauza nr. **2rh-219/14**, cererea de revizuire a fost admisă în baza art. 449 lit. c), din motiv că soția nu a fost implicată în procesul de evacuare a soțului și familiei lui dintr-un cămin. În cauza nr. **2rh-222/14**, CSJ a admis cererea de revizuire în temeiul art. 449 lit. e). Revizuentul a adus în calitate de probă o decizie a CSJ prin care au fost casate hotărârile Curții de Apel și ale primei instanțe prin care a fost declarat nul contractul de gaj între banca revizuent și debitorul-gajist. Ca rezultat, CSJ a revizuit și casat decizia CSJ prin care au fost respinse anterior pretențiile băncii-revizuent de transmitere silită în posesia băncii a imobilului gajat.

Cu toate acestea, în multe încheieri analizate s-a depistat și o serie de aspecte problematice legate de admiterea cererilor de revizuire de către CSJ. În unele cauze, CSJ nu a invocat nici un temei prevăzut de art. 449 CPC. În alte cauze, CSJ a interpretat extensiv temeiul prevăzut de lit. b) din art. 449 (apariția circumstanțelor noi). Ambele cereri de revizuire depuse de AG ca urmare a intentării procedurii de soluționare amiabilă cu CtEDO și admise de CSJ ridică o serie de întrebări. În câteva încheieri CSJ a aplicat direct standardele CtEDO, deși aplicarea standardelor CtEDO pare improprie cazului examinat. Într-o altă cauză se pare că CSJ a admis o cerere de revizuire depusă tardiv. Detalii cu privire la aceste încheieri sunt prezentate mai jos.

Revizuirea în lipsa unui temei prevăzut de art. 449 CPC

După cum am menționat mai sus, temeiurile prevăzute de art. 449 din CPC sunt exhaustive, ceea ce înseamnă că revizuirea nu poate fi admisă pentru alte temeiuri. Se pare că instanțele naționale nu întotdeauna respectă această regulă. De cele mai dese ori, în anul 2014, motivul redeschiderii procedurilor fără un temei din art. 449 era repararea unei erori judiciare. Spre exemplu, în cauzele nr. **2rhc-18/14** și **3rh-82/1**, CSJ, fără a invoca vreun temei din art. 449, a casat hotărâri judecătorești irevocabile din motiv că acestea sunt contrare unei practici mai recente a CSJ. În cauza nr. **2rhc-47/14** CSJ a redeschis o procedură din motiv că revizuentul a înlăturat tardivitatea cererii de recurs prin prezentarea unei chitanțe de plată eliberată de oficiul poștal care arăta că cererea de recurs a fost depusă la poștă în termen. În cauza nr. **2rh-286/14** a fost casată o încheiere a CSJ prin care a fost admisă cererea de revizuire și examinată în fond cererea de revizuire a Ministerului Finanțelor, din motiv că unul din judecătorii CSJ a participat la examinarea acestei cauze și în prima instanță. CSJ nu a invocat vreun temei legal de revizuire în cauzele menționate, în schimb, a invocat că redeschiderea procedurilor respective era necesară pentru respectarea prevederilor CEDO.

Aplicarea improprie a standardelor CtEDO

Atunci când instanța dorește să aplice un standard CtEDO, aceasta trebuie să explice modul cum se aplică acesta la cauza concretă. Cercetările precedente au demonstrat că instanțele naționale obișnuiesc să facă referiri de blanchetă la articolele CEDO și să invoce standarde CtEDO fără a explica cum se aplică acestea la cauza concretă¹⁵⁰. Constatăm că, în anii 2013-2014, situația nu a fost diferită în cazul examinării cererilor de revizuire. În cauza nr. **2rhc-18/14**, spre exemplu, CSJ a redeschis o procedură judiciară cu privire la anularea procesului-verbal al adunării generale a unui SRL, din motiv că prin decizia CSJ revizuită s-au depășit limitele unei hotărâri CSJ precedente. În procedura de revizuire, CSJ a motivat că „art. 6 para. 1 din CEDO presupune asigurarea oricărei persoane cu posibilitatea clară și coerentă de a contesta

¹⁵⁰CRJM, Document de politici: Mecanismul de reparare a prejudiciului cauzat prin încălcarea termenului rezonabil – este oare acesta eficient?, septembrie 2014, pag. 8, disponibil la: <http://crjm.org/wp-content/uploads/2014/09/Document-de-politici-nr1-web.pdf>; Fundația Soros-Moldova, Raport privind respectarea dreptului la libertate la faza urmăririi penale în Republica Moldova, pag. 95-98, disponibil la: http://soros.md/files/publications/documents/Raport_Respectarea_Dreptului_print.pdf.

un act ce constituie o ingerință în drepturile sale, fără instituirea obstacolelor de fapt și de drept disproporționate însăși substanței dreptului și scopului legitim urmărit de contestatar”. În cauza nr. **2rh-47/14**, în care se discuta redeschiderea unei proceduri ca urmare a erorii CSJ prin care a respins un recurs tardiv deși acesta a fost depus în termen, CSJ a declarat că admite cererea de revizuire „întru evitarea admiterii unei încălcări a dispozițiilor statuate la art. 6 para. 1 CEDO”. Aceste citate, împreună cu referiri de blanchetă la art. 449 din CPC reprezintă unicul suport juridic adus de CSJ în susținerea revizuirii unor hotărâri irevocabile.

În alte încheieri CSJ a făcut referiri mai specifice la jurisprudența CtEDO, însă acestea ori nu sunt aplicabile cauzei examinate, ori nu se regăsesc în hotărârea citată. Spre exemplu, în cauzele nr. **2rh-214/44** și **2rh-286/14**, CSJ a făcut referire la hotărârea *Nikitin c. Rusiei*¹⁵¹, potrivit căreia „... redeschiderea procedurii în baza unor fapte noi nu constituie o încălcare a drepturilor ... prevăzute de art. 4 Prot. 7 CEDO”. Instanța a continuat că „excluderea posibilității de revizuire a hotărârii, pentru motive formale, poate să ducă la încălcarea echității și legalității hotărârii judecătorești ...”. Este adevărat că formalismul exagerat poate să ducă la încălcarea drepturilor unei persoane chiar și în procedurile de revizuire. Totuși, în cauza *Nikitin* nu se regăsește acest principiu și, prin urmare nu este clar suportul juridic al principiului în cauză. Mai mult ca atât, art. 4 Prot. 7 CEDO, citat de CSJ în aceste încheieri, se referă la dreptul de a nu fi judecat sau pedepsit de două ori. De la acest principiu există excepția de redeschidere a procesului, conform legii și a procedurii penale a statului respectiv, dacă au fost descoperite fapte noi sau un viciu fundamental în cadrul procedurii precedente. Acesta este un drept care în mod evident se referă la procedurile de redeschidere a cauzelor penale, pe când încheierile citate ale CSJ se referă la revizuirea unor hotărâri emise într-o procedură de moștenire și într-o procedură de încasare a datoriei. Rezultă că CSJ în încheierile menționate nu a făcut un efort veritabil de a explica convingător aplicarea directă a CEDO, ci a creat doar aparența acestui fapt.

Revizuirea pe motiv că hotărârea este contrară practicii neuniforme

Prin încheierile nr. **3rh-87/14**, **3rh-82/14** și **3rh-100/14**, au fost revizuite hotărâri irevocabile din motiv că acestea ar fi contrare practicii uniforme. Deși „practica neuniformă” nu reprezintă un temei de revizuire potrivit art. 449 din CPC, în toate cele trei încheieri CSJ a invocat, printre altele, temeiul prevăzut de art. 449 lit. b) din CPC (aparitia circumstanțelor noi). În cauzele nr. **3rh-87/14** și **3rh-100/14**, în calitate de circumstanță nouă a fost adusă o hotărâre mai recentă a CSJ prin care s-a dat o soluție diametral opusă deciziei mai vechi a CSJ, a cărei revizuire se cerea. În cauza nr. **3rh-82/14** în calitate de circumstanțe noi, Federația Dansului Sportiv din Moldova (FDSM) a adus Ordinele Ministerului Tineretului și Sportului al Republicii Moldova prin care altor federații sportive le-au fost acoperite cheltuielile suportate pentru participarea loturilor naționale la acțiunile sportive internaționale, deși în procedura contestată, prin decizia CSJ din 23 ianuarie 2013, FDSM i-au fost respinse pretențiile cu privire la încasarea cheltuielilor. În primul rând, în cauzele nr. **3rh-87/14** și **3rh-100/14**, exista un conflict între decizia CSJ revizuită și o decizie mai

¹⁵¹CtEDO, Hot. *Nikitin c. Rusiei*, 20 iulie 2004.

recentă CSJ și nu exista un conflict între cauzele revizuite și o practică bine stabilită a CSJ. În aceste hotărâri, CSJ nici nu a încercat să justifice că jurisprudența proprie invocată nu reprezintă cauze singulare, ci exemple de practică bine stabilită. Este îngrijorător faptul că deși se invocă în calitate de temei de revizuire art. 449 lit. b) din CPC, conținutul acestui temei este ignorat în totalitate. Însă potrivit jurisprudenței CSJ, circumstanțele noi în procedurile de revizuire reprezintă circumstanțele care au existat obiectiv până la emiterea hotărârii în cauza inițială¹⁵². Chiar dacă deciziile aduse în calitate de circumstanțe noi existau până la data emiterii hotărârilor din procedurile anterioare revizuirii, acestea oricum nu se calificau sub lit. b) din art. 449. O condiție esențială potrivit acestui temei este ca revizuentul să nu fi cunoscut și să nu fi putut cunoaște despre existența acestor circumstanțe, or deciziile CSJ sunt publice și pot fi accesate de oricine. CtEDO a menționat în jurisprudența sa că un document public nu poate fi considerat circumstanță nouă în contextul art. 449 lit. b) din CPC¹⁵³. În ceea ce privește cauza nr. **3rh-82/14**, este evident că art. 449 lit. b) nu este aplicabil deoarece ordinele Ministerului Tineretului și Sportului puteau fi prezentate și în procedura inițială, având în vedere că ordinele respective erau datate între anii 2006-2013.

În toate cele trei încheieri CSJ și-a bazat soluția de revizuire și pe cauza CtEDO, *Beian c. României*¹⁵⁴. În această cauză CtEDO a constatat violarea art. 6 para. 1 CEDO, din motiv că practica judiciară neuniformă a Curții Supreme din România în domeniul acordării unor indemnizații sociale nu i-a permis reclamantului să beneficieze de dreptul la această indemnizație. CtEDO a constatat că instanța superioară a emis un șir de hotărâri cu soluții diametral opuse, câteodată chiar în decursul aceleiași zile. Revenind la încheierile de revizuire ale CSJ din Republica Moldova, aceasta a invocat că, reieșind din cauza *Beian*, „desfășurarea unei jurisprudențe contrare pe cazuri analogice constituie de la sine încălcarea principiului securității raporturilor juridice” și că este „rolul instanței supreme de a reglementa contradicțiile din jurisprudența națională”. Pentru „evitarea încălcării art. 6 para. 1 CEDO” CSJ a admis cererile de revizuire. O asemenea abordare a CSJ creează o multitudine de confuzii. În primul rând, prin aplicarea selectivă a standardelor CtEDO de către CSJ în procedurile de revizuire se încalcă înseși limitele procedurii de revizuire, care sunt clar stabilite în CPC. În al doilea rând, din cauza *Beian* nu reiese că instanțele de judecată pot să revizuiască hotărâri irevocabile pe motiv de practică neuniformă, ci faptul că instanțele de judecată trebuie să urmeze practica uniformă stabilită anterior. În al treilea rând, rolul de unificare a practicii se exercită în cadrul căilor ordinare de atac, și nu în cadrul căilor extraordinare de atac unde sunt admise doar unele temeuri restrictive, expres prevăzute de lege. Mai mult, pare nejustificat ca schimbarea ulterioară a practicii CSJ să atragă după sine revizuirea tuturor hotărârilor anterioare incompatibile cu noua practică. Astfel, revizuirea hotărârilor judecătorești pe motiv că acestea nu corespund practicii uniforme, deși ar putea urmări un scop legitim la prima vedere, reprezintă o abordare discutabilă și ar putea fi în sine contrară principiului securității raporturilor juridice.

¹⁵² De exemplu, CSJ, încheierile nr. 2rh-7/14, nr. 2rh-145-14 etc.

¹⁵³ A se vedea CtEDO, Hot. *Popov nr. (2) c. Moldovei*, para. 51.

¹⁵⁴ CtEDO, Hot. *Beian c. României*, 6 decembrie 2007.

Revizuirea în baza probelor care înlătură tardivitatea cererilor de recurs din procedura inițială

În cauzele nr. **3rh-39/14**, **2rh-145/14**, revizuenții s-au plâns pe faptul că cererile lor de revizuire au fost respinse de CSJ ca fiind tardive din cauza faptului că instanța de recurs a luat în considerare data înregistrării cererilor de recurs în cancelaria CSJ, și nu data depunerii cererilor la poștă. CSJ a admis cererile de revizuire în baza lit. b) din art. 449, calificând avizele de primire sau chitanțele de plată eliberate de serviciile poștale drept circumstanțe noi. Instanța superioară a menționat că, potrivit art. 449 lit. b), este important ca circumstanța nouă invocată de revizuent să existe obiectiv până la data pronunțării hotărârii irevocabile, și că aceste fapte trebuie să fie esențiale pentru soluționarea cauzei. Totuși instanța nu explică de ce circumstanța depunerii cererii la o anumită dată prin poștă nu i-a putut fi cunoscută ei. Or, pe plicul transmis prin poștă trebuie să fie indicată data depunerii documentului, și, prin urmare, a cererii de recurs¹⁵⁵. Ar putea fi ca data de pe plic să nu fie inteligibilă, însă instanța nu a menționat acest fapt în încheierile menționate. CSJ, de asemenea, a interpretat lit. b) din art. 449, ca fiind aplicabilă și instanței de judecată, adică situației când instanței nu i-au fost cunoscute și nu i-au putut fi cunoscute circumstanțele noi invocate de revizuent. Această interpretare este discutabilă, având în vedere că lit. b) din art. 449 din CPC se referă în mod expres la circumstanțe noi care nu-i sunt cunoscute revizuentului. În alte cauze similare, CSJ nici nu a încercat să interpreteze sau să aplice art. 449 lit. b) din CPC. Spre exemplu, în cauzele **2rhc-70/14** și **2rhc-47/14**, revizuenții au invocat drept circumstanță nouă chitanța de plată de la oficiul poștal care demonstrează că cererile lor de recurs au fost depuse în termen. CSJ a admis cererile de revizuire bazându-și încheierile pe art. 449 din CPC, însă, fără a indica sau interpreta vreun temei concret de revizuire.

Revizuirile admise ca urmare a reglementării amiabile a procedurilor CtEDO

În anul 2014, CSJ a admis două cereri de revizuire depuse de AG ca urmare a inițierii procedurii de reglementare a cauzei pendinte împotriva Republicii Moldova la CtEDO. În ambele cauze, avocatul Andrei CHIRIAC s-a adresat în instanțele de judecată din Moldova cu cereri de chemare în judecată de încasare a datoriei în formă de servicii juridice de la două întreprinderi din străinătate.

În prima cauză, nr. **2rh-1/14**, prin hotărârea primei instanțe, au fost încasate MDL 561,165 de la SA „Vinis-NLG” în contul dlui Chiriac. Ulterior, întreprinderea a contestat cu apel hotărârea primei instanțe, iar în noiembrie 2010 instanța de apel a casat hotărârea primei instanțe și a trimis cauza la rejudecare. În noiembrie 2010, dl Chiriac s-a plâns la CtEDO că instanța de apel nu a motivat de ce a admis un apel tardiv. În noiembrie 2011 dl Chiriac renunță la acțiunea depusă la nivel național și Judecătoria Nisporeni încetează procesul. În urma comunicării acestei cauze Guvernului Republicii Moldova, AG și-a exprimat poziția în favoarea reglementării amiabile. Ulterior, acesta a depus o cerere de revizuire prin care a solicitat CSJ recunoașterea violării art. 6 para. 1 CEDO, casarea

¹⁵⁵ Potrivit art. 112 alin. (2) din CPC, dacă cererile de apel sau de recurs au fost predate la oficiul poștal înainte de ora 24 din ultima zi a termenului, actul de procedură se consideră îndeplinit în termen.

deciziei prin care a fost admis apelul tardiv și, după caz, încasarea satisfacției echitabile. În consecință, CSJ a admis cererea de revizuire, a casat decizia din noiembrie 2010 și încheierea Judecătoriai Nisporeni din noiembrie 2011 de încetare a procesului. CSJ a încasat în folosul dlui Chiriac MDL 776,046 (MDL 561,165 prejudiciu material și MDL 214,881 dobândă de întârziere) din contul statului¹⁵⁶. CSJ a menționat că prin admiterea unui apel tardiv a comis o eroare judiciară gravă. Totuși instanța de recurs nu a examinat aspectul începerii calculării termenului de apel, nu a examinat când SA „Vinis-NLG” a primit hotărârea motivată a Judecătoriai Nisporeni și când termenul de depunere a cererii de apel trebuia să se încheie. Cauza a fost trimisă la rejudecare, iar reclamantul putea să-și redobândească bunul „pierdut” în cadrul procedurilor ulterioare. Reclamantul însă a renunțat la acțiunea de la nivel național. În cauze similare, CtEDO a scos de pe rol cererea reclamantului din cauza lipsei de diligență¹⁵⁷. Mai mult, CSJ a dispus încasarea integrală a prejudiciului din contul statului, deși se pare că în proceduri nimeni nu a susținut că compania pârâtă era insolubilă sau lichidată și nu mai era posibilă executarea din contul acesteia a hotărârii judecătorești emise în favoarea dlui Chiriac. Mai mult, a fost casată și hotărârea prin care a fost admisă renunțarea la acțiune.

În a doua cauză, **nr. 2rh-2/14**, prima instanță a încasat în folosul dlui Chiriac de la întreprinderea „Aroma Floris, S” MDL 3,171,486. Până la etapa emiterii încheierii de admitere a cererii de revizuire de către CSJ, cauza respectivă este similară cu cea examinată mai sus, cu excepția sumelor încasate de către CSJ în urma admiterii cererii de revizuire (MDL 4,346,901) și a faptului că în prima instanță nu a încetat procesul, ci a fost scoasă cererea de pe rol deoarece reclamantul nu s-a prezentat la ședința de judecată. De asemenea, în cauza respectivă, doi judecători și-au exprimat opinia separată în care au menționat că la materialele cauzei nu a fost anexat nici un înscris care ar dovedi inițierea procedurii amiabile între Guvern și CtEDO.

După admiterea cererii de revizuire și încasarea de la stat a compensațiilor, Ministerul Finanțelor a solicitat revizuirea încheierii emise în dosarul nr. 2rh-2/14 pe motiv că unul din judecătorii CSJ care a emis încheierea contestată a fost chiar judecătorul care a admis în prima instanță acțiunea dlui Chiriac și care între timp a fost promovat la CSJ, precum și faptul că Ministerul Finanțelor nu a fost atras în proces¹⁵⁸. Astfel, prin încheierea nr. **2rh-286/14**, CSJ a casat încheierea nr. 2rh-2/14 și a dispus reexaminarea cererii de revizuire depusă de AG. Deși unicul argument care se încadra în temeiurile de revizuire este faptul că Ministerul Finanțelor nu a fost atras în proces (art. 449, lit. c) din CPC), CSJ a invocat

¹⁵⁶În consecință, CtEDO a scos cererea de pe rol ca urmare a soluționării cauzei la nivel național: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-147472>.

¹⁵⁷CtEDO, dec. *Goryacev c. Rusiei*, 9 aprilie 2013, para. 42.

¹⁵⁸Ministerul Finanțelor a invocat că votul dlui Druță a fost decisiv, având în vedere că doi din cinci judecători au avut opinii separate; că pârâtul „Aroma Floris, S” în procedura inițială a fost citat printr-un ziar local, chiar dacă pârâtul este din altă țară; că din înscrisurile dosarului reiese că „Aroma Floris, S” a luat cunoștință de hotărârea motivată abia la 11 februarie 2011, și că aceasta depunând cererea de apel la 28 februarie 2011, de fapt s-a încadrat în termen; că dl Chiriac nu a invocat tardivitatea cererii de apel în instanța de apel și faptul că AG, la inițierea procedurii de reglementare amiabilă, nu a consultat Ministerul Finanțelor, deși art. 13 alin. (4) din Legea privind agentul guvernamental îl obligă să solicite avizul acestuia.

faptul că judecătorul Druță a participat de două ori la examinarea aceleiași cauze. La baza încheierii de revizuire CSJ nu a pus vreun temei din art. 449 din CPC, însă a făcut referire tipizată la standardele CEDO, inclusiv la cauza *Nikitin*, care au fost analizate anterior.

Ca urmare a încheierii nr. **2rh-286/14**, împotriva judecătorului care a participat de două ori la examinarea cauzei, în judecătoria de sector și la CSJ, menținând hotărârea sa pronunțată în prima instanță, a fost intentată o procedură disciplinară pentru încălcarea principiului imparțialității. În urma revizuirii care a anulat încasarea datoriei de MDL 4,346,901, avocatul Chiriac a denunțat acordul de soluționare amiabilă și a cerut CtEDO continuarea examinării cauzei. În februarie 2015, CSJ, din proprie inițiativă, în baza art. 261 lit. h) din CPC, a suspendat examinarea cererii de revizuire depusă de AG, menționând că CtEDO deja a comunicat Guvernului cauza respectivă¹⁵⁹. Art. 261 lit. h) din CPC prevede suspendarea procesului atunci când pricina nu poate fi judecată înainte de soluționarea unei alte pricini conexe. Anterior, CSJ a refuzat să admită cererile părților de suspendare a procedurilor naționale pe motiv că pe rolul CtEDO se derula o procedură contencioasă. Mai mult, se pare că în prezent nu mai poate fi vorba despre reglementarea amiabilă a cauzei. Din acest motiv, cererea de revizuire trebuia respinsă.

Un aspect la care am dori să atragem atenție este dacă într-adevăr a existat o jurisprudență constantă a CtEDO, similară cu cererile de revizuire inițiate de AG. În procedurile de revizuire, CSJ a constatat încălcarea art. 6 para. 1 CEDO și art. 1 Prot. 1 CEDO, făcând referință la cauzele *Melnic c. Moldovei (2006)*, *Popov nr. (2) c. Moldovei (2005)* și *Ceachir c. Moldovei (2005)*, din care ar reieși că admiterea, fără a combate argumentul privind la tardivitatea apelului, reprezintă o încălcare a CEDO. CSJ a menționat că hotărârile respective sunt similare cu cauzele dlui Chiriac. Totuși, dacă să analizăm mai atent cauzele dlui Chiriac și jurisprudența CtEDO invocată de CSJ, putem observa unele distincții esențiale între acestea.

În primul rând, în cauza *Popov (nr. 2)*, CtEDO a făcut referință la jurisprudența sa anterioară potrivit căreia neaducerea motivelor pentru respingerea obiecției reclamantului cu privire la tardivitatea acțiunii reprezintă o încălcare a art. 6 para. 1 CEDO.¹⁶⁰ În acest standard, CtEDO pune accent pe faptul că reclamantul trebuie să obiecteze în fața instanței naționale că acțiunea este depusă cu depășirea termenului. Din hotărârile, *Melnic*¹⁶¹ și *Ceachir*¹⁶² invocate de CSJ, reiese clar că reclamantii au invocat tardivitatea acțiunilor în fața instanțelor, care ulterior au admis cererile părților oponente. Într-o altă cauză, *Grafescolo c. Moldovei (2014)*,¹⁶³ de asemenea, reiese că reclamantul a invocat tardivitatea acțiunii la nivel național. Potrivit declarațiilor MF din procedura de revizuire nr. 2rh-286/14 și a constatărilor inspecției judiciare într-o cauză disciplinară,¹⁶⁴ dl Chiriac nu a invocat tardivitatea acțiunii în

¹⁵⁹ CSJ, încheierea nr. 2rh/15 din 11 februarie 2015, disponibilă la: http://jurisprudenta.csj.md/search_col_civil.php?id=16912.

¹⁶⁰ CtEDO, Hot. Popov (nr. 2) c. Moldovei, § 43.

¹⁶¹ CtEDO, Hot. Melnic c. Moldovei, § 15.

¹⁶² CtEDO, Hot. Ceachir c. Moldovei, § 45.

¹⁶³ CtEDO, Hot. Grafescolo c. Moldovei, § 23.

¹⁶⁴ Colegiul Disciplinar al CSM, Hotărârea nr. 18/3 din 27 martie 2015, disponibilă la: http://csm.md/files/Hotarirele_CDisciplinar/2015/18-3.pdf.

instanța de apel, deși a avut posibilitatea să o facă în repetate rânduri.¹⁶⁵ CSJ nu a combătut acest argument și nu s-a referit la vreun document în care dl Chiriac ar fi invocat tardivitatea apelului, dar a constatat încălcarea art. 6 para. 1 CEDO și art. 1 Prot. 1 CEDO în baza unei jurisprudențe CtEDO în care reclamantul au înaintat obiecții de acest fel la nivel național. În al doilea rând, în cauza SA „Vinis-NLG”, dl Chiriac a renunțat la acțiune după ce aceasta a fost trimisă la rejudecare în prima instanță și procesul a fost încetat, iar în cauza „Aroma Floris, S”, prima instanță a scos cererea de pe rol din cauza neprezentării dlui Chiriac în ședință. În ambele cauze, reclamantul nu și-a menținut cererile în procedurile judiciare după trimiterea acestora la rejudecare. Astfel, lipsa obiecției cu privire la tardivitatea cererilor de apel și renunțarea reclamantului la acțiunile de la nivel național reprezintă distincții esențiale între cauzele dlui Chiriac și jurisprudența invocată de CSJ. Se pare că jurisprudența citată de CSJ nu reprezintă o jurisprudență constantă în contextul cauzelor dlui Chiriac, iar aceasta ridică întrebări suplimentare cu privire la justificarea admiterii cererilor de revizuire.

Alte aspecte problematice

Pe lângă aspectele problematice repetitive constatate în urma analizei celor 21 de încheieri de admitere a cererilor de revizuire, au fost constatate și unele probleme care nu poartă caracter repetitiv, însă sunt destul de serioase pentru a fi trecute cu vederea. Spre exemplu, în cauza nr. **3rh-71/14**, care viza contestarea unui act administrativ de atribuire a unui lot de proprietate, deși a fost invocat temeiul prevăzut de art. 449 lit. b) din CPC (aparitia circumstanțelor noi), nu este clar care anume este circumstanța nouă prezentată de revizuent. În orice caz, revizuentul susține că a luat cunoștință de circumstanța nouă în timpul examinării unei cauze în instanța de apel la 5 martie 2014, o procedură care nu este descrisă în încheiere și, respectiv, nu este clar cât este de relevantă. Mai mult, din textul încheierii reiese că revizuentul a invocat aceeași circumstanță într-o procedură de revizuire precedentă, însă atunci CSJ a respins ca inadmisibilă cererea de revizuire. CSJ a admis cererea de revizuire, ignorând prevederile art. 451 alin. (4) din CPC, potrivit cărora nu se admite depunerea repetată a cererii de revizuire cu aceleași temeiuri. În revizuirea repetată, CSJ chiar menționează că instanța de revizuire în procedura anterioară nu a luat în considerare circumstanțele invocate de revizuent. În urma admiterii aparent neregulamentare a cererii de revizuire și rejudecării cauzei de către CSJ, a fost casată hotărârea instanței de apel și emisă o nouă hotărâre prin care revizuentul a obținut dreptul asupra unui teren.

Cauza nr. **2rh-168/2014** se referă la recunoașterea nulității unui contract, recunoașterea dreptului de proprietate și evacuarea din spațiul locativ. CSJ a admis o cerere de revizuire depusă la 25 martie 2014 împotriva încheierilor din 2 aprilie 2013 (de refuz la scutirea de taxa de stat) și 2 mai 2013 (de restituire a recursului), în baza circumstanțelor care i-au devenit revizuentului cunoscute în mai 2013, adică cu aproape un an în urmă, pe când

¹⁶⁵De asemenea, atât Ministerul Finanțelor în procedura de revizuire, cât și Inspekția Judiciară în procedura disciplinară, au afirmat că SIA „Aroma Floris, S” nu a încălcat termenul de depunere a apelului depus la 28 februarie 2011, deoarece hotărârea motivată i-a fost adusă la cunoștință abia la 11 februarie 2011. Respectiv, termenul de 20 de zile de depunere a cererii de apel a fost respectat.

termenul de depunere a cererii de revizuire este de 3 luni¹⁶⁶. După admiterea cererii aparent tardive și rejudecarea cauzei, CSJ a emis o soluție în favoarea revizuentului prin care acesta și-a menținut dreptul de proprietate asupra spațiului locativ.

În concluzie, deși numărul de cereri de revizuire admise anual de CSJ se menține la o cotă scăzută, practica CSJ în domeniul revizuirii hotărârilor irevocabile trezește multe semne de întrebare. CSJ nu respectă cu strictețe normele CPC la admiterea cererilor de revizuire. În unele cauze CSJ nici nu indică în baza cărui temei prevăzut de art. 449 din CPC, aceasta a admis cererea de revizuire, deși legea prevede o listă exhaustivă a temeiurilor pentru revizuire. În unele cauze, din pricina procedurilor de revizuire repetitive, CSJ comite erori cum ar fi: admiterea cererii de revizuire tardive sau admiterea cererilor de revizuire repetitive.

În majoritatea încheierilor, referirile CSJ la jurisprudența CtEDO sunt tipizate și nu identifică circumstanțele relevante și paragraful concret din hotărârea sau decizia CtEDO. CSJ a făcut mai multe încercări de a aplica direct CEDO în procedurile de revizuire, în special atunci când temeiul de revizuire invocat de revizuent nu se încadra în temeiurile prevăzute de art. 449 din CPC. Deși în unele cauze standardele CtEDO invocate de CSJ sunt unicul suport pentru revizuire, aceasta nu a invocat vreo hotărâre CtEDO din care să reiasă clar că revizuirea în baza temeiului invocat este admisibilă și conformă CEDO. Aplicarea directă a standardelor CtEDO de către CSJ reprezintă de fapt o încercare de a redeschide procedurile naționale pentru a evita încălcarea CEDO, însă aceste încercări nu sunt întotdeauna reușite.

CSJ a ignorat în majoritatea încheierilor în care a fost aplicat temeiul prevăzut de art. 449 lit. b) (aparitia circumstanțelor noi) faptul că revizuentul a cunoscut sau trebuia să cunoască despre circumstanțele noi. Ca rezultat, CSJ a admis cereri de revizuire în baza faptului că hotărârea irevocabilă contestată este contrară practicii uniforme. De asemenea, CSJ a aplicat lit. b) din art. 449 din CPC pentru a-și repara unele erori comise ca urmare a respingerii ca fiind tardive a unor cereri de recurs care erau, de fapt, depuse la termen prin poștă. Aceste erori au fost determinate de greșelile admise de CSJ.

AG a depus două cereri de revizuire în baza inițierii unor proceduri de soluționare amiabilă a unor cauze în urma cărora un avocat din Chișinău urma să primească aproape cinci milioane de lei. Ca urmare a admiterii acestor cereri, CSJ, aparent, a comis mai multe abateri, printre

¹⁶⁶Revizuentul-pârât a invocat că în procedura inițială, atunci când a depus cererea de recurs la CSJ, aceasta a depus o cerere de scutire de plata taxei de stat. La 2 aprilie 2013, cererea de scutire a fost respinsă și i-au fost acordate 15 zile pentru înlăturarea neajunsului de neplată a taxei de stat. La 18 aprilie 2013, recurentului i-a fost acordat al doilea termen de achitare a taxei de stat, până la 30 aprilie 2013. La 2 mai 2013, recurentului i-au fost restituite materialele dosarului. La 20 martie 2013, revizuentul a depus cerere de revizuire împotriva încheierilor din 2 aprilie 2013 și 2 mai 2013. La 20 noiembrie 2013, cererea de revizuire a fost respinsă ca inadmisibilă. La 25 martie 2014, persoana mai depune o cerere de revizuire împotriva încheierilor din 2 aprilie 2013 și 2 mai 2013, invocând că aceasta a aflat abia la sfârșitul lunii mai despre existența încheierilor de a respinge cererea de scutire de plata taxei de stat din 2 aprilie 2013 și încheierea de restituire a dosarului din 2 mai 2013. Informarea întârziată a revizuentului s-a datorat faptului că în satul în care acesta trăiește locuiesc mai multe persoane cu același nume și încheierile din cauza sa au fost aduse la cunoștință unei alte persoane, după care lucrătorii oficiului poștal nu au mai căutat alte persoane pentru a înmâna încheierile respective.

care: ignorarea faptului că reclamantul a renunțat la acțiune la nivel național, examinarea fondului cauzei de două ori de același judecător sau, în premieră, suspendarea din oficiu a unei proceduri naționale pe motiv că pe rolul CtEDO există o procedură contencioasă.

Recomandări:

1. Atunci când admite cererile de revizuire, CSJ urmează să identifice clar care este temeiul prevăzut de art. 449 CPC și care este proba concretă adusă de revizuent în susținerea cererii de revizuire;
2. Având în vedere că temeiurile prevăzute de art. 449 CPC sunt exhaustive și nu pot fi interpretate extensiv, trebuie exclusă practica de admitere a cererilor de revizuire care nu se încadrează în temeiurile legale;
3. Riscul de violare a CEDO, în sine, nu reprezintă un temei de revizuire. Existența unei practici neuniforme nu este un motiv convingător pentru casarea unei hotărâri irevocabile, după cum nu se justifică nici casarea hotărârilor judecătorești precedente, pe motiv că sunt contrare practicii judiciare uniformizate ulterior;
4. CSJ urmează să verifice cu atenție dacă sunt respectate termenele legale, în special, atunci când au fost depuse mai multe cereri de revizuire în aceeași cauză. Totodată, dacă revizuentul a invocat deja circumstanța respectivă într-o procedură de revizuire anterioară, CSJ urmează să respingă cererea de revizuire repetată;
5. AG urmează să se abțină de la depunerea cererilor de revizuire în care nu este evidentă încălcarea CEDO.

4.6 Condamnarea în baza probelor obținute în urma provocării

În 2014, CtEDO a adoptat 2 hotărâri în cazurile moldovenești în care a constatat condamnarea reclamantilor în urma unei proceduri judiciare, în cadrul căreia instanța a pus la baza sentinței probe obținute în urma provocării. În hotărârea *Sandu c. Moldova*¹⁶⁷, reclamantul care era medic veterinar a fost condamnat pentru luarea de mită de la un privat pentru eliberarea unui certificat care permitea scoaterea din țară a unui câine. Instanțele naționale nu au luat în calcul că provocatorul nici nu avea un câine, ceea ce ar fi putut pune la dubiu credibilitatea motivelor acestuia de a depune plângere la poliție. De asemenea, nu existau probe care să demonstreze că reclamantul a fost implicat în activități criminale anterior, fapt confirmat chiar de polițiști. În cauza *Pareniuc c. Moldova*¹⁶⁸, se referă la primirea de către un angajat al organelor fiscale a unei sume de bani de la un agent sub acoperire. Nu existau probe precum că reclamanta ar fi fost implicată anterior în luări de mită, iar din înregistrarea operațiunii de transmitere a banilor reieșea clar că reclamanta a refuzat acceptarea mitei de câteva ori și a acceptat-o doar după insistența provocatorului.

CtEDO a notat în jurisprudența sa că utilizarea măsurilor speciale de investigație prin sine nu constituie o încălcare a dreptului la un proces echitabil. Totuși, riscul de provocare

¹⁶⁷ CtEDO, Hot. *Sandu c. Moldova*, 11 februarie 2014, para. 32-39.

¹⁶⁸ CtEDO, Hot. *Pareniuc c. Moldova*, 1 iulie 2014, para. 33-42.

determinat de utilizarea acestor măsuri cere instituirea unor limite la folosirea acestora. Implicarea agenților sub acoperire a fost considerată compatibilă cu CEDO la întrunirea următoarelor condiții:

- a) existența în prealabil a unor motive întemeiate de a bănuși că persoana vizată este implicată într-o activitate criminală similară sau că a comis anterior o astfel de activitate;
- b) autorizarea activității agentului sub acoperire, cu indicarea informației depline privind scopul și motivul aplicării acestei metode;
- c) agentul sub acoperire poate fi folosit doar pentru a completa o anchetă în curs de desfășurare și acesta trebuie să se abțină de la instigarea persoanei vizate de a comite un act criminal (*agent provocator*);
- d) existența garanțiilor procesuale împotriva abuzurilor.¹⁶⁹

Instanțele de judecată naționale urmează să se ghideze de aceste principii la administrarea probelor obținute în urma provocării. Probabil, cel mai eficient mijloc disponibil în Republica Moldova pentru ajustarea practicii judecătorești ar fi intervenția CSJ. Deși CSJ a adoptat peste 200 de hotărâri explicative, avize și opinii, doar într-o singură hotărâre a Plenului CSJ provocarea este abordată tangențial. Hotărârea Plenului nr. 2/2011, care se referă la examinarea cauzelor cu privire la substanțele narcotice, prevede următoarele:

„13. În cazul în care persoana invocă faptul că a fost victimă a unei provocări, mai ales dacă pretențiile acesteia nu sînt lipsite de verosimilitate, în lipsa unei probe contrare în acest sens, instanțele de judecată urmează să examineze circumstanțele cauzei și să ia măsurile necesare pentru descoperirea adevărului: a existat sau nu o provocare.

Sarcina probării faptului că, la momentul efectuării actelor preliminare de către agentul infiltrat, autoritățile aveau motive temeinice de a suspecta existența unei activități infracționale din partea persoanei vinovate se pune pe seama acuzării. Se consideră instigare la săvîrșirea infracțiunii acțiunile respective ale organelor de poliție atunci cînd nu există nici o dovadă că, în absența intervenției acestora, infracțiunea ar fi fost comisă (vezi hotărîrile CEDO în cazurile Khudobin vs F.Rusă, Vanian vs F.Rusă, Kestas Ramanauskas vs Lituania, Teixeira de Castro vs Portugalia).”

Textul de mai sus scoate în evidență doar unele din elementele luate în calcul de CtEDO la examinarea cauzelor în care sunt pretinse provocări. Astfel, judecătorii nu sunt îndrumați să verifice modul de autorizare a operațiunii, comportamentul „provocatorului”, precum nici nu explică care sunt garanțiile judiciare oferite acuzatului. Urmează a fi notat faptul că, conform art. 9 alin. 3 al Legii privind activitatea specială de investigații, identitatea investigatorilor sub acoperire constituie secret de stat și poate fi dezvăluită doar cu acordul acestuia. În baza acestei norme, judecătorii, deseori refuză audierea în instanță a „provocatorilor”. Neaudierea acestora, atunci cînd nu există înregistrarea audio sau video a comportamentului lor în timpul pretensei provocări, știrbește serios din posibilitatea apărării de a dovedi că a avut loc o provocare.

¹⁶⁹ CtEDO, Hot. *Ramanauskas c. Lituania* [GC], 1 iulie 2014, para. 49-61, Hot. *Furcht c. Germaniei*, 23 octombrie 2014, para. 47-53; Hot. *Bannikova c. Rusiei*, 4 noiembrie 2010, para. 36-50.

Recomandări:

1. Elaborarea de către CSJ a recomandărilor detaliate privind modul de examinare de către instanțele judecătorești a alegațiilor cu privire la provocarea în comiterea infracțiunilor sau contravențiilor.

4.7 Interceptarea convorbirilor

În Hotărârea *Iordachi și Alții c. Moldovei*¹⁷⁰, CtEDO a constatat că legislația națională cu privire la interceptarea convorbirilor nu conținea garanții suficiente împotriva arbitrariului. CtEDO a notat că, deși legislația Moldovei adoptată după 2003 era mai clară în privința interceptării convorbirilor, totuși sistemul existent nu era compatibil cu CEDO. Cât privește etapa inițială de autorizare a măsurii de interceptare, CtEDO a constatat că nu era definit suficient de clar caracterul infracțiunilor cu privire la care puteau fi eliberate autorizații de interceptare, mai mult de jumătate din infracțiunile prevăzute de CP făcând parte din această categorie; legea nu definea suficient de clar categoriile de persoane ale căror convorbiri puteau fi interceptate; nu exista o limitare clară în timp a măsurii de autorizare a interceptării; legea reglementa în mod vag situațiile și circumstanțele în care măsura putea avea loc. În ceea ce privește cea de-a doua etapă de efectuare propriu-zisă a interceptării, CtEDO a notat că, deși legea prevedea efectuarea unui control judiciar, rolul judecătorului era limitat la autorizarea măsurii de interceptare; legea nu prevedea aducerea la cunoștința judecătorului de instrucție a rezultatelor interceptării și nu-i cerea acestuia controlul asupra respectării cerințelor legale, care revenea procurorilor; legea nu stabilea cum se examinează, se păstrează și se distruge rezultatele interceptării; legea nu institua un mecanism efectiv de control parlamentar privind respectarea legislației cu privire la interceptare și legea nu reglementa ce se întâmplă în cazul înregistrării convorbirii clientului cu avocatul. De asemenea, legea nu prevedea că interceptarea putea fi aplicată doar cu titlu de excepție, dacă era imposibilă realizarea sarcinilor prin alte mijloace. Acest lucru, analizat prin prisma numărului extrem de mare de autorizări, era deosebit de îngrijorător în viziunea CtEDO.

În urma acestei hotărâri a CtEDO, în 2012, au fost înăsprite condițiile pentru recurgerea la interceptare prin introducerea unei secțiuni separate în CPP dedicată măsurilor speciale¹⁷¹ și prin adoptarea noii Legi privind activitatea specială de investigații¹⁷². Noile prevederi legislative stabilesc că interceptarea convorbirilor se efectuează doar în cadrul urmăririi penale¹⁷³. Potrivit alin. (2) al art. 132¹ CP, măsurile speciale de investigații se dispun doar dacă sunt îndeplinite cumulativ următoarele condiții: (1) imposibilitatea de realizare pe altă cale a scopului procesului penal și/sau riscul de prejudiciere a probelor, (2) existența unei bănuieli rezonabile cu privire la pregătirea sau săvârșirea infracțiunii și (3) proporționalitatea între necesitatea acțiunii și imixtiunea în drepturile omului. Lista infracțiunilor pentru care se permite interceptarea convorbirilor este prevăzută exhaustiv la alin. (2) al art. 132⁸

¹⁷⁰CtEDO, Hot. *Iordachi și alții c. Moldovei*, 10 februarie 2009, para. 19-54.

¹⁷¹Legea nr. 66 din 5 aprilie 2012 privind modificarea și completarea CPP, p. 48 și 49.

¹⁷²Legea nr. 59 din 29 martie 2012 privind activitatea specială de investigații.

¹⁷³Art. 132¹ alin. (1) CPP și art. 18 alin. (3) al Legii privind activitatea specială de investigații.

CP. După ce această listă a fost extinsă în 2013¹⁷⁴ și 2014¹⁷⁵, infracțiunile eligibile pentru interceptare constituie circa 1/3 din toate infracțiunile prevăzute de CP. Noile prevederi stabilesc limitarea în timp a interceptărilor la 30 de zile, care poate fi prelungită până la cel mult 6 luni, fiecare prelungire fiind dispusă pentru maxim 30 de zile¹⁷⁶. După expirarea a 6 luni, se interzice autorizarea repetată a măsurii speciale de investigații pe același temei și asupra aceluiași subiect, cu excepția, în principal, a apariției circumstanțelor noi¹⁷⁷.

Potrivit alin. (3) al art. 132⁸ CPP, poate fi interceptat doar bănuitul, învinuitul, acuzatul sau persoanele a căror identitate nu a fost stabilită, dar despre care există suficiente date care confirmă că contribuie la comiterea infracțiunilor. În 2014, a fost introdusă posibilitatea interceptării la cererea victimei, părții vătămate, a rudelor și a membrilor familiei sale, precum și a martorului, dacă există pericol iminent pentru viața, sănătatea sau pentru alte drepturi fundamentale ale acesteia, dacă este necesară prevenirea infracțiunii sau dacă există riscul evident al pierderii iremediabile sau al denaturării probelor¹⁷⁸. Legiuitorul a interzis dispunerea și interceptarea convorbirilor dintre avocat și clientul său cu privire la raporturile de asistență juridică¹⁷⁹. În același timp, în cazul în care a avut loc interceptarea din întâmplare, se interzice stenografierea comunicărilor dintre avocat și clientul său¹⁸⁰.

În termen de 24 de ore de la expirarea perioadei pentru care a fost autorizată interceptarea, OUP sau procurorul sunt obligați să perfecteze un proces-verbal cu privire la interceptare și stenogramă¹⁸¹. Procesul-verbal și suportul original pe care s-a efectuat înregistrarea sunt transmise judecătorului de instrucție care verifică respectarea cerințelor legale la interceptare. De asemenea, judecătorul de instrucție decide care dintre înregistrări urmează a fi distruse și desemnează persoana responsabilă, care de regulă este procurorul¹⁸². Toate înregistrările urmează a fi păstrate de judecătorul de instrucție până la încheierea urmăririi penale¹⁸³. Dacă judecătorul de instrucție a autorizat interceptarea, persoana care a fost supusă interceptării trebuie să fie informată despre aceasta după efectuarea interceptării, dar nu mai târziu de momentul încetării urmăririi penale. Obligația de a informa persoana ale cărei convorbiri au fost interceptate îi revine procurorului sau judecătorului de instrucție¹⁸⁴. După comunicarea privind interceptarea, persoana poate lua cunoștință de procesul-verbal privind interceptarea, de purtătorul material de informații, precum și de încheierea judecătorului de instrucție cu

¹⁷⁴ Legea nr. 270 din 7 noiembrie 2013 pentru modificarea și completarea unor acte legislative, Art. II, p. 3.

¹⁷⁵ Legea nr. 39 din 29 mai 2014 privind modificarea și completarea CPP, p. 8.

¹⁷⁶ Art. 132⁴ alin. (7) CPP.

¹⁷⁷ Aceleași reguli se aplică în cazul utilizării agenților sub acoperire sau a cercetării faptelor legate de investigarea crimei organizate și finanțarea terorismului, precum și pentru căutarea învinuitului.

¹⁷⁸ Art. 132⁸ alin. (4) CPP.

¹⁷⁹ Art. 132⁴ alin. (10) CPP.

¹⁸⁰ Art. 132⁹ alin. (9) CPP.

¹⁸¹ Art. 132⁹ alin. (7) CPP.

¹⁸² Art. 132⁹ alin. (15) CPP.

¹⁸³ Art. 132⁹ alin. (13) CPP.

¹⁸⁴ Art. 132⁵ alin. (7) CPP, art. 4 alin. (1) și art. 22 alin. (6) ale Legii nr. 58 din 29 martie 2012 privind activitatea specială de investigații.

privire la legalitatea măsurii efectuate¹⁸⁵. Controlul parlamentar asupra efectuării măsurilor speciale de investigație, printre care și interceptările, se efectuează de Comisia parlamentară securitate națională, apărare și ordine publică, care verifică raportul Procurorului General în acest sens prezentat până la data de 15 februarie a fiecărui an¹⁸⁶. Raportul trebuie să cuprindă numărul de măsuri speciale de investigații autorizate, anulate și rezultatele acestor măsuri¹⁸⁷. În practică, raportul nu a fost făcut vreodată public.

Prevederile legislative adoptate limitează substanțial posibilitățile de interceptare nejustificată. Totuși, în practică acest proces are loc cu mai multe deficiențe. Deși încă în 2009 CtEDO a notat în Hotărârea *Iordachi și alții c. Moldovei* recurgerea prea frecventă la interceptarea convorbirilor și rata deosebit de mare de autorizări acordate în acest sens de către judecătorii de instrucție, datele statistice oficiale confirmă că, între timp, situația nu s-a schimbat simțitor. Anual, judecătorii de instrucție admit mai mult de 98% din demersurile de interceptare a convorbirilor examinate, iar acest procentaj nu s-a schimbat esențial după hotărârea *Iordachi și alții*. Mai mult, numărul demersurilor de interceptare înaintate de procurori rămâne destul de mare. De exemplu, în anul 2014, numărul de demersuri de interceptare a crescut cu peste 100% în comparație cu 2013 și este chiar mai mare decât numărul de demersuri examinate înainte de modificarea CPP. Deși numărul demersurilor a variat de la an la an, rata autorizărilor acordate de judecătorii de instrucție a rămas la fel de ridicată - de peste 98%. Datele statistice din tabelul de mai jos sugerează că autorizarea demersurilor de interceptare este aproape automată.

Tabelul 14: Date statistice privind demersurile de autorizare a interceptării convorbirilor examinate de judecătorii de instrucție în anii 2006, 2009-2014¹⁸⁸

Anul	Demersuri Examine	Variația față de anul precedent	Demersuri admise	% demersurilor admise
2006	1,931	-	1,891	97.9%
2009	3,848	+199%	3,803	98.8%
2010	3,890	+1.1%	3,859	99.2%
2011	3,586	- 7.8%	3,539	98.7%
2012	5,029	+40.23%	4,911	97.6%
2013	2,915	-42.03%	2,876	98.66%
2014	5,952	+104.18%	5,861	98.47%

În urma interviurilor avute cu judecătorii de instrucție am constatat că, deși procurorul este obligat să informeze judecătorul de instrucție despre rezultatele interceptării, cu prezentarea procesului-verbal, a stenogramei și a materialului înregistrat, aceasta nu se întâmplă în toate cazurile. Ca rezultat, nu există un control judiciar al interceptărilor. Același

¹⁸⁵ Art. 132⁵ alin. (8) CPP.

¹⁸⁶ Art. 38 al Legii nr. 59 din 29 martie 2012 privind activitatea specială de investigații.

¹⁸⁷ Art. 38 al Legii nr. 59 din 29 martie 2012 privind activitatea specială de investigații.

¹⁸⁸ Datele au fost obținute din rapoartele anuale statistice prezentate de către instanțele de judecată către Departamentul de Administrare Judecătorească.

situație se referă și la informarea persoanei interceptate. Cu toate că și până la modificarea CPP exista dreptul persoanei de a fi informată despre interceptare, aceasta avea loc în extrem de puține cazuri. Situația nu s-a schimbat radical de atunci. Din interviurile pe care le-am avut cu experții din acest domeniu, rezultă că informarea judecătorilor de instrucție și a persoanelor interceptate are loc cu precădere în orașele mai mari, cum ar fi Chișinău, Bălți și Cahul, pe când în alte regiuni ale țării informarea este adesea neglijată. Dese sunt cazurile când informarea persoanei este amânată. Având în vedere numărul mare de demersuri de interceptare, precum și cele autorizate de judecătorul de instrucție, amânarea informării persoanei poate fi percepută drept un abuz.

În ceea ce privește distrugerea înregistrărilor considerate nepertinente pentru urmărirea penală de către procuror sau a celor indicate a fi distruse de către judecătorul de instrucție, Procuratura Generală ne-a comunicat că a elaborat un îndrumar care prevede modalitatea de păstrare, nimicire și arhivare a materialelor dobândite în cadrul activității speciale de investigații¹⁸⁹. Acest îndrumar este confidențial, la fel ca și informația despre numărul înregistrărilor păstrate, distruse și arhivate de către procurori. Menționăm că stocarea datelor cu caracter personal, este o încălcare în sine a vieții private a persoanelor, indiferent de faptul dacă au fost sau nu folosite ulterior¹⁹⁰. Pe de altă parte, distrugerea înregistrărilor considerate nepertinente de către procuror, fără a le prezenta judecătorului și părții apărării, poate ridica întrebări în privința lipsei accesului la informații a părții apărării.

O preocupare aparte o constituie securitatea păstrării înregistrărilor pe durata urmării penale, în condițiile în care au existat scurgeri de informații în mass-media¹⁹¹. În plus, în unele judecătoria nu există suficiente spații special amenajate, care să asigure o securitate adecvată pentru păstrarea materialelor judecătorilor de instrucție. Păstrarea înregistrărilor convorbirilor în spații nesecurizate adecvat poate afecta dreptul la viața privată a persoanelor interceptate. Având în vedere faptul că în unele instanțe de judecată judecătoria de instrucție se schimbă o dată la două luni¹⁹², respectarea principiului confidențialității este practic imposibilă, prin aceasta riscându-se încălcarea vieții private a persoanelor interceptate.

De asemenea, după Hotărârea *Iordachi ș.a.*, nu au fost întreprinse măsuri pentru a fortifica mecanismul parlamentar de supraveghere a efectuării măsurilor speciale de investigație. În plus, raportul anual al Procuraturii Generale privind efectuarea măsurilor speciale de investigație, prezentat Comisiei parlamentare securitate națională, apărare și ordine publică nu este făcut public pe motiv că ar conține informații confidențiale¹⁹³. Prin urmare, nu există un control parlamentar transparent în privința înregistrării convorbirilor. Considerăm că acest raport trebuie să fie publicat, deoarece potrivit legii, acesta trebuie să conțină date

¹⁸⁹Informația comunicată de Procuratura Generală la 16 aprilie 2015.

¹⁹⁰CtEDO, Hot. *Amman c. Elveției*, 16 februarie 2000.

¹⁹¹Scandalul interceptărilor în care erau implicați mai mulți demnitari de stat, cum ar fi primul-ministru și șeful Inspectoratului Fiscal de Stat la acel moment, http://www.publika.md/interceptari-telefonice-care-ar-putea-crea-un-nou-scandal-politic--nume-citate--filat--vicol--recean--ciocan--strelet-audio_1265141.html.

¹⁹²A se vedea, CRJM, Raport „Reforma instituției judecătorului de instrucție în Republica Moldova”, 2015, pag. 45.

¹⁹³Informația comunicată de Procuratura Generală la 16 aprilie 2015.

statistice, nu și date cu caracter personal. În plus, nu există nici un motiv pentru a divulga datele cu caracter personal parlamentarilor. Acest raport ar mai trebui să cuprindă date cu privire la numărul de înregistrări efectuate fără autorizarea judecătorului de instrucție și ulterior respinse în urma controlului judiciar; numărul de înregistrări păstrate, distruse și arhivate de procurori; în câte cazuri s-a amânat informarea persoanelor despre faptul că convorbirile lor se înregistrează, etc. Deși raportul trebuie să fie prezentat până la 15 februarie a anului curent, la data de 31 martie 2015, Procuratura Generală încă nu prezentase un asemenea raport Parlamentului.

Un regres în acest domeniu o constituie inițiativa legislativă privind combaterea extremismului. La 17 iulie 2014, Parlamentul a adoptat în primă lectură un proiect de lege menit să combată extremismul¹⁹⁴. Potrivit acestui proiect, SIS va putea obține statutul de autoritate principală de prevenire a activităților extremiste și va putea efectua măsuri speciale de investigații, în baza mandatului de securitate, în afara procedurilor penale. Printre altele, SIS va putea efectua interceptări ale convorbirilor fără garantarea respectării dreptului la viață privată a persoanelor interceptate. Proiectul de lege a fost criticat de Comisia de la Veneția¹⁹⁵ din mai multe motive, inclusiv pentru formulări extrem de vagi, care permit neinformarea persoanei despre aplicarea măsurilor speciale după finalizarea acestora, lipsa cerinței ca în demersul sau încheierea eliberării mandatului de securitate să fie analizată justificarea ingerinței în dreptul la viața privată a persoanei, numărul extrem de larg de infracțiuni pentru care se permite eliberarea mandatului de securitate, materialele dosarului privind mandatul de securitate reprezintă secret de stat ș.a.

O altă situație în care poate avea loc interceptarea în afara procesului penal este testarea integrității profesionale¹⁹⁶. La solicitarea Curții Constituționale, Comisia de la Veneția a emis un *amicus curiae* privind ingerința în viața privată a judecătorilor prin aplicarea testării integrității¹⁹⁷. Comisia a menționat că utilizarea mijloacelor sub acoperire de către testorii de integritate, precum și înregistrarea obligatorie audio/video a testării ar putea constitui o ingerință în viața privată a unui judecător, iar art. 8 CEDO oferă garanții împotriva aplicării disproporționate a măsurilor de supraveghere. Comisia a menționat că este necesar să fie introdus controlul judiciar pentru ca Legea nr. 325 să fie compatibilă cu CEDO. De asemenea, Legea 325 încalcă toate principiile elaborate de CtEDO cu privire la implicarea agenților sub acoperire, și anume: motivele prevăzute la art. 4 și art. 10 alin. (2) ale Legii 325 nu sunt suficiente pentru a fi considerate drept temeiuri rezonabile pentru inițierea testării; planul testării aprobat de CNA nu corespunde cerințelor minime pentru autorizarea activității unui agent sub acoperire, iar testorul va utiliza, de fapt, o identitate falsă și se va apropia

¹⁹⁴Proiectul nr. 281 al legii pentru modificarea și completarea unor acte legislative, înregistrat la Parlament la 9 iulie 2014.

¹⁹⁵Comisia de la Veneția, Aviz nr. 756 / 2014 din 2 aprilie 2014, CDL-AD(2014)009, disponibil la [http://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD\(2014\)009-e](http://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD(2014)009-e).

¹⁹⁶Legea nr. 325 din 23 decembrie 2013 privind testarea integrității profesionale.

¹⁹⁷Comisia de la Veneția, Aviz nr. 789 / 2014 din 15 decembrie 2014, CDL-AD(2014)039, pag. 19-21, disponibil la <http://constcourt.md/download.p?file=cHVibGJjL2NjZG9jL3Nlc2l6YXJpL3JvLWFFraWN1c2N1cmhZXRlc3RhcmlVhLWludGVncml0YXRpaXRyYWRuZW9mOTU1YjJucGRm>

de judecător cu o ofertă corupțională, oferind, de exemplu, o sumă de bani, prin urmare el trebuie să fie calificat drept un agent provocator. În consecință, Comisia a considerat că, în temeiul Legii 325, testorii de integritate pot determina ingerințe disproporționate în viața privată. Prin analogie, putem considera că concluziile Comisiei de la Veneția se aplică corespunzător și asupra tuturor agenților publici supuși testării integrității profesionale.

Creșterea spectaculoasă cu peste 100% a numărului demersurilor de interceptare; rata extrem de înaltă de admitere a demersurilor de peste 98%; neinformarea judecătorului de instrucție despre rezultatele interceptării și, ca rezultat, neverificarea de către judecător a respectării cerințelor legale la interceptare; neinformarea persoanelor după încetarea interceptării; amânarea frecventă a informării persoanei; lipsa informației despre distrugerea sau stocarea înregistrărilor de către procuror; păstrarea rezultatelor interceptării în spații securizate insuficient de judecătorul de instrucție și procuror; schimbarea deasă a judecătorilor de instrucție care autorizează și verifică rezultatele interceptărilor, care sunt confidențiale; lipsa unui control parlamentar transparent – toate aceste elemente ne permit să concluzionăm că interceptarea convorbirilor e încă un proces la discreția largă a procuraturii și OUP, fără a fi asigurat un control judiciar adecvat sau un control parlamentar transparent. În plus, noile inițiative legislative care permit interceptările în afara procesului penal, fără respectarea unor garanții minime procedurale, pot duce la încălcări grave ale dreptului persoanelor la viață privată.

Recomandări:

1. Analiza minuțioasă de către CSJ a practicii aplicării prevederilor cu privire la interceptarea convorbirilor;
2. Asigurarea în toate judecătoriile din țară a spațiilor special amenajate și securizate pentru păstrarea materialelor judecătorilor de instrucție;
3. Informarea obligatorie de către procuror a judecătorului de instrucție privind rezultatele fiecărei interceptări și informarea despre interceptare a tuturor persoanelor supuse interceptării;
4. Informarea publicului despre distrugerea și arhivarea de către procuror a rezultatelor interceptărilor și înregistrărilor;
5. Publicarea raportului Procurorului General prezentat Comisiei parlamentare securitate națională, apărare și ordine publică privind efectuarea măsurilor speciale de investigație, care nu trebuie să conțină date cu caracter personal;
6. Revizuirea proiectului legii privind combaterea extremismului, adoptat în primă lectură în 2014, prin includerea garanțiilor necesare pentru protejarea dreptului la viață privată al persoanelor interceptate;
7. Introducerea controlului judiciar premergător asupra măsurilor pentru testarea integrității profesionale..

Contribuirea la reducerea numărului adresărilor la CtEDO

Numărul mare de cereri adresate CtEDO pune în pericol întregul mecanism instituit prin CEDO. În urma numeroaselor condamnări la CtEDO, multe țări europene au introdus remedii compensatorii pentru încălcarea termenului rezonabil. În unele țări, cum ar fi Rusia, Serbia, Slovenia sau Spania a fost introdus recursul la Curtea Constituțională pentru persoanele care pretind că le-au fost încălcate drepturile și libertățile fundamentale ale omului. De asemenea, încă în anul 2005, Lord Woolf a recomandat recurgerea mai frecventă la serviciile ombudsmanilor naționali și la alte metode de soluționare alternativă a disputelor.¹⁹⁸ În cazul unor încălcări deosebit de grave, în scopul prevenirii abaterilor pe viitor, ar putea fi justificată sancționarea abaterilor nescuzabile sau obligarea responsabililor de a compensa, integral sau în parte, sumele plătite de stat în temeiul procedurilor CtEDO. În acest capitol este analizată succint evoluția acestor mecanisme în Republica Moldova începând cu anul 2013.

5.1 Remediul compensator pentru încălcarea termenului rezonabil

Prin hotărârea *Olaru ș.a. c. Moldovei*, CtEDO a constatat că, în anul 2009, neexecutarea hotărârilor judecătorești definitive era principala problemă a Republicii Moldova în ceea ce privește numărul de cereri care se află pe rolul Curții. La data hotărârii, mai mult de 300 de cereri de acest gen erau pendinte la CtEDO. Hotărârea *Olaru ș.a.*, CtEDO menționează următoarele:

„58. ... Statul trebuie să introducă un recurs care să asigure cu adevărat o redresare efectivă pentru violările Convenției, care se datorează neexecutării prelungite de către autoritățile de stat a hotărârilor judecătorești definitive cu privire la acordarea spațiului locativ de stat pronunțate împotriva Statului sau a entităților acestuia. Un astfel de recurs ... trebuie să corespundă principiilor prevăzute de Convenție”

În hotărârea *Scordino nr. 1 c. Italiei* (29 martie 2006), CtEDO a descris rigorile cărora trebuie să corespundă recursul compensator menționat în hotărârea *Olaru ș.a.*¹⁹⁹ Astfel:

¹⁹⁸ A se vedea pag. 4 al Raportului, disponibil la <http://www.echr.coe.int/NR/rdonlyres/40C335A9-F951-401F-9FC2-241CDB8A9D9A/0/LORDWOOLFREVIEWSWORKINGMETHODS.pdf>.

¹⁹⁹ Cerințe similare față de remediul introdus pentru durata excesivă a procedurilor sunt prevăzute și în Recomandarea Comitetului de Miniștri al Consiliului Europei CM/Rec(2010)3 din 24

- a) procedura privind examinarea cererii de acordare a compensației trebuie să fie echitabilă (para. 200);
- b) acțiunea trebuie examinată în termen rezonabil (para. 195 *in fine*), însă mai rapid decât procedurile obișnuite de compensare a prejudiciului;
- c) compensația acordată nu trebuie să fie nerezonabilă în raport cu satisfacția echitabilă acordată de CtEDO în cauze similare (para. 202-206 și 213);
- d) regulile cu privire la cheltuielile de judecată nu trebuie să pună o sarcină excesivă asupra reclamantului (para. 201);
- e) plata compensației trebuie făcută prompt, însă peste nu mai mult de 6 luni de la ziua la care hotărârea judecătorească devine executorie (para. 198).

În vederea executării hotărârii *Olaru ș.a.*, la 21 aprilie 2011, Parlamentul a adoptat Legea nr. 87, privind repararea de către stat a prejudiciului cauzat prin încălcarea dreptului la judecarea în termen rezonabil a cauzei sau a dreptului la executarea în termen rezonabil a hotărârii judecătorești (Legea nr. 87), care a intrat în vigoare la 1 iulie 2011. Ea oferă dreptul oricărei persoane fizice sau juridice să solicite în instanța de judecată compensații materiale și morale pentru încălcarea termenului rezonabil la faza urmării penale, judecării cauzei sau executării hotărârii judecătorești. Legea prevede că cererea de chemare în judecată se depune împotriva Ministerului Justiției²⁰⁰. Aceste acțiuni sunt de competența Judecătoriei Buiucani mun. Chișinău²⁰¹ și urmează a fi examinate de către prima instanță în cel mult 3 luni de la depunere. Hotărârea primei instanțe nu este executorie. Ea poate fi contestată cu apel și recurs²⁰², iar legea nu interzice remiterea acestor cauze la rejudicare²⁰³. Legea nu instituie termene-limită speciale pentru examinarea apelurilor sau recursurilor în cauzele inițiate în temeiul Legii nr. 87.

februarie 2010, disponibil la <https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=1590115&Site=CM&BackColorInternet=C3C3C3&BackColorIntranet=EDB021&BackColorLogged=F5D383>.

²⁰⁰ Până la 6 octombrie 2012, aceste acțiuni se depuneau împotriva Ministerului Finanțelor. Prin Legea nr. 96, din 3 mai 2012, a fost modificată Legea nr. 87 și indicat că acțiunile se depun împotriva Ministerului Justiției.

²⁰¹ Până în 6 octombrie 2012, cererea de chemare în judecată privind neexecutarea sau executarea întârziată a hotărârii judecătorești urma a fi depusă la Judecătoria Rîșcani, mun. Chișinău (conform locului amplasării Ministerului Finanțelor), iar după această dată la Judecătoria Buiucani mun. Chișinău (a se vedea Legea nr. 96, din 3 mai 2012). Până la 30 noiembrie 2012, cererea cu privire la încălcarea termenului rezonabil la faza urmării penale sau a judecării cauzei se depunea la Curtea de Apel Chișinău. Prin Legea nr. 155 din 5 iulie 2012, a fost exclusă competența curților de apel de a examina cauze ca primă instanță, iar toate cauzele de chemare în judecată sunt examinate de judecătorii de sector.

²⁰² Depunerea cererii de apel suspendă executarea hotărârii judecătorești până la pronunțarea deciziei curții de apel. Recursul nu este suspensiv, însă art. 6 alin. 1 al Legii nr. 87 prevede că aceste hotărâri judecătorești sunt executate după ce devin irevocabile. Mai mult, art. 6 alin. 4 al Legii nr. 87 prevede că Ministerul Finanțelor va executa titlul executoriu în termenul stabilit de Legea nr. 847 din 24 mai 1996 cu privire la sistemul bugetar și proces bugetar. Art. 36¹ al acestei legi interzice executarea silită a acestor titluri executorii pentru o perioadă de 6 luni de la data rămânerii irevocabile a hotărârii.

²⁰³ Până la 1 decembrie 2012, când au intrat în vigoare modificările la Codul de procedură civilă, hotărârea primei instanțe putea fi contestată doar cu recurs, iar trimiterea cauzei la rejudicare nu era permisă. Legea nr. 155 din 5 iulie 2012, prevede că toate hotărârile sunt examinate în prima instanță de judecătoria, hotărârile cărora pot fi contestate cu apel, iar apoi cu recurs. Începând cu 1 decembrie 2012, Codul de procedură civilă nu interzice trimiterea la rejudicare a cauzelor intentate în temeiul Legii nr. 87.

Remediul introdus prin Legea nr. 87 în mod evident satisface două din cele cinci rigori enumerate în hotărârea *Scordino (nr. 1)* (cele de la lit. a) și e) de mai sus). Procedurile sunt examinate pe cale judiciară, conform regulilor care oferă suficiente aparențe de echitate. De asemenea, conform art. 36¹ al Legii cu privire la sistemul bugetar și procesul bugetar, Ministerul Finanțelor are la dispoziție 6 luni pentru executarea titlului executoriu. În caz contrar, executorul judecătoresc poate purcede la executare silită a titlului executoriu, ceea ce, aparent, se întâmplă rareori. În decizia *Balan c. Moldovei* (24 ianuarie 2012), CtEDO a acceptat, *prima facie*, că recursul introdus prin Legea nr. 87 este unul eficace, sugerând epuizarea acestui remediu persoanelor care doresc să se plângă la CtEDO de încălcarea termenului rezonabil. Potrivit celui mai experimentat jurist moldovean de la grefa CtEDO, CtEDO a acordat Republicii Moldova un credit de încredere, însă poziția CtEDO ar putea fi revăzută în viitor în funcție de capacitatea instanțelor naționale de a crea o jurisprudență consistentă cu rigorile impuse de CEDO²⁰⁴, fapt subliniat și în p. 27 al deciziei *Balan*.

După decizia *Balan*, mai mult de 300 de cereri moldovenești cu privire la termenul rezonabil, care erau pendinte la CtEDO la 28 iulie 2009 (ziua în care a fost pronunțată hotărârea Olaru ș.a.) sau care au fost depuse ulterior, au fost declarate inadmisibile de către CtEDO pentru neepuizarea căilor de recurs interne. Reclamanților le-a fost sugerat să intențeze o acțiune în temeiul Legii nr. 87.

La 1 iunie 2012, peste 11 luni de la intrarea în vigoare a Legii nr. 87, Ministerul Finanțelor cunoștea despre 634 de cereri depuse în temeiul acestei legi, ceea ce reprezenta circa 1% din toate acțiunile civile depuse în instanțele judecătorești în acel an. Numărul mare al acestor cereri poate fi explicat prin declararea inadmisibilă de către CtEDO a peste 300 de cereri în care se invoca termenul rezonabil și depunerea acestora la nivel național. Se pare că numărul acestor cereri a descrescut gradual. Cu toate acestea, potrivit statisticilor oficiale, în anul 2014, au fost depuse 479 de cereri de chemare în judecată de acest gen, iar la sfârșitul anului 140 dintre acestea încă erau pendinte în prima instanță.²⁰⁵

În anul 2014, CRJM a evaluat eficiența practică a mecanismului introdus prin Legea nr. 87. Au fost analizate hotărârile judecătorești în 262 de cauze intentate în temeiul Legii nr. 87. Aceste cauze reprezentau mai mult de 90% din toate procedurile intentate în temeiul Legii nr. 87 și în care a fost adoptată o decizie irevocabilă în perioada septembrie 2012 - octombrie 2013. Constatările CRJM au fost reflectate într-un document de politici²⁰⁶.

Rezultatele analizei practicei judiciare efectuată de CRJM²⁰⁷ trezesc dubii în ceea ce privește eficiența mecanismului de compensare a prejudiciului cauzat prin încălcarea termenului

²⁰⁴ Radu Panțiru a făcut aceste declarații la 27 martie 2012 în cadrul unei conferințe organizate de Consiliul Europei la Institutul Național al Justiției. Discursul acestuia a fost ulterior plasat pe pagina web a Curții Supreme de Justiție și este disponibil la http://csj.md/news.php?menu_id=460&clang=5.

²⁰⁵ Ministerul Justiției, Raport statistic disponibil la http://justice.gov.md/public/files/file/rapoarte/2015/executarea_legii_87_pentru_12_luni_2014.pdf.

²⁰⁶ A se vedea CRJM, Documentul de politici "Mecanismul de reparare a prejudiciului cauzat prin încălcarea termenului rezonabil - este oare el eficient?", 2014, disponibil la: <http://crjm.org/wp-content/uploads/2014/09/Document-de-politici-nr1-web.pdf>

²⁰⁷ Au fost studiate mai mult de 262 cauze, dintre care 143 vizau durata a procedurilor judiciare iar 119 - neexecutarea sau executarea tardivă a hotărârilor judecătorești.

rezonabil. Există probleme serioase atât la viteza cu care sunt examinate acțiunile intentate în temeiul Legii nr. 87, cât și la calitatea motivării hotărârilor judecătorești și mărimea compensațiilor acordate cu titlu de prejudiciu material și moral. De asemenea, cheltuielile pentru asistență juridică sunt de regulă puse integral sau în cea mai mare parte pe umerii reclamanților, chiar dacă acțiunea este admisă integral, iar implicarea avocatului nu pare a fi excesivă.

Durata examinării acțiunilor intentate în temeiul Legii nr. 87

Legea nr. 87 prevede că acțiunea urmează a fi examinată de către prima instanță în cel mult 3 luni de la depunere. În practică, acest termen nu se respectă²⁰⁸. Nici Legea nr. 87 și nici altă legislație nu stabilește termene speciale pentru examinarea apelurilor sau recursurilor în cauzele inițiate în temeiul Legii nr. 87. Ultimele sunt examinate potrivit ordinii generale. În practică, în apel cauzele sunt examinate cel puțin 3-4 luni de zile, iar în recurs alte 3-4 luni, iar termenul de depunere a recursului este de 2 luni. Detalii despre cele 262 cauze intentate în temeiul Legii nr. 87 și care au fost analizate de CRJM sunt prezentate în următorul tabel:

Termenul 15: *Informații privind durata examinării acțiunilor intentate în temeiul Legii nr. 87 (inclusiv căile de atac)*

	dosare studiate	până la 6 luni		6-12 luni		13-15 luni		16-18 luni		18 luni +	
Durata procedurilor judiciare	143	22	15,4%	79	55,2%	18	12,6%	11	7,7%	13	9,1%
Executarea hotărârilor judecătorești	119	11	9,2%	53	44,5%	20	16,8%	10	8,4%	25	21,0%
total	262	33	12,6%	132	50,4%	38	14,5%	21	8,0%	38	14,5%

Potrivit datelor din tabel, din cele 262 cauze analizate de CRJM, 12,6% s-au finalizat în mai puțin de 6 luni de la depunerea cererii de chemare în judecată, 50,4% - în termen de la 6 la 12 luni, 14,5% - în termen de la 13 la 15 luni, iar 22,5% - în termen mai mare de 15 luni, dintre care 14,5% - în termen mai mare de 18 luni. Examinarea îndelungată a acțiunilor intentate în temeiul Legii nr. 87 este confirmată și de informația primită de la Ministerul Finanțelor. Către sfârșitul anului 2014, mai mult de 50 de acțiuni depuse până în octombrie 2012 era încă pendinte în fața instanțelor judecătorești.

CRJM a efectuat o analiză a datelor statistice oficiale cu privire la durata examinării cauzelor în Republica Moldova²⁰⁹. Acestea confirmă că, din cele circa 69,000 de cauze civile aflate pe rolul

²⁰⁸ Potrivit statisticilor oficiale (a se vedea nota de subsol nr. 13), la 1 ianuarie 2014, în prima instanță erau pendinte 111 acțiuni intentate în temeiul Legii nr. 87. În primele 3 luni ale anului 2014 au fost depuse 28 de acțiuni și s-a finalizat examinarea a 39 de acțiuni, iar la 31 martie 2014 100 de acțiuni încă erau pendinte. Cu alte cuvinte, din cele 111 acțiuni depuse până la 31 decembrie 2013, la 31 martie 2014 cel puțin 72 de acțiuni (dacă se prezumă că niciuna din cele 28 de acțiuni depuse în primul semestru al anului 2014 nu a fost examinată) încă erau pendinte în prima instanță.

²⁰⁹ Ministerul Justiției, "Raport statistic despre activitatea primei instanțe la judecarea cauzelor civile pe 9 luni ale anului 2013", disponibil la http://justice.gov.md/public/files/file/rapoarte/Judecarea_cauzelor_civile_9_luni_2013din-12-12-2013.xlsx.

judcătorilor de sector la 1 octombrie 2013, doar 2,699 de cauze (3,9%) erau pendinte de mai mult de 12 luni, dintre care 1,803 cauze (2,6%) de la 12 la 24 de luni, 503 (0,7%) de la 24 la 36 de luni și 373 (0,5%) mai mult de 36 de luni. Dacă prezumăm că în cele 262 de cauze calea de atac a fost examinată în 3 luni, rezultă că 22,5% din cauzele intentate în temeiul Legii nr. 87 au fost examinate de prima instanță în termen mai mare de 12 luni, spre deosebire de 3,8% - media pe țară în cauzele civile²¹⁰. Aceste cifre sugerează că acțiunile civile obișnuite sunt examinate de judecători mult mai repede decât cauzele intentate în temeiul Legii nr. 87, deși ar trebui să fie invers.

Tabelul de mai sus prezintă o situație mai bună decât cea *de facto*. Multe dintre cauzele analizate de CRJM au fost examinate de instanțele judecătorești conform legislației existente până la 1 decembrie 2012, când aceste cauze nu putea fi examinate în apel. Începând cu 1 decembrie 2012, aceste cauze sunt examinate și în apel²¹¹. Mai mult, termenul de recurs a fost extins de la 15 zile la 2 luni iar părțile recurg foarte des la această cale de atac. În consecință, după 1 decembrie 2012, perioada examinării acțiunilor în temeiul Legii nr. 87 s-a lungit cu cel puțin 4-6 luni. Examinarea unei cauze intentate în temeiul Legii nr. 87 într-o perioadă mai mare de 18 luni, coroborat cu executarea hotărârii judecătorești în alte 6 luni, pare a fi problemă prin prisma standardelor CtEDO. Mai mult, începând cu 1 decembrie 2012, cauzele intentate în temeiul Legii nr. 87 pot fi remise la rejudicare iar acest fapt se întâmplă ocazional, uneori chiar repetat²¹².

Repararea prejudiciului moral

Potrivit standardelor CtEDO, compensațiile acordate la nivel național cu titlu de prejudiciu moral trebuie să fie rezonabile în raport cu compensațiile acordate de ea în cauze comparabile, adică în cauzele în care a fost constatată o violare comparabilă de către același stat sau de către un alt stat cu un nivel de dezvoltare economică similar. În hotărârea *Burdov nr. 2 c. Rusiei* (15 ianuarie 2009), CtEDO a menționat următoarele în ceea ce privește repararea prejudiciului moral:

„100. Există o prezumție puternică, însă care poate fi combătută, că procedurile excesiv de lungi vor cauza prejudicii morale. Curtea consideră că această prezumție este deosebit de puternică în privința întârzierii excesive în executarea de către Stat a unei hotărâri judecătorești pronunțate împotriva acestuia, având în vedere frustrarea inevitabilă cauzată de neonorarea de către stat a datoriiilor, precum și faptul că reclamantul a trecut deja prin procedurile judiciare și a obținut câștig de cauză.”

Acordarea unor compensații de EUR 400,000 pentru încălcarea termenului de examinare a cauzei, așa cum a făcut Curtea de Apel Chișinău în cauza *Sandulachi*²¹³, nu caracterizează sistemul de justiție din Republica Moldova. Din contra, printre judecătorii moldoveni este larg răspândită convingerea că încălcarea drepturilor omului nu ar trebui să ducă automat la

²¹⁰ Conform datelor din primele 9 luni ale anului 2013.

²¹¹ A se vedea nota de subsol nr. 11.

²¹² Ex. cauza *Ciorici Constantin c. Ministerului Finanțelor* a fost remisă la rejudicare de către Curtea Supremă de Justiție de două ori. Ultima decizie a CSJ este disponibilă la http://jurisprudenta.csj.md/search_col_civil.php?id=5415.

²¹³ Hotărârea Curții de Apel Chișinău din 23 ianuarie 2012 în cauza *Pantelei Sandulachi c. Ministerului Finanțelor*. Această hotărâre a fost ulterior casată de CSJ, iar compensația a fost redusă la EUR 1,000.

repararea prejudiciului moral, sau că quantumul prejudiciului moral nu ar trebui să fie unul foarte mare. Mărimea mică a compensațiilor morale a fost mereu o chestiune larg discutată între juriștii din Republica Moldova. Fiind întrebați despre mărimea compensațiilor morale, judecătorii au menționat că atunci când le acordă ei reies din realitățile Republicii Moldova, care este cea mai săracă țară din Europa, iar salariile judecătorilor sunt mici. De asemenea, ei atrag atenția la jurisprudența CSJ, care până recent acorda, în mare parte, compensații mici. Unii judecători erau reticenți la ideea de a acorda compensații mari pentru a nu fi suspectați de corupție sau deoarece „tradițional, aveau o grijă deosebită față de bugetul de stat”²¹⁴. Cu toate acestea, judecătorii au fost mai generoși atunci când reclamanți în proceduri erau colegii lor sau membrii familiilor judecătorilor²¹⁵.

Se pare că judecătorii consideră că stabilirea quantumului compensației morale nu reprezintă o chestiune de drept, ci ceva ce ține de discreția judecătorului. Din acest considerent, de regulă, motivarea hotărârilor judecătorești în această parte este foarte sumară și nu permite justițiabililor să înțeleagă cum a fost stabilită mărimea compensației și din ce motiv în cauze similare judecătorii au acordat compensații morale diferite.

Compensațiile morale acordate de judecătorii moldoveni variază considerabil ca mărime. Până în 2013, de obicei, judecătorii din judecătorii acordau sume mai mari pentru prejudiciul moral, care erau reduse substanțial de către instanțele de apel și recurs. Compensațiile acordate în final erau considerabil mai mici decât cele acordate de CtEDO²¹⁶. Din acest motiv, până la 31 decembrie 2014, Moldova a pierdut șapte cauze la CtEDO²¹⁷.

CSJ a recunoscut, se pare, că nivelul compensațiilor morale acordate pentru încălcarea CEDO este prea mic, iar practica judecătorească în acest domeniu nu este uniformă. La 23 iulie 2012, pe pagina CSJ a fost plasată Opinia comună a președintelui CSJ și a Agentului Guvernamental cu privire la satisfacția echitabilă care urmează a fi acordată pentru violarea CEDO²¹⁸. Opinia menționează următoarele:

„... analizând jurisprudența CEDO în cazurile de neexecutare, putem constata că mărimea [compensației morale acordate de CtEDO în cauzele moldovenești] este de aproximativ de 600 euro pentru 12 luni de întârziere și cite 300 euro pentru fiecare perioadă următoare de 6 luni de întârziere”.

²¹⁴Raportul CRJM din anul 2012, p. 55.

²¹⁵În cauza *Grosu ș.a. c. Moldovei* (dec. CtEDO din 13 iulie 2007), CSJ a acordat în 2006 reclamantului care era fost judecător EUR 9,500 cu titlu de prejudiciu moral pentru casarea neregulară a unei hotărâri judecătorești irevocabile. În cauzele *Guranga* și *Cumatrenco* (dec. CtEDO din 20 martie 2007) CSJ a acordat în 2007 judecătorilor sau familiilor judecătorilor decedați EUR 4,400 și, respectiv, EUR 4,850 cu titlu de prejudiciu moral pentru casarea neregulară a unor hotărâri judecătorești irevocabile. Sumele acordate de CtEDO cu titlu de prejudiciu moral în cauze comparabile sunt mult mai mici.

²¹⁶Raportul CRJM din anul 2012, p. 55.

²¹⁷A se vedea hot. CtEDO *Ciorap nr. 2*, 20 iulie 2010; *Ganea* (17 mai 2011); *Avram ș.a.* (5 iulie 2011); *Cristina Boicenco* (27 septembrie 2011); *G.B. și R.B.* (18 decembrie 2012); și *Pietriș S.A.* (3 decembrie 2013); *Ciorap* (nr. 4).

²¹⁸Opinia comună a președintelui CSJ și a Agentului Guvernamental cu privire la satisfacția echitabilă care urmează a fi acordată pentru violarea CEDO, disponibilă la <http://csj.md/admin/public/uploads/Opinie%20privind%20satisfac%C5%A3ia%20echitabil%C4%83.doc>.

Din cele 262 de cauze studiate, 143 vizau durata excesivă a procedurilor judiciare. 91 din aceste 143 de cauze au fost admise. Informații detaliate despre cele 91 de acțiuni și compensațiile acordate reclamanților sunt prezentate în tabelul următor. Potrivit datelor din acest tabel, deși 40% din cererile admise vizau durate ale procedurilor mai mari de 4 ani, doar în 3% din cazuri au fost acordate compensații cu titlu de prejudiciu moral de EUR 2,000 și mai mari. Pe de altă parte, deși doar 18% din acțiunile admise vizau proceduri cu o durată de până la un an²¹⁹, în 73% din cazuri compensațiile morale acordate au fost mai mici de EUR 500. În 14 din cele 91 de acțiuni admise a fost constatată recurgerea la constatarea violării CEDO fără acordarea vreunei compensații cu titlu de prejudiciu moral. Cea mai mare compensație cu titlu de prejudiciu moral a fost de MDL 50,000 și a fost acordată unui avocat pentru proceduri penale împotriva sa care au durat 6 ani și 6 luni. Mărimea medie a compensației morale acordate în cele 77 de acțiuni admise este de MLD 7,084 (EUR 442 în acea perioadă), deși durata medie a procedurilor pentru care au fost acordate compensații a fost de 2 ani și 11 luni.

Termenul 16: Informații privind compensațiile morale acordate în temeiul Legii nr.87 pentru durata excesivă a examinării cauzei

Dosare studiate											
143		acțiuni admise						91		64%	
		au solicitat compensarea prejudiciului moral						91		100%	
PRETENȚII ADMISE						PRETENȚII RESPINSE					
77						14					
DURATA PROCEDURILOR PRINCIPALE											
până la 1 an		1-1,5 ani		1,5-2 ani		2-3 ani		3-4 ani		4 ani și mai mult	
14	18%	7	9%	4	5%	12	16%	9	12%	31	40%
CANTUMUL PREJUDICIULUI MORAL ACORDAT PRIN HOTĂRÂRE JUDECĂTOREASCĂ IREVOCABILĂ											
până la € 500		€ 500 - 750		€ 750 - 1,000		€ 1,000 - 1,500		€ 1,500 - 2,000		€ 2,000 și mai mult	
56	73%	14	18%	2	3%	2	3%	1	1%	2	3%
Cea mai mică sumă acordată		MDL 500		20.03.13		Dos. nr. 2ra-794/13		Liubovi Constantinova c. Min. Fin.		6 luni	
Cea mai mare sumă acordată		MDL 50,000		20.09.12		Dos. nr. 2r-703/12		Tuhari Igor c. Min. Fin.		6 ani, 6 luni	
Durata medie a procedurilor în care a fost admisă acțiunea								2 ani și 11 luni			
Suma medie acordată								MDL 7,084 (EUR 442 în acea perioadă)			

²¹⁹ Admiterea acestor acțiuni este prin sine problematică având în vedere că CtEDO, de regulă, respinge ca fiind vădit nefondate pretențiile cu privire la durata procedurilor judiciare într-o singură instanță cu o durată mai mică de 2 ani. 32% din acțiunile admise vizau proceduri de până la 2 ani. Aceasta poate vorbi despre o cunoaștere insuficientă de către judecători a standardelor CtEDO.

Din cele 119 acțiuni studiate cu privire la neexecutarea sau executarea întârziată a hotărârilor judecătorești au fost admise 91. În 88 din cele 91 de cauze au fost formulate pretenții cu privire la compensarea prejudiciului moral, dintre care au fost admise 82. Informații detaliate despre aceste 82 de acțiuni și compensațiile acordate reclamanților sunt prezentate în tabelul următor. Deși doar 4% din aceste acțiuni vizau perioade mai mici de 1,5 ani, în 67% din cazuri compensațiile morale acordate au fost de până la EUR 750. Deși 39% din acțiuni vizau perioade mai mari de 4 ani, doar în 7% din cazuri au fost acordate compensații morale de EUR 2,000 și mai mari²²⁰. Cea mai mare compensație acordată a fost de MDL 60,000 pentru neexecutarea unei hotărâri judecătorești timp de 12 ani. Deși durata medie a neexecuțiilor sau a execuțiilor întârziate în cele 82 de acțiuni admise a fost de 3 ani și 6 luni, compensația medie acordată a fost de doar 11,961 MDL (EUR 747 în acea perioadă). După cum rezultă din Opinia comună a Președintelui CSJ și a Agentului Guvernamental din 23 iunie 2012, care a fost formulată în baza practicilor CtEDO, compensația pentru întârzieri sau neexecuții de 3 ani și 6 luni trebuia să fie de EUR 2,100.

Termenul nr. 17: Informații privind compensațiile morale acordate în temeiul Legii nr. 87 pentru neexecutarea sau executarea tardivă a hotărârilor judecătorești

Dosare studiate											
119		acțiuni admise						91		76%	
		au solicitat compensarea prejudiciului moral						88		97%	
PRETENȚII ADMISE						PRETENȚII RESPINSE					
82						6					
DURATA PROCEDURILOR PRINCIPALE											
până la 1 an		1-1.5 ani		1.5-2 ani		2-3 ani		3-4 ani		4 ani și mai mult	
2	2%	2	2%	10	12%	16	20%	20	24%	32	39%
CUANTUMUL PREJUDICIULUI MORAL ACORDAT PRIN HOTĂRÂRE JUDECĂTOREASCĂ IREVOCABILĂ											
până la € 500		€ 500- 750		€ 750- 1,000		€ 1,000- 1,500		€ 1,500- 2,000		€ 2,000 și mai mult	
37	45%	18	22%	9	11%	5	6%	7	9%	6	7%
Cea mai mică sumă acordată		1,000 MDL		25.9.12		Dos. nr. 2r-1442/12		Bodarev Ion c. Min. Fin.		3 ani	
Cea mai mare sumă acordată		60,000 MDL		25.9.13		Dos. nr. 2ra-2030/13		Svetlana Țurcanu c. Min. Fin.		12 ani	
Durata medie a procedurilor în care a fost admisă acțiunea								3 ani și 6 luni			
Suma medie acordată								11,961 MDL (EUR 747 în acea perioadă)			

²²⁰ Aceasta se pare că este compensația minimă acordată de CtEDO pentru neexecuții care au durat 4 ani.

Informația din cele două tabele de mai sus confirmă în mod clar că compensațiile morale acordate în temeiul Legii nr. 87 sunt considerabil mai mici decât compensațiile acordate de CtEDO în cazuri comparabile. Am încercat să analizăm în ce măsură CSJ respectă Opinia comună a Președintelui CSJ și a Agentului Governamental din 23 iunie 2012. Majoritatea cauzelor studiate s-au finalizat cu o decizie a CSJ. Spre regret, nu am găsit nicio referire la această recomandare în deciziile CSJ. Aceasta nu s-a întâmplat nici atunci când reclamantii își justificau pretențiile cu titlu de prejudiciu moral pe această Opinie. Nivelul compensațiilor acordate de CSJ confirmă în mod clar că recomandările din Opinia comună nu erau luate în calcul de CSJ la stabilirea mărimii compensației morale acordate pentru încălcarea termenului rezonabil de examinare a cauzei sau de executare a hotărârilor judecătorești. În ultima perioadă, totuși, practica CSJ confirma tendința rezervată de creștere a compensațiilor morale acordate în toate categoriile de dosare.

Compensarea cheltuielilor legate de judecarea cauzei

Acțiunile intentate în temeiul Legii nr. 87 nu sunt supuse taxei de stat. Totuși, acestea deseori implică cheltuieli pentru asistență juridică. Cheltuielile mari de asistență juridică puse pe umerii reclamantului pot reduce la zero eficiența remediei introdus prin Legea nr. 87. Având în vedere că reclamantul recurge la serviciile unui avocat, se poate dovedi că, dacă cheltuielile pentru avocat nu sunt compensate decât într-o mică măsură, în final reclamantul obține prin hotărâre irevocabilă cu puțin peste sau chiar mai puțin decât onorariul plătit avocatului. Cu alte cuvinte, chiar dacă câștigă procesul, în final reclamantul de facto nu obține decât foarte puțin sau chiar nimic.

Uniunea Avocaților din Republica Moldova a aprobat cuantumul recomandabil al onorariilor avocaților, tariful minim per oră fiind de EUR 50, iar cel maxim de EUR 150²²¹. Din dosarele studiate am putut conchide că doar în 46 din cele 182 de acțiuni admise a fost solicitată compensarea cheltuielilor pentru asistență juridică. Aceasta ar putea sugera că, de regulă, reclamantii nu mizează pe compensarea onorariilor plătite avocatului sau solicită compensarea doar a unei părți din aceste cheltuieli. Se pare că această atitudine este determinată de practica judecătorească existentă potrivit căreia doar o mică parte din cheltuielile de asistență juridică sunt compensate, chiar dacă acțiunea este admisă integral, timpul petrecut asupra dosarului este justificat, iar onorariul perceput este aproape de minimum recomandat de Uniunea Avocaților. Judecătorii, de regulă, nu justifică din ce motiv resping integral sau în parte pretenția cu privire la compensarea cheltuielilor de asistență juridică. Aceasta se poate datora justificării proaste a acestor pretenții de către părți. Cu toate acestea, puțini dintre judecătorii moldoveni examinează în ce măsură cheltuielile de asistență juridică au fost necesare și rezonabile ca mărime, deși aceasta este cerut de art. 96 alin. 1 Cod de procedură civilă. Suma acordată cu acest titlu pare să fie deseori stabilită discreționar de către judecător, fără a lua în calcul circumstanțele fiecărei cauze. În urma studierii celor 46 de cauze în care a fost solicitată compensarea cheltuielilor de asistență juridică, a fost stabilit faptul că doar în 35 dintre ele pretențiile date au fost admise. Mărimea medie a compensației a fost de MDL 3,705 (EUR 238 în acea perioadă), iar cea mai mare sumă a fost de MDL 19,242.

²²¹ Consiliul Uniunii Avocaților din Republica Moldova, Decizia nr. 2 din 30 martie 2012, disponibilă la <http://www.avocatul.md/files/documents/Recomandari%20onorarii%202012.pdf>.

Termenul 18: Informații privind compensarea cheltuielilor de asistență juridică în cauzele intentate în temeiul Legii nr.87

Dosare studiate					
262	acțiuni admise			182	
	au solicitat cheltuieli pentru asistență juridică			46	25%
PRETENȚII ADMISE			PRETENȚII RESPINSE		
35			11		
<i>integral</i>	<i>parțial</i>				
21	14				
Cea mai mică sumă acordată	MDL 200	27.11.12	2r-2118/12	Mihai Voloc și alții c. Min. Fin.	
Cea mai mare sumă acordată	MDL 19,242	25.9.13	2ra-2030/13	Svetlana Țurcanu c. Min. Fin.	
Suma medie acordată				MDL 3,705 (EUR 238 în acea perioadă)	

Recomandări:

- Introducerea în instanțele judecătorești au unui mecanism funcțional de examinare prioritară a cauzelor urgente, mecanism care la moment lipsește. Aceasta ar implica regândirea modului de operare a judecătorilor, astfel încât fiecare din el să-și rezerve săptămânal timp suficient pentru ședințe în cauzele urgente, fie că e vorba de Legea nr. 87 sau de alte acțiuni;
- Soluționarea în practică sau în Lege a problemei trimiterii la rejudicare a cauzelor privind Legea nr. 87;
- Instruirea aprofundată a judecătorilor de la Judecătoria sec. Buiucani și din colegiile civile ale Curții de Apel Chișinău și CSJ în domeniul aplicării standardelor CtEDO cu privire la termenul rezonabil;
- Aplicarea de către CSJ a unei practici care să asigure compensații adecvate pentru încălcarea termenului rezonabil;
- Monitorizarea atentă de către CSJ și CSM a modului de examinare a cauzelor privind Legea nr. 87 și analiza anuală a practicii în acest domeniu, cel puțin până la racordarea acesteia standardelor CtEDO.

5.2 Recursul constituțional și ombudsmanul

Constituția Republicii Moldova (art. 135) nu acordă competențe C.Const. să examineze cererile persoanelor fizice sau juridice. În anul 2004, Parlamentul a încercat să modifice art. 135 al Constituției și să introducă recursul individual la C.Const. La 16 decembrie 2004, Curtea Constituțională (avizul nr. 1) a autorizat începerea procedurii de modificare a Constituției. Totuși, în decembrie 2005, inițiativa²²² nu a acumulat numărul necesar de voturi

²²²Inițiativa legislativă nr. 142, din 13 ianuarie 2005.

ale deputaților, pe motiv că nu definea suficient de clar care ar trebui să fie competențele Curții Constituționale la examinarea recursurilor individuale. Strategia de reformă a sectorului justiției pentru anii 2011-2016, aprobată prin Legea nr. 231 din 25 noiembrie 2011, prevede în p. 6.1.3. revizuirea spectrului de subiecți cu drept de sesizare a Curții Constituționale. Până în martie 2015 nu a fost făcut public nici un proiect de lege cu privire la acest subiect și nici nu este clar dacă autoritățile Republicii Moldova susțin introducerea recursului individual la C.Const.

La 23 aprilie 2014, Ministerul Justiției a anunțat pe pagina sa web²²³ demararea procesului de elaborare a „cadruului normativ privind crearea mecanismului național menit să filtreze volumul de cereri, adresate CtEDO. Anunțul oferă puține informații cu privire la mecanismul dorit, însă menționează că este vorba de elaborarea unui nou cadru normativ, iar mecanismul dorit ar trebui „investit cu competența de a examina plângerile individuale ce vizează pretense încălcări ale Convenției, până la adresarea la Curtea Europeană”. CRJM a încercat să afle de la Agentul Guvernamental și ministrul Justiției modelele care sunt luate în calcul pentru noul mecanism. Răspunsurile primite sugerează că, pentru moment, nu sunt examinate anumite modele. Solicitarea CRJM adresată ministrului Justiției ca reprezentanții organizației să fie incluși în componența grupului de lucru care va elabora noul mecanism a rămas fără răspuns, însă CRJM a fost invitat să „vină cu propuneri”.

La 13 martie 2015, în discursul său făcut la Adunarea generală anuală a judecătorilor, Președintele CSJ a menționat că susține introducerea unui „filtru intern după CSJ” în calea adresării la CtEDO, care ar putea fi recursul constituțional sau crearea la CSJ a unui complet special din 5 judecători care să verifice dacă, prin deciziile judiciare irevocabile, nu au fost încălcate drepturile garantate de CEDO.

Până la 30 martie 2015, nu a fost făcut public un proiect de lege sau o propunere de politică publică cu privire la introducerea unui nou remediu național. Introducerea unei formalități suplimentare în calea adresării la CtEDO este mult prea importantă pentru ca inițiativele în acest sens să fie elaborate fără transparență și în cadrul unei singure instituții.

CRJM consideră că în sistemul de drept al Republicii Moldova nu este oportună crearea unui filtru în calea cererilor la CtEDO. Practica CSJ nu este suficient de uniformă, chiar dacă aceasta este declarată drept una din prioritățile CSJ. Instanțele naționale, inclusiv CSJ, deseori trec cu vederea standardele CEDO sau le aplică necorespunzător. Nu este clar cum un nou mecanism, care va fi compus din judecătorii care activează în prezent, va putea oferi alte soluții decât cele oferite actual de sistemul judecătoresc. Republica Moldova are suficiente mecanisme de protecție a drepturilor omului, însă aplicarea acestora este inadecvată. De aceea, recomandarea principală este concentrarea atenției asupra funcționării adecvate a mecanismelor existente, decât inventarea unor noi mecanisme cu perspective incerte.

Începând cu anul 1998, în Republica Moldova există instituția ombudsmanului. La 3 aprilie 2014, Parlamentul a adoptat o nouă Lege cu privire la Avocatul Poporului (Ombudsmanul)²²⁴, care prevede că în Republica Moldova există doi ombudsmani (unul

²²³A se vedea anunțul aici: <http://justice.gov.md/libview.php?l=ro&idc=4&id=1913>, accesat la 23 martie 2015.

²²⁴Legea nr. 52 cu privire la Avocatul Poporului (Ombudsmanul) din 3 aprilie 2014, în vigoare din

dintre care este pentru drepturile copilului). Raportul CRJM din 2012 a concluzionat că în cazul Republicii Moldova, aportul ombudsmanilor în sensul reducerii plângerilor la CtEDO nu poate fi foarte eficient, deoarece majoritatea persoanelor care depun cereri la CtEDO împotriva Republicii Moldova se plâng de soluțiile instanțelor judecătorești, iar ombudsmanii nu pot acționa ca un organ care reexaminează deciziile instanțelor judecătorești. Totuși, ombudsmanii ar putea contribui la reducerea plângerilor la CtEDO prin implicarea în cauze strategice de litigare sau prezentare de concluzii în unele cauze pendinte care ridică probleme de violare a CEDO. De asemenea, instituția ombudsmanului are un rol important în prevenirea și combaterea torturii, dat fiind faptul că este instituția care coordonează activitatea Mecanismului național de prevenire a torturii. Prin vizitele și opiniile formulate, Mecanismul național de prevenire a torturii ar putea contribui la identificarea problemelor din locurile unde se află sau se pot afla persoane private de libertate și solicita intervenția timpurie a autorităților. Nu în ultimul rând, Avocatul Poporului are o competență importantă și anume cea de a sesiza C.Const. Prin sesizările la C.Const. Avocatul Poporului ar putea preveni condamnările care se bazează într-o mare măsură pe probleme legate de neclaritatea sau incompatibilitatea legii naționale cu CEDO.

Deși avocații parlamentari există în Republica Moldova de mai mult de 16 ani, ei încă nu sunt percepuți de către societate ca un mecanism capabil să remedieze la nivel național violarea CEDO. Ombudsmanii ar putea diminua din numărul cererilor depuse la CtEDO. Totuși, în cazul Republicii Moldova, aportul lor în acest sens nu poate fi foarte eficient, deoarece majoritatea persoanelor care depun cereri la CtEDO împotriva Republicii Moldova se plâng de soluțiile instanțelor judecătorești. Este puțin probabil că vreun ombudsman va accepta să acționeze ca un organ care reexaminează deciziile instanțelor judecătorești.

Recomandări:

1. Inițierea dezbaterilor publice cu privire la oportunitatea introducerii recursului individual la Curtea Constituțională sau a unui alt remediu până la adresarea la CtEDO;
2. Implicarea cât mai activă a ombudsmanilor în examinarea cauzelor care au determinat violarea CEDO, în special în ceea ce ține de condițiile de detenție, aplicarea torturii și compatibilitatea cadrului legal național cu CEDO.

5.3 Acțiunea în regres

Conform art. 17 al Legii nr. 353 cu privire la Agentul guvernamental din 28 octombrie 2004 (Legea AG), statul are dreptul de a cere sumele plătite în temeiul hotărârilor sau deciziilor CtEDO de la persoanele a căror activitate, cu intenție sau din culpă gravă, a constituit temei pentru adoptarea hotărârii sau deciziei CtEDO. Agentul guvernamental este obligat să informeze Procurorul General și Consiliul Superior al Magistraturii, după

9 mai 2014. Deși legea a fost adoptată în aprilie 2014, până la 31 martie 2015 cei doi avocați ai poporului încă nu au fost aleși de Parlament.

caz, despre toate cazurile când, prin hotărâre a Curții sau prin acord de soluționare amiabilă a cauzei, Republica Moldova este obligată să plătească unele sume bănești. Informația se prezintă în termen de 30 de zile de la data rămânerii definitive a hotărârii Curții sau de la data semnării acordului de soluționare amiabilă a cauzei.

CRJM monitorizează ședințele CSM din anul 2012. Am constatat că informarea CSM de către AG este de o manieră superficială, fără a se discuta minuțios cauzele care au dus la violarea CtEDO și, eventual, răspunderea ce ar putea fi implicată. Această constatare este prezentă și în Raportul CRJM din 2012. De asemenea, până în martie 2015, nu s-a instituit o practică de pornire a procedurilor disciplinare împotriva judecătorilor care au comis cu intenție sau din culpă gravă abateri disciplinari care reies din hotărârile CtEDO, deși legea prevede aplicarea sancțiunii disciplinare în termen de un an de la data devenirii irevocabile a hotărârii judecătorești naționale sau internaționale.²²⁵

Art. 17 alin. 3 din Legea AG prevede că intentarea acțiunii de regres ține de competența exclusivă a Procurorului General. Intentarea acțiunii în regres de către Procurorul General arată straniu cu atât mai mult cu cât, din 1 decembrie 2012, procuratura nu mai are competențe de a redeschide procedurile civile în temeiul hotărârilor CtEDO, iar la Ministerul Justiției a fost creată secția responsabilă de reprezentare a intereselor statului în procedurile inițiate în temeiul Legilor nr. 1545 și nr. 87.

Art. 17 alin. 2 din Legea AG prevede că acțiunea de regres urmează a fi admisă doar dacă prejudiciul a fost cauzat cu „intenție sau din culpă gravă”. Conform Procuraturii Generale, instanțele judecătorești admit acțiunile de regres doar în cazurile în care persoanele au fost irevocabil condamnate penal sau contravențional. Suntem convinși că acțiunea în regres împotriva unui judecător sau procuror nu ar trebui intentată decât dacă vinovăția lor a fost stabilită deja în cadrul unor proceduri disciplinare, contravenționale sau penale. Se pare că Procurorul General a avut intenția să intenteze acțiunea în regres împotriva unui judecător doar o singură dată, în temeiul hotărârii *Tocono și Profesorii Prometeiști*. În această cauză, CtEDO a constatat o violare a art. 6 CEDO pe motiv că judecătorul nu s-a abținut de la judecarea cauzei, deși s-a aflat anterior în conflict cu una din părți. Procurorul General a solicitat permisiunea CSM pentru intentarea acestei acțiuni, însă solicitarea a fost respinsă.²²⁶

Conform art. 17 alin. (4) din Legea AG, acțiunea în regres poate fi intentată în termen de un an de la data la care a expirat termenul de plată stabilit în hotărârea sau decizia CtEDO. Se pare că acțiunea de regres nu va putea fi oricum intentată până la casarea hotărârii judecătorești naționale. Termenul de un an ar putea fi prea scurt în cazul în care procedurile de casarea a hotărârii judecătorești naționale vor dura mai mult de un an. În mod surprinzător, acțiunile de regres în alte categorii de cauze pot fi intentate de către stat în termen de trei ani.

²²⁵A se vedea art. 5 din Legea nr. 178 cu privire la răspunderea disciplinară a judecătorilor din 25 iulie 2014 (perioada de până la 1 ianuarie 2015, a se consulta art. 23 din Legea nr. 544 cu privire la statutul judecătorului).

²²⁶Conform legislației în vigoare în acea perioadă, acțiunea în regres împotriva judecătorului nu putea fi intentată fără acordul CSM.

Până la sfârșitul anului 2014, Procuratura Generală a inițiat 11 acțiuni de regres în temeiul Legii AG. Cele mai multe acțiuni vizează constatările CtEDO privind încălcarea art. 6 din Convenție, sub aspectul neexecutării sau executării tardive a hotărârilor judecătorești naționale. Astfel, din numărul total de 11 acțiuni intentate, au fost admise șase acțiuni. Toate cele șase acțiuni admise vizează neexecutarea sau executarea tardivă a hotărârilor judecătorești. Patru acțiuni de regres au fost respinse irevocabil, iar o cauză încă este pendinte. Informația detaliată cu privire la acțiunile de regres este prezentată în tabelul de mai jos.

Tabelul 19: Informații despre acțiunile în regres intentate în temeiul art. 17 al Legii AG²²⁷

Hotărârea/ decizia CtEDO	Violările relevante	Părătul în acțiunea în regres	Suma solicitată (EUR)	Informații despre procedura în regres
Ungureanu (27568/02) Hot. 06/09/2007	Art. 6 § 1 CEDO și Art. 1 Prot. 1 - neexecutarea de către Ministerul Transporturilor a unei hotărâri judecătorești priv- ind restabilirea în funcție.	Anatolie Cuptov, ex-ministru al Trans- porturilor și Comunicațiilor	500	La 1 iulie 2008, Judecătoria sect. Rîșcani, mun. Chișinău a admis integral acțiunea. Această hotărâre a fost menținută prin deciziile Curții de Apel Chișinău din 1 octombrie 2008 și a CSJ din 22 aprilie 2009.
Bița ș.a. (25238/02, 25239/02 și 30211/02) Hot. 25/09/2007	Art. 6 § 1 CEDO și Art. 1 Prot. 1 - neexecutarea de către Ministerul Transporturilor a unei hotărâri judecătorești privind plata unor sume de bani.	Anatolie Cuptov, ex-ministru al Trans- porturilor și Comunicațiilor	2,997	La 12 martie 2008, Judecătoria sect. Rîșcani, mun. Chișinău a admis integral acțiunea. La 3 iunie 2009, Curtea de Apel Chișinău a admis recursul părâtului și a casat integral hotărârea primei instanțe. La 25 noiembrie 2009, CSJ a declarat inadmisibil recursul Procuraturii Generale.
Corsacov (18944/02) Hot. 04/04/2006	Art. 3 CEDO – maltratarea, investig- area inadecvată a maltratării	Valeriu Dubceac, Anatolie Tulbu, ex-colaboratori de poliție ai Comisariatului Hîncești	21,000	La 25 octombrie 2010, Judecătoria Hîncești a admis în parte acțiunea și a încasat în mod solidar de la părți EUR 10,500. La 31 martie 2011, Curtea de Apel Chișinău a respins apelul Procuraturii Generale, a admis apelurile părților și a respins acțiunea. La 5 octombrie 2011, CSJ a respins recursul Procuraturii Generale.
Guțu v. Moldova (20289/02) Hot. 07/06/2007	Art. 5 § 1 CEDO – reținerea contravențională a reclamantului fără un temei legal; Art. 8 CEDO – pătrunderea poliștilor fără un temei legal în curtea reclamantului.	Iurie Bivol și Radu Dari ex-colaboratori de poliție ai Comisariatului Strășeni	6,500	La 8 iulie 2009, Judecătoria Strășeni a respins acțiunea. La 18 noiembrie 2009, Curtea de Apel Chișinău a respins apelul Procuraturii Generale, iar la 9 iunie 2010, CSJ a respins recursul Procuraturii Generale.

²²⁷ Tabelul a fost întocmit în baza informației primite de la Procuratura Generală la 23 decembrie 2014.

Hotărârea/ decizia CtEDO	Violările relevante	Pârâtul în acțiunea în regres	Suma solicitată (EUR)	Informații despre procedura în regres
Frunze (22545/05) Dec. 07/04/2009 (regle- mentare amiabilă)	Art. 6 § 1 CEDO și Art. 1 Prot. 1 - neexecutarea de către o companie a unei hotărâri judecătorești priv- ind plata restanțelor la salariu.	Ion Cebotari, Vladimir Doagă	800	La 30 noiembrie 2009, Judecătoria Orhei a respins acțiunea. La 12 mai 2010, Curtea de Apel Chișinău a respins apelul Procuraturii Generale, iar la 26 ianuarie 2011 CSJ a respins recursul Procuraturii Generale.
Cazacu (6914/08) Dec. 02/06/2009 (regle- mentare amiabilă)	Art. 6 § 1 CEDO și Art. 1 Prot. 1 - neexecutarea de către Ministerul Transporturilor a unei hotărâri judecătorești privind restabili- rea în funcție și plata unor sume de bani.	Victor Țvircun, Valentin Beniuc, Larisa Șavga, ex-miniștri ai educației	3,000	La 2 februarie 2011, Judecătoria Buiucani, mun. Chișinău a admis integral acțiunea. La 20 septembrie 2011, Curtea de Apel Chișinău a admis apelurile pârâților și a respins acțiunea. La 2 mai 2012, CSJ a admis recursul Procura- turii Generale, a casat ambele hotărâri și a pronunțat o nouă hotărâre prin care l-a obligat pe Victor Țvircun să plătească suma de MDL 34,172.7 (EUR 2,136). În privința lui Valentin Beniuc și Larisa Șavga acțiunea a fost respinsă.
Cebotari ș.a (37763/04 ș.a.) Hot. 27/01/2009	Art. 6 § 1 CEDO și Art. 1 Prot. 1 CEDO – neexecutarea unei hotărâri judecătorești privind plata indemnizației de invaliditate de către o companie privată.	Alexandru Știrbu, ex-executor judecătorec	10,000	Judecătoria Ialoveni a admis integral acțiunea. Hotărârea judecătorească nu a fost contestată.
Lazo (45602/07) Dec. 16/03/2010 (regle- mentare amiabilă)	Art. 6 § 1 CEDO și Art. 1 Prot. 1 - neexecutarea de către Ministerul Transporturilor a unei hotărâri judecătorești privind restabili- rea în funcție și plata unor sume de bani.	Victor Țvircun, Valentin Beniuc, Larisa Șavga, ex-miniștri ai educației	400	La 22 decembrie 2011, Judecătoria Buiucani, mun. Chișinău, a respins acțiunea. La 25 octombrie 2012, Curtea de Apel Chișinău a admis apelul Procuraturii Generale și a admis în parte acțiunea. Ea l-a obligat pe Victor Țvircun să plătească suma de MDL 6,326.4 (EUR 400). În privința lui Valentin Beniuc și Larisa Șavga acțiunea a fost respinsă.
Filimonova (21136/03) Dec. 19/01/2010 (declarație unilaterală)	Art. 6 § 1 CEDO și Art. 1 Prot. 1 - neexecutarea de către Primăria Orhei a unei hotărâri judecătorești privind restabilirea în funcție.	Ion Șarban, ex-primar de Orhei	620	La 28 iunie 2010, Judecătoria Orhei a admis integral acțiunea. Hotărârea judecătorească nu a fost contestată.

Hotărârea/ decizia CtEDO	Violările relevante	Pârâtul în acțiunea în regres	Suma solicitată (EUR)	Informații despre procedura în regres
Dimitrov (56555/07) Dec. 25 ianuarie 2012 (regle- mentare amiabilă)	Art. 6 § 1 CEDO și Art. 1 Prot. 1 - neexecutarea de către autoritățile locale din Taraclia a unei hotărâri judecătorești privind efectuarea unor lucrări de reparație și plata unei sume de bani.	Vitali Garanja, ex-manager- șef al I.M.G.C.L.C. Taraclia	3,700	La 19 iunie 2012, Judecătoria Taraclia a admis integral acțiunea. La 23 octombrie 2012, Curtea de Apel Cahul a admis apelul pârâtului și a res- pins acțiunea. La 20 februarie 2013, CȘJ a admis recursul procuraturii, a casat decizia instanței de apel și a menținut hotărârea Judecătoriei Taraclia.
Livadari (47619/10) Dec. 17 septem- brie 2013 (regle- mentare amiabilă)	Art. 3 CEDO – maltratarea, inves- tigarea inadecvată a maltratării, detenția în condiții proaste, lipsa unui recurs efectiv	Sergiu Perdeleanu, fost Șef al serviciului de securitate, Penitenciarul nr. 4 Cricova	28,000	Acțiunea este pe rol la Judecătoria Rîșcani mun. Chișinău.

Pe lângă acțiunea în regres, prejudiciile aduse statului pot fi compensate și după redeschiderea procedurilor civile ca urmare a hotărârilor CtEDO. De exemplu, în hotărârile *Flux*, ziarul a fost obligat să plătească reclamantului în procedurile naționale compensații pentru defăimare, iar CtEDO a constatat ulterior că soluția judecătorilor este contrară art. 10 CEDO și a obligat Guvernul să restituie reclamantului sumele plătite în baza hotărârilor judecătorești naționale. Ziarul Flux a redeschis cu succes procedurile naționale, iar acțiunea oponentului a fost respinsă. În cauza *Pîrnău ș.a.* (31 ianuarie 2012), Guvernul a plătit mai mult de EUR 210,000 în temeiul hotărârii datorită deficiențelor la examinarea unei cauze civile care nu implica o autoritate de stat. În asemenea situații, AG ar putea solicita redeschiderea procedurilor și obligarea oponentului să restituie, în procedurile naționale, cel puțin prejudiciul real. Se pare că, până acum, autoritățile nu au recurs niciodată la această procedură.

Recomandări:

1. CSM și CSP ar trebui să studieze cu o mai mare atenție hotărârile CtEDO, pentru a asigura că orice abatere foarte gravă care rezultă din acestea atrage după sine sancțiuni disciplinare;
2. Modificarea art. 17 al Legii Agentului guvernamental și acordarea dreptului de intentare a acțiunii în regres Ministerului Justiției;
3. După redeschiderea procedurilor, autoritățile de stat ar trebui să solicite de la oponentii în procedurile naționale a reclamanților în procedurile CtEDO, rambursarea prejudiciului real plătit în temeiul hotărârilor CtEDO.

CAPITOLUL VI

Mecanismul național de executare a hotărârilor și deciziilor Curții Europene a Drepturilor Omului în Republica Moldova

Raportul CRJM din anul 2012 a constatat că mecanismele de supraveghere a executării hotărârilor CtEDO se suprapun și oferă insuficiente pârghii pentru a asigura o executare efectivă. Pe de altă parte, raportul constată că AG nu are suficiente atribuții și pondere politică pentru a promova o executare eficientă, iar Direcția în care acesta activează suferă de insuficiență de cadre. Raportul a mai constatat existența *de jure* a unor organe nefuncționale cu responsabilități în domeniul executării hotărârilor și deciziilor CtEDO. Strategia de reformă a sectorului justiției pentru anii 2011-2016, de asemenea, a recunoscut că mecanismul actual de supraveghere a executării hotărârilor CtEDO este inefficient.

La sfârșitul anului 2013, au fost elaborate două documente care urmau să înlăture principalele probleme dintre cele menționate, precum și să eficientizeze mecanismul de executare a hotărârilor și deciziilor CtEDO: proiectul noii Legi cu privire la Agentul guvernamental (în continuare „proiectul legii AG”)²²⁸ și proiectul Regulamentului cu privire la controlul parlamentar al executării hotărârilor și deciziilor CtEDO (în continuare „proiectul regulamentului”). Proiectul legii AG a fost supus expertizei CoE și a fost avizat favorabil de instituțiile competente din Republica Moldova. În martie 2015, proiectul legii AG încă aștepta să fie aprobat de Guvern. Proiectul regulamentului așteaptă să fie adoptat de Parlament împreună cu proiectul legii AG.

Proiectul legii AG ar putea soluționa unele probleme constatate în mecanismul actual de executare, însă acesta conține și curențe care încă pot fi înlăturate până la adoptarea lui în Parlament. Spre exemplu, proiectul legii prevede, la art. 7 alin. (3), posibilitatea detașării procurorilor și a altor funcționari publici pentru o perioadă determinată în subdiviziunea specializată a AG. Această prevedere ar putea soluționa problema insuficienței de cadre din cadrul subdiviziunii AG, dar nu este clar de ce nu este permisă detașarea judecătorilor în Direcția AG, așa cum propunea proiectul inițial elaborat de grupul de lucru. Judecătorii ar

²²⁸ Proiectul legii poate fi accesat la următoarea adresă: http://justice.gov.md/public/files/transparenta_in_procesul_decizional/proiecte_spre_examinare/decembrie2014/Proiect_curat.pdf.

putea aduce o contribuție majoră pentru reprezentarea Guvernului în fața CtEDO, având în vedere că aceștia cunosc mult mai bine practica judiciară decât orice funcționar public. Totodată judecătorii detașați ar putea beneficia de experiența obținută în cadrul subdiviziunii AG. Această experiență ar putea fi extrem de utilă pentru exercitarea atribuțiilor de judecător după perioada detașării și ar contribui la reducerea încălcărilor CEDO.

Proiectul legii instituie un consiliu consultativ format din reprezentanții autorităților publice, mediului academic și ai societății civile. Consiliul urmează să se întrunească la inițiativa AG și îl va ajuta pe ultimul la identificarea și implementarea măsurilor cu caracter general în vederea executării hotărârilor CtEDO. Acest consiliu urmează să înlocuiască Comisia guvernamentală actuală pentru organizarea executării hotărârilor CtEDO, care, potrivit raportului CRJM din 2012, era un organ nefuncțional. Comisia respectivă este instituită printr-o hotărâre de Guvern, persoanele delegate în aceasta nu mai sunt în funcție, aceasta nu conține reprezentanți ai Parlamentului, activitatea acesteia nu este publică și aceasta se întrunește extrem de rar (de două ori în anii 2011-2012). După anul 2012 nu a fost înregistrat un impact vizibil în urma activității acestei comisii. Prin urmare, instituirea noului organ consultativ prin lege este salutară.

Proiectul de lege conține un șir de prevederi pozitive în ceea ce privește fortificarea mecanismului de executare și implementare a hotărârilor CtEDO. Acesta prevede că măsurile individuale cu privire la compensații sunt obligatorii și urmează a fi plătite necondiționat. AG are responsabilitatea să informeze autoritățile publice despre măsurile individuale pe care acestea trebuie să le întreprindă. AG, de asemenea, propune autorităților publice, în termen de trei luni de la momentul în care hotărârea CtEDO a devenit definitivă, măsuri generale și coordonează și supraveghează implementarea lor. Sarcina implementării măsurilor generale revine tuturor autorităților publice competente. Proiectul legii propune ca toate autoritățile implicate în executarea hotărârilor și deciziilor CtEDO să transmită anual AG rapoarte cu privire la executarea măsurilor generale sau individuale. În baza informațiilor primite de la autorități, AG va elabora un raport cu privire la executarea hotărârilor și deciziilor CtEDO, pe care îl va transmite Guvernului pentru aprobare. După aprobare, raportul va fi transmis Parlamentului pentru informare. Parlamentul va fi informat periodic de către AG cu privire la măsurile care urmează a fi sau au fost întreprinse în vederea executării hotărârilor și deciziilor CtEDO. AG, de asemenea, va fi responsabil de comunicarea CM despre măsurile de executare planificate sau adoptate. Astfel, în urma adoptării proiectului legii, AG va obține rolul central în procesul de coordonare și supraveghere a executării hotărârilor și deciziilor CtEDO. Suplimentar la atribuțiile legate de executarea hotărârilor CtEDO, AG va mai avea responsabilitatea de a ține registrul hotărârilor și deciziilor CtEDO, precum și de a le traduce în limba română.

Pe lângă AG, un rol determinant în procesul de executare a hotărârilor CtEDO îl joacă Parlamentul. În calitate de autoritate publică care a ratificat CEDO, Parlamentul are atât responsabilitatea de a adopta acte normative în vederea ajustării legislației naționale în conformitate cu standardele CEDO, cât și cea de a supraveghea cum sunt executate hotărârile și deciziile CtEDO de către celelalte autorități publice²²⁹. Pentru a facilita supravegherea

²²⁹ Prin Rezoluția 1823(2001), din 23 iunie 2011, APCE a încurajat statele membre ale CoE să

parlamentară, a fost elaborat proiectul regulamentului de control parlamentar al executării hotărârilor și deciziilor CtEDO. Potrivit proiectului de regulament, entitatea responsabilă de control parlamentar urmează a fi Comisia juridică, numiri și imunități (în continuare „Comisia”). AG urmează, în conformitate cu proiectul regulamentului, să informeze trimestrial Comisia despre cuantumul și termenul de plată a satisfacției echitabile achitat în perioada de referință. În termen de trei luni din momentul în care hotărârea CtEDO a devenit definitivă, AG va propune Comisiei măsurile generale care urmează a fi întreprinse în vederea conformării acesteia. Comisia va avea la dispoziție o lună pentru a propune măsuri generale suplimentare. După aceasta, AG va prezenta planul de acțiuni pentru executarea hotărârii și termenele limită de implementare. După recepționarea de către Comisie a planului de acțiuni de la AG, va începe controlul parlamentar al executării hotărârii, perioadă care se finalizează după adoptarea rezoluției de încetare a supravegherii executării CtEDO de către CM. După ce primește planul de acțiuni, Comisia urmează să elaboreze un orar de raportare a implementării planului de acțiuni propus de AG. Parlamentul poate să se consulte cu societatea civilă în procesul de control al executării hotărârilor CtEDO. Dacă acțiunile îndeplinite în procesul de executare nu vor fi suficiente pentru a soluționa problema constatată în hotărârea CtEDO, Comisia va putea adopta o hotărâre prin care să propună soluții pentru redresarea problemelor întâlnite în procesul de executare. Comisia va primi anual de la Guvern raportul de executare a hotărârilor și deciziilor CtEDO. Potrivit proiectului regulamentului, Parlamentul va face public acest raport și va putea organiza anual dezbateri cu privire la executarea hotărârilor CtEDO. La dezbateri vor fi invitate autoritățile responsabile și societatea civilă. Proiectul regulamentului mai prevede că în baza comunicării periodice cu AG în procesul de monitorizare a hotărârilor CtEDO, a raportului primit de la Guvern și a audierilor, Comisia va elabora un raport care va fi făcut public și va fi dezbătut în plenul Parlamentului. După dezbaterea acestui raport, Parlamentul va adopta o hotărâre prin care va face recomandări Guvernului cu privire la executarea hotărârilor și deciziilor CtEDO. În termen de 3 luni de la această hotărâre, Guvernul va informa Parlamentul cu privire la măsurile întreprinse în vederea conformării cu hotărârea Parlamentului.

Cele două mecanisme - de supraveghere guvernamentală și parlamentară - au drept scop executarea mai eficientă a hotărârilor și deciziilor CtEDO, dar și facilitarea lucrului CM. În mod ideal, procesul de supraveghere a executării unei hotărâri de către CM are loc în câteva etape. După ce o hotărâre a CtEDO devine definitivă ea este transmisă CM. Cauza este propusă pentru procedură standard („execută după cortină”) sau procedură avansată (dezbătută în cadrul ședințelor CM) de supraveghere. Timp de șase luni, din moment ce

introducă structuri parlamentare adecvate pentru a asigura monitorizarea riguroasă și permanentă a compatibilității și supravegherea executării obligațiilor internaționale în domeniul drepturilor omului. Este recomandat stabilirea de proceduri adecvate pentru verificarea sistemică a compatibilității inițiativelor legislative cu CEDO, inclusiv prin monitorizarea tuturor hotărârilor CtEDO care pot afecta sistemul de drept. Rezoluția a mai recomandat introducerea obligației pentru guverne de a prezenta regulat Parlamentului rapoarte cu privire la hotărârile CtEDO și executarea acestora, și dreptul Parlamentului, și în special al structurii din Parlament responsabile de supraveghere, de a solicita documente și de a audia martori. Comisiile pentru drepturile omului sau alte structuri similare create ar trebui să aibă acces la expertiză independentă în domeniul drepturilor omului, iar deputații și personalul Parlamentului urmează să fie instruiți în domeniul drepturilor omului.

hotărârea a devenit definitivă, Guvernul transmite Departamentului de executare al hotărârilor și deciziilor CtEDO (DE) un plan de acțiuni în care propune modul în care va fi executată hotărârea respectivă. Planul de acțiuni este adus la cunoștința CM și publicului. Timp de șase luni de la publicare, planul de acțiuni este evaluat și poate fi completat. În această perioadă, reprezentanții societății civile care dețin expertiză și informații cu privire la obiectul de executare a hotărârilor CtEDO, pot depune comunicări la DE în vederea facilitării procesului de executare. După ce planul de acțiuni este complet, acesta urmează a fi implementat într-un termen rezonabil de autoritățile responsabile de executarea hotărârilor. După ce planul de acțiuni este implementat, Guvernul elaborează un raport care este transmis DE și, ulterior, adus la cunoștința CM și a publicului. Societatea civilă poate depune comunicări și cu privire la raportul prezentat de Guvern. După ce raportul este evaluat și completat, se elaborează un proiect de rezoluție finală care urmează a fi adoptat de CM. Rezoluția finală este actul care încheie procesul de supraveghere a executării hotărârilor și deciziilor CtEDO de către CM.

În ultima perioadă, AG a comunicat tot mai mult cu DE în vederea facilitării procesului de supraveghere a executării hotărârilor și deciziilor CtEDO de către CM. Până în aprilie 2015, CM a luat act de planurile de acțiuni transmise de AG pe [grupul de cauze Eremia](#), care se referă la combaterea violenței în familie; [grupul Corsacov](#), care se referă la combaterea torturii și a relelor tratamente în custodia poliției și investigația inefficientă a acestora; [grupul Șarban](#), care se referă la aplicarea arestărilor preventive și a drepturilor adiacente; [grupul Luntre](#), care se referă la neexecutarea hotărârilor judecătorești și lipsa unui remediu efectiv; și [grupurile Becciev, Ciorap și Paladi](#), care se referă la condițiile de detenție în diferite instituții de detenție din Republica Moldova. AG a mai depus planuri de acțiuni în cauze individuale precum: [Avram, Bordeianu, Ciubotaru, Dan, I.G., Fomin, G.B. și R.B., Genderdoc-M, Ghimp și alții, Gorobeț, Levința \(nr. 2\), Manole și alții, Plotnicova, Eduard Popa și Taraburcă](#). AG, de asemenea, a depus la DE rapoarte de activități prin care a propus închiderea procedurii de supraveghere a executării hotărârilor CtEDO în cauzele [Asito \(nr. 2\)](#), [Bordeianu](#) și [Ghirea](#). AG a întreprins și alte măsuri în vederea implementării hotărârilor și deciziilor CtEDO la nivel național. Potrivit raportului AG pentru anul 2013,²³⁰ în anul 2011, CM a adoptat rezoluții finale de încetare a supravegherii executării pe cinci cauze moldovenești, în 2012, CM a emis nouă rezoluții finale, iar în 2013 – 21 de rezoluții finale. Acest progres, în opinia AG, se datorează, printre altele, consolidării dialogului cu toți actorii naționali implicați în procesul de executare și secretariatul CM, armonizării legislației naționale, responsabilizării oficialilor Republicii Moldova, dar și includerii rezoluțiilor finale pe agendele reuniunilor ordinare ale CM. AG a evidențiat, în raportul din 2013, implicarea sa în comitetele interguvernamentale ale Comitetului de Miniștri. În rezultatul activității acestora, au fost elaborate [Ghidul de practici bune cu privire la remedii](#) și [Ghidul de informare a funcționarilor publici despre obligațiile Statelor în materia Convenției](#). În anul 2013, Direcția Agent Guvernamental a publicat în baza de date a CtEDO (HUDOC), 162 de traduceri a hotărârilor și 154 de traduceri a deciziilor.²³¹

²³⁰ Guvernul Republicii Moldova, Agentul Guvernamental, Raportul anual al Agentului Guvernamental pentru anul 2013, din 5 februarie 2014, Chișinău.

²³¹ Guvernul Republicii Moldova, Agentul Guvernamental, Raportul anual al Agentului Guvernamental pentru 2014, din 15 februarie 2015, Chișinău.

Recomandăm:

1. Introducerea în proiectul legii AG a posibilității de detașare temporară, cu păstrarea garanțiilor sociale, a judecătorilor în subdiviziunea AG în vederea eficientizării lucrului AG și a Direcției acestuia, precum și a îmbunătățirii cunoștințelor judecătorilor în domeniul CEDO;
2. Adoptarea de urgență și concomitentă a proiectului de lege al AG și proiectului regulamentului cu privire la controlul parlamentar al executării hotărârilor și deciziilor CtEDO de către Parlament;
3. Reprezentanților societății civile care dețin informații și expertiză importante în contextul executării hotărârilor CtEDO, să depună comunicări și observații la planurile și rapoartele de acțiuni transmise de AG către DE. Planurile și rapoartele de acțiuni pot fi accesate la: http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/execution/Themes/Add_info/MDA-ai_en.asp.

Centrul de Resurse Juridice din Moldova este o organizație non-profit neguvernamentală cu sediul în Chișinău, Republica Moldova. CRJM tinde să asigure o justiție calitativă, promptă și transparentă și respectarea efectivă a drepturilor civile și politice. În realizarea acestor obiective, CRJM combină cercetarea de politici și activitatea de advocacy realizate într-un mod independent și neutru.

Centrul de Resurse Juridice din Moldova

Str. A. Șciusev 33,
MD-2001 Chișinău,
Republica Moldova
Tel: +373 22 843601
Fax: +373 22 843602
Email: contact@crjm.org
www.crjm.org

Facebook - <https://www.facebook.com/pages/Centrul-de-Resurse-Juridice/192147737476453>

Twitter - <https://twitter.com/CRJMoldova>